

У СВІТІ
ПРИГОД

Ф. МОУЕТ

Толонені
БІЛОЇ
пустелі

„ВЕСЕЛКА“

Ф. МОУЕТ

Положені білої пустелі

ПОВІСТЬ

ВИДАВНИЦТВО

ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

„ВЕСЕЛКА”

КИЇВ • 1969

Хлопцеві Джеймі довелося кинути школу і виїхати з великого міста на далеку північ Канади, де жив його дядько. Там, серед суворой природи, Джеймі заприятелював з індіанцями, сміливими, гордими людьми, які важкою працею виборюють своє право на існування.

Разом із своїм другом, індіанським хлопцем Авасіном, він досліджує численні річки й озера. Через лиху пригоду вони не встигли повернутися вчасно додому, і їх — без харчів, без теплого одягу — застукала суворя арктична зима...

Автор повісті, Фарлі Моует, — сучасний канадський письменник.

Перекладено за виданням:

Farley Mowat. Lost in the Barrens.
Little, Brown & Co. Boston—Toronto,
1956.

З англійської переклав МАР ПІНЧЕВСЬКИЙ

Малював МИХАЙЛО СМІРНОВ

1. Джеймі й Аваєн

Червень ішов на спад. Минув уже рік, відколи Джеймі Макнейр залишив своє рідне місто Торонто, аби розпочати нове життя в субарктичних лісах північної Канади. На берегах озера Макнейр зеленіли модрини — взимку вони стояли чорні. А з озера долинали пронизливі крики полярних гагар. Джеймі сидів навпочіпки перед рубленою хатиною, допомагаючи своєму дядькові спаковувати хутра впольованих за зиму звірів, і згадував той пам'ятний день, коли він зійшов з потяга на маленькій і відлюдній північній станції Те-Пас, де на нього чекав дядько.

Енгус Макнейр, Джеймів дядько, тримав колись факторію за Північним колом, потім став капітаном звіробійного судна, що плавало в Берінговому морі, і, нарешті,— мисливцем у безкраїх лісах півночі. Для Джеймі він був мало не казковим героєм, і хлопець невимовно зрадив, одержавши від дядька таку телеграму:

ЧЕКАТИМУ ТЕБЕ В ТЕ-ПАСІ КРАПКА
ПОДРОБИЦІ ЛИСТОВНО
ЕНГУС МАКНЕЙР

Довгожданий лист не тільки врадував, але й засмутив Джеймі — болісним нагадом про трагічну загибель його батьків в автомобільній катастрофі, що сталася сім років тому. І Джеймі раптом усвідомив те, над чим раніше якось не замислювався — усвідомив, що крім дядька, якого він зроду не бачив, у нього немає жодного родича на всім білим світі. Останні сім років він безпечно прожив у стінах школи-інтернату, ніколи навіть не припускаючи, що міг би жити якось інакше. Але тепер, читаючи листа від Енгуса Макнейра, він зрозумів, що інтернат для нього — не рідний дім і рідним, власне, ніколи не був.

Джеймі було дев'ять років, коли загинули його батьки, і Енгус Макнейр, як єдиний близький родич хлопця, став його опікуном. Саме Енгус віддав Джеймі до школи-інтернату в Торонто і, до речі, школи дуже доброї, бо він поклав собі забезпечувати хлопця тільки всім найліпшим. Сім років мисливець не розлучався з рушницею, полював з лютою енергією, заробляючи гроші, бо в школу доводилося платити чимало. Але за останні два роки ціни на хутро різко впали, і від заощаджень Енгуса майже нічого не залишилося.

Все це дядько пояснював у своєму листі.

«Отож виходить, Джеймі,— писав він,— що далі тримати тебе в тій школі я не годен. Звичайно, ти міг би зостатися в Торонто, влаштувавшись на якусь роботу, але ти ще замалий, і до того ж мені здається, що ти радше приїхав би до мене. Адже нам давно вже час познайомитися. Сподіваюсь, що я вгадав твоє бажання. Твій квиток і гроші на поїздку — в

цьому конверті. Чекаю на тебе, хлопче, і маю надію, що ти приїдеш».

Енгус, певна річ, міг би й не сумніватися. Вже багато років найулюбленішими книжками Джеймі були ті, що розповідають про північ, і багато років Енгус Макнейр був його кумиром.

І от наприкінці червня Джеймі опинився у вагоні трансканадського експреса, в ушах йому ще лунали прощальні вигуки шкільних друзів, які зичили йому щасливої дороги. Два дні потяг мчав на захід, а тоді різко завернув на північ, через провінцію Манітоба. Темні соснові ліси почали наступати на фермерські поля, потяг трохи притишив хід, долаючи горби, що простягалися до прикордонних земель¹.

Ще два дні прямував на північ експрес і п'ятсот миль за Вінніпегом зупинився нарешті коло залізничної платформи, збитої з грубих дерев'яних дощок. Джеймі зійшов на неї й став, трохи розгублено роздивляючись довкола — на рублені хатини, до яких з усіх боків підступав ліс, немовби заміряючись поглинути маленьке поселення Те-Пас.

Кремезний рудобородий чолов'яга в куртці з оленячої шкіри підійшов до хлопця й міцно, по-ведмежому обняв його за плечі.

— Ну, що, не впізнав мене, Джеймі? — вигукнув він.

З усмішкою вислухавши слова вітання, що їх, затинаючись, пробелькотів Джеймі, він ще

¹ Прикордонні землі в Канаді й США — назва історична. Так позначалася колись занята білими поселенцями територія, за якою лежали землі непідкорених індіанських племен.

дужче стиснув рукою його плече, повернув хлопця обличчям до півночі й сказав:

— Ось вона, північ, перед тобою, хлопче. І ладен закластися, що не мине й місяця, як ти її полюбиш.

Пророцтво Енгуса Макнейра справдилося: шість тижнів добувалися вони на каное до озера Макнейр, і за час їхньої подорожі дика, нескорена краса цього незнаного краю полонила серце Джеймі. І от тепер, за рік по тому, хлопець уже зріднився з цим світом. Рік, проведений у лісах, напружив його плечі дужими м'язами, і він здавався тепер навіть вищим за свій зріст — п'ять футів і вісім дюймів¹. Літнє сонце й зимові вітри засмажили його обличчя, а блакитні очі дивилися зірко й уважно з-під скуйовдженого русявого волосся.

І невеличка хатина на озерному березі стала для нього домом — першим справжнім рідним домом після загибелі батьків.

Хоч їхня хатина стояла за десяток кроків від піщаного берега, але ліс її оточував мало не з усіх боків. Навіть найшаленіші зимові хуги не годні були до неї пробитися, а брусовані стіни, добре зашпаровані мохом і глиною, надійно захищали від найлютіших морозів. Вигідно примостившись між деревами, хатина дивилася двома маленькими віконцями на озеро — простору сліпучо-блакитну водяну гладінь улітку й велику білу рівнину узимку.

Всередині хатина була поділена на дві кімнати. В більшій вони жили. Попід стінами в

¹ Фут — 30,5 см; дюйм — 2,5 см.

ній стояли два саморобні тапчани, а посередині — пузата квебекська грубка, що в зимові дні розжарювалася до ясно-червоного кольору. Поряд з грубкою, майже на всю довжину кімнати, простягався збитий з грубих дощок стіл, з обох кінців якого височіли великі саморобні крісла, оббиті шкурами чорних ведмедів. На полицях уздовж брусованих стін розмістилися рушніці, велика колекція індіанських з дерева вирізьблених статуєток, а також зачитані книжки Енгусової бібліотеки. На підлозі, настеленій обаполами, лежало з півдесятка м'яких оленячих шкур, вичинених індіанським способом,— вони правили за килими.

Другу кімнату — маленьку кухню — відділяла від першої збита з колод перегородка, і за тією перегородкою Енгус готував прості, але ситні страви, що їх любляють мешканці півночі.

Хоч від цивілізованого світу їхню хатину відокремлювали чотириста миль, а від найближчої оселі білої людини — двісті, Джеймі не почував себе тут самотнім. Миль за двадцять од них стояли табором індіани лісового племені крі. Між цими гарними, дужими людьми й Енгусом Макнейром давно виникла міцна дружба, і Джеймі незабаром також заприятелював з ними. Альфонс Мівасін, ватажок племені крі, був надійним супутником Енгуса в незліченних мисливських походах, отже не дивно, що Альфонсів син Авасін став побратимом Джеймі.

Зовні Авасін був повна протилежність Джеймі — худий, як тріска, довге чорне во-

лосся мало не до плечей і чорні очі, в яких спалахували веселі вогники, коли хлопець усміхався — а усміхався він дуже часто. Аवासін провчився три роки в школі для індіанських дітей у далекому Пелікан-Нерроузі і говорив та читав по-англійському не гірше, либонь, за міського хлопця. Але решту життя свого він провів у самому серці північних лісів і назавжди зріднився з дикою і суворою природою.

Джеймі й Аवासін відразу ж потоваришували, і юний індіанець узяв на себе роль учителя. Джеймі виявився здібним учнем — незабаром він уже вмів орудувати веслом і правити собачим запрягом. До того ж він став влучним стрільцем і навчався ловити звіра капканами, так що невдовзі заробив собі на власну рушницю двадцять другого калібру. А головне, завдяки своїм учителям Аवासіну й Енгусу Макнейру Джеймі перейнявся могутнім почуттям любові до життя, особливо прищепленим тим, хто живе в лісах далекої півночі.

Так, минулий рік був повний подій та пригод, і Джеймі заново переживав їх у своїй уяві, зв'язуючи сирицею купу ондатрових шкурок. Нараз він звів очі: з-поза берегового закруту виплигло легке кедрове каное.

На носі човна сидів, вітально вимахуючи веслом, Аवासін. А на кормі флегматично посмоктував свою стару люльку Альфонс, спроквола занурюючи весло в крижану озерну воду.

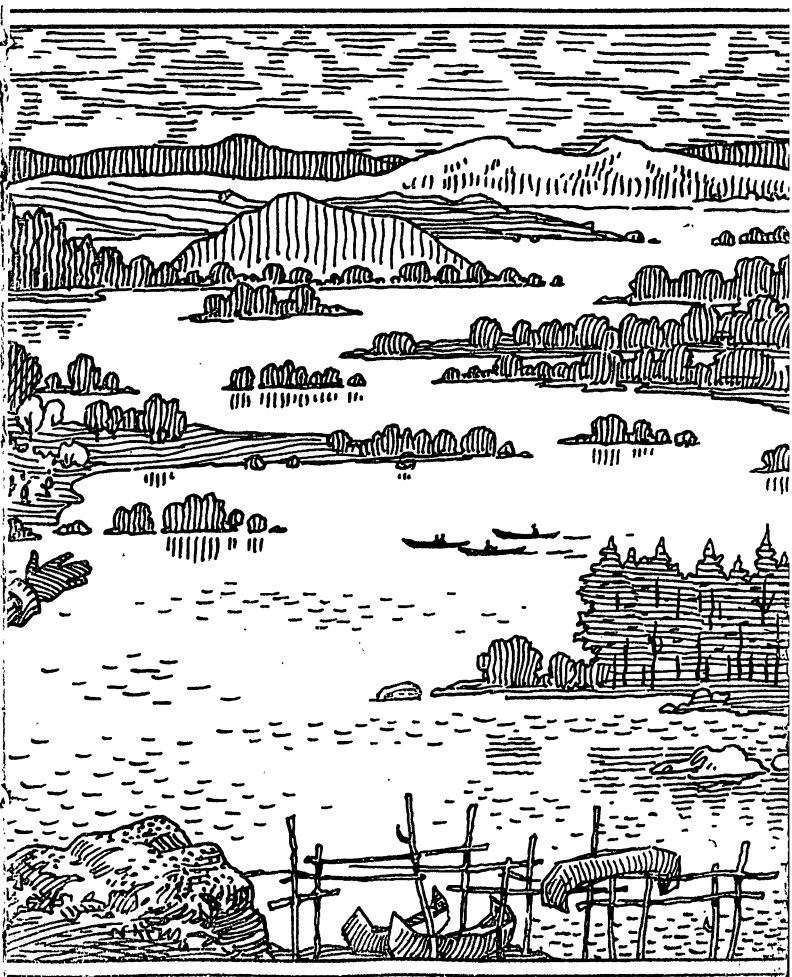
2. Шабір індіан крі

А

льфонс і Аvasін були часті гості в хатині Макнейра, але цього ранку їх привела сюди особлива причина. Альфонс давно підозрівав, що найближчий скупник хутра, факторія якого стояла за двісті миль на південь звідси, обдурює мисливців крі. Він поділився своїми сумнівами з Енгусом, і той запропонував ватажкові вирушити вдвох у довгу подорож до Те-Паса, де хутра скупували за твердими цінами. Порадившись з мисливцями свого племені, Альфонс вирішив пристати на Енгусову дружню пропозицію.

Рішення ватажка вносило зміни в попередні Енгусові плани. Він збирався був узяти з собою на південь Джеймі, але навіть його велике вантажне каное не могло б умістити всієї здобичі індіан, а також двох чоловіків і хлопця. Отже, було домовлено, що до повернення чоловіків, тобто протягом шести-восьми тижнів, Джеймі житиме з Альфонсовою родиною в таборі крі на березі поблизького озера Танаут.

— Шкода, що я не можу взяти тебе з собою. Ти вже, будь ласка, не журись,— сказав Енгус.

Джеймі рішуче захитав головою.

— А я й не збираюся! Ми з Аvasіном тут нудьгувати не будемо.

Енгус у душі зрадив, що Джеймі воліє залишитися в лісі й не виявляє туги за принадами цивілізації.

— Молодець! — сказав він. — Ну, а я вже про тебе не забуду, коли ходитиму по крамницях в Те-Пасі. Обіцяю привезти тобі новісіньку рушницю, щоб почував ти себе в лісі справжнім мисливцем. А тим часом можеш ходити на лови з моєю дубельтівкою тридцятого калібру.

Джеймі аж плечі розпростав з гордості, бо дозвіл полювати з рушницею такого калібру означав, що Енгус уже вважає його за майже дорослого чоловіка.

— Я за тебе, звісно, не хвилююся,— вів далі Енгус,— але затям собі одну річ. Аvasін знає північ краще, ніж знатимеш ти, навіть коли проживеш тут усе життя. Тим-то командувати буде він, і якщо ти забудеш про це, то, повернувшись, я тобі про це нагадаю — і не чим-небудь, а лопаттю весла!

Аvasін одразу ж скористався з свого привілею.

— Авжеж! — вигукнув він. — Я — командир. А тому іди-но до нашого каное й чисть рибу, яку ми привезли на вечерю!

— Отакої! — обурився Джеймі. — Дядько зовсім не про таке казав! Хто останній добіжить до каное, той і чиститиме рибу!

Хлопці кинулися наввипередки до озера, зіткнулися коло човна, зчепились і впали, борюкаючись, на землю.

Альфонс з усмішкою спостерігав їх.

— Коли цуценя й лисеня бавляться разом, боги радіють,— сказав він. — Авжеж, нам нема чого непокоїтися за них. В усякому разі, мій брат Соломон не спускатиме з них ока, а жінка дбатиме про те, щоб їм нічого не бракувало.

Через три дні велике каное відчалило від берега озера Танаут, до бортів навантажене паками хутра. Аवासін і Джеймі разом з чоловіками й жінками табору крі дивилися йому вслід, аж доки воно зникло з очей. Потім вони повернулися тінистим схилом до табору — кільканадцяти брусованих хатин, що примостилися край темно-зеленого лісу.

Джеймі сподівався, що все літо вони з Аवासіном будуть рибалити, полювати й ходити в лісові походи, але незабаром він переконався, що розпорядок його життя залежить од волі інших людей. Мері Мівасін, Альфонсова огрядна й життєрадісна дружина, з ранку й до вечора не давала хлопцям перепочинку. То треба було витягати риболовні сіті, то збирати хмиз, то годувати собак. Десятки подібних дрібних доручень забирали цілий день.

Мері ж віддячувала хлопцям тим, що частувала їх гарячими коржами з вівсяного борошна й порошка, замішаних з цукром на воді, запеченою фореллю й сигом, смаженою олениною або дичиною і цілими галонами гарячого солодкого чаю, що його так любляють індіяни.

Таке життя цілком задовольняло Джеймі, але вільного часу в нього лишалося зовсім мало, і хлопцеві вже здавалося, що його мріям про похід у ліс так і не судилося зробитись. Весь час він мав виконувати якісь доручення. Так минуло три тижні. Не за горами був і кінець липня. Аж ось одного вечора на дверях їхньої хатини несподівано з'явився Аvasінів дядько Соломон. Він коротко повідомив:

— До нас озером пливають гості. Три каное оленеїдів з півночі. Вони пристануть до берега десь за годину, і ти, Аvasіне, мусиш зустріти й привітати їх там, бо ти син ватажка.

Сказавши це, Соломон зник.

Джеймі зачудовано спитав у свого друга:

— А хто вони такі — оці оленеїди?

Аvasін спохмурнів.

— Це ідтен-елделі, люди з племені чіпевеїв. Вони живуть миль за сто на північ від нас. Колись ми з ними ворогували. Але Альфонс давно вже зав'язав з ними дружбу, і тепер вони іноді приїзжать до нас у гості. Здебільшого коли у них трапляється якесь лихо.

Аvasін довечеряв поспіхом і рушив до дверей.

— Ти лишайся тут! — кинув він на ходу через плече, і ці слова прозвучали як наказ.

Джеймі обурено пробурмотів щось услід приятелеві, але zostався в хаті. Визираючи з розчинених дверей, він побачив, як три берестяних каное повільно випливають з надвечірнього туману, прямуючи до берега. В кожному човні сиділо по два чоловіки — невисокі на зріст і убрані в одяг, пошитий з оленьчих

шкур — на відміну від людей племені крі, що зустрічали їх на березі в своїх звичайних синіх джинсах і барвистих бавовняних сорочках.

Коли до берега залишилося кілька футів, гості вийняли весла з води. Один з них вигукнув слова вітання низьким, гортанним голосом. Аवासін одразу ж відповів тією самою незнайомою мовою. Каное уперлися носами в пісок, і шість ідтен-елдельських мисливців вилізли з них і спинилися перед гуртом крі, що чекав на березі.

Кілька жінок крі зразу ж збігли прибережним схилом униз, несучи рибу, борошно й чай. Чіпевеї розклали багаття і незабаром жадібно накинулися на їжу, а їхній ватажок став осторонь з Аवासіном і Соломоном. Ватажок прибулих, на ім'я Деніказі, був дужий, присадкуватий чоловік середніх років із смагливим рябим обличчям.

Нарешті він з Аवासіном і Соломоном, що йшов назирці, піднявся схилом угору й увійшов до хати. Чорні, мов вуглинка, очі Деніказі на мить затрималися на Джеймі, а тоді одвернулися, й більше ватажок не звертав уваги на хлопця, наче його там і не було. Джеймі тихенько сів у кутку, а Мері заходилася варити чай. Індіани розмовляли між собою мовою чіпевеїв.

За годину, коли Деніказі повернувся до своїх супутників, Аवासін задовольнив, нарешті, цікавість Джеймі, який нетерпеливився дізнатись про причину візиту.

Деніказі був ватажок стійбища чіпевеїв, розташованого на березі озера Касмір, за

яким починалися рівнини Барренленду¹. Цих людей називали оленеїдами тому, що все їхнє життя залежало від карібу — оленів, величезні стада яких мандрують в арктичній зоні.

Влітку карібу пасуться в тундрі, але восени десятки тисяч їх переходять у ліси, де вони зимують. Чіпевеї харчуються майже виключно олениною й вівсяними коржами. Єдиний інший звір, на якого вони полюють, — це білі пєсці, що їхні шкурки вони обмінюють на набої, борошно й чай.

Минулої зими, однак, полювання на пєсців було невдале, отож одноплемінники Деніказі не мали чим розраховуватися за мисливську амуніцію. Хазяїн факторії відмовився дати їм набої в кредит, тим-то навесні оленеїди не змогли настріляти стільки карібу, аби стачило до осені. І от тепер люди голодували і собаки вже навіть здихали з голоду. Людям теж загрозувала голодна смерть, і через це Деніказі прибув до своїх колишніх ворогів — крі прохати допомоги.

— Їм потрібен місячний запас харчів і набої, — вів далі Аvasін. — Деніказі хоче повести загін мисливців прямо в тундру, знайти оленів на їхньому літньому пасовиську й повернутися додому з в'яленим м'ясом, якого б вистачило до осені. Він, мабуть, і справді опинився в безвихідному становищі, якщо наважується на таке відчайдушне діло. Адже тундра — це країна ескімосів. Колись, давним-давно, чіпевеї з року в рік полювали в тундрі, але при цьому

¹ Барренленд (англ. буквально «безплідна земля») — назва канадської тундри.

нападали й на ескімосів щоразу, як зустрічали їх. В ті часи у чіпевеїв були рушниці, а ескімоси не мали їх. А потім і ескімоси завели вогнепальну зброю й почали давати здачі. Відтоді ідтен-елделі більше не наважуються вторгаться у північні рівнини.

— Ти допоможеш їм? — запитав Джеймі.

Авасін уперто стиснув уста.

— Так, — відповів він. — Дядько Соломон вважає, що цього робити не слід. Мовляв, вони все вигадали, щоб видурити в нас оті речі. Але мій батько ніколи не відмовляв голодній людині.

Мері підтримала сина. Поклавши руку Авасінові на плече, вона стиха мовила:

— І мати твоя теж ніколи цього не робила. Жодна людина нашого племені не відмовляла в їжі голодному!

Авасін усміхнувся до неї.

— Я певен, що вони не обманюють нас, мамо, — сказав він. — І як на те вже пішлося, то я знаю спосіб їх перевірити. Я попливу разом з чіпевеями до озера Касмір і на власні очі подивлюся, чи дійсно справи в них такі погані. А набої повезу в своєму каное, і коли пересвідчуся, що Деніказі вони справді потрібні, то й вручу їх йому там.

Джеймі схопився на рівні ноги.

— Цебто ти хотів сказати, ми попливемо! — крикнув він. — Ти ж не залишиш мене тут, правда?

Мері засміялася.

— Здається мені, що мій син придумав цей план, аби трошки побайдикувати, — сказала вона. — Але твоя пропозиція мені подобає.

тсья: в такий спосіб ти розвієш Соломонові сумніви, та й я од вас відпочину — хоч кілька днів не будете під ногами крутитися. А щодо Деніказі я певна — він нікому не дасть скривдити сина Альфонса Мівасіна.

— Отже, ти відпускаєш нас? — вигукнув Аवासін.

Його мати кивнула головою.

Не тямлячи себе від радості, обидва хлопці вискочили з хатини, аби поділитися новиною з усім табором. Мері дивилася їм услід з порога, широко усміхаючися.

Сонце ще не вийшло з-за обрію, коли Аवासін розбуркав свого приятеля. Мері вже поставила для них на стіл велику сковороду смаженої риби й чайник. Хлопці похапцем проковтнули сніданок, схопили свої рюкзаки й помчали до озера — туди, де в ім-

листому передсвітанні бовваніли на піску рівенько вишикувані каное.

Чіпевеї вантажили на свої човни торби з борошном, в'яленим м'ясом і рибою — дарунками від племені крі. За кілька ярдів од них, навколо вузького сімнадцятифутового каное з кедрової кори, обтягнутої брезентом, скупчилися жителі селища. Цим човном мали пливати хлопці, і Мері, Авасін та його дядько Солмон півночі не спали, споряджаючи його в дорогу.

На дні каное були дбайливо складені дві постелі — згорнуті важкі вовняні ковдри, невеличких розмірів риболовна сіть, волосінь із запасними гачками, маленька сокира, просмолена парусина прикривати вантаж, яка могла правити також за намет, і п'ятдесят футів линви півдуюма завтовшки — на той випадок, коли човен треба буде тягти волоком в обхід порогів.

Мері щедро наділила їх на дорогу харчами, бо хлопці вирушали до голодного краю, де могли розраховувати тільки на власні запаси. В дерев'яну «продуктову скриньку» Мері склала сіль, цукор, пекарний порошок, смалець, борошно, чай і бляшанку з медом, на додаток до всього — велику торбу в'яленого м'яса.

В свої рюкзаки вони запакували по три пари мокасинів з лосиної шкіри, светри, сорочки, шкарпетки, по шість коробок набоїв тридцятого калібру й голки з нитками. Двадцять коробок набоїв для Деніказі були запаковані окремо й покладені в носову частину човна.

Готувати їжу хлопці взяли з собою чавунну сковороду й велику, вкриту кіптявою багатьох вогнищ бляшанку з-під сиропу, що могла правити і за чайник, і за казанок, і за відро на воду. Запас сірників мав зберігатися в трьох невеличких скляних пляшках.

Навіть у середині літа ранки в північних лісах бувають холодні, і тому хлопці вдяглися в грубі брезентові штани, теплі вовняні сорочки й брезентові куртки. Холоші штанів вони заправили в товсті шкарпетки, а на мокасини з лосиної шкіри взули звичайнісінькі калоші — ті самі, що їх городяни носять, коли йде дощ.

Коли над обрієм засвітилася перша жовта смужка світанку, хлопці й Деніказі та його супутники мовчки посідали в каное, і Авасінові родичі повідштовхували човни од берега. Хоч усе це робилося вельми спокійно, Джеймі, який уместився на носі кедрового каное, аж тремтів із радісного збудження.

Мері вигукнула їм навздогін ще кілька напучень. Хтось з чоловіків на березі пожартував, чи вміють, мовляв, хлопці веслувати. Та чіпевеї вже налягли на весла, глибоко занурюючи їх у тиху воду дужими руками. Джеймі й Авасін поспішно пристосувалися до їхнього ритму, і за кілька хвилин чотири човни почали танути в туманному просторі.

Чіпевеї, вправні веслярі, яким ще більшої енергії додавала нагальність дорученої їм справи, вирвалися далеко вперед, і хлопці мовчки щосили працювали веслами. Скоро, незважаючи на холодний туман, лоби їм упріли.

Джеймі зцінив зуби й уперто процідив:

— Ми мусимо наздогнати їх. Нумо, ще швидше!

Обидва тричі занурювали весло у воду з одного боку каное, а тоді, підкинувши весло в повітря, перехоплювали його на льоту й тричі відштовхувались од води з другого боку, жодного разу не збиваючися з ритму.

Часто змінюючи нахил тіла, вони не давали м'язам затерпнути, а злагоджена ритмічність рухів полегшувала роботу.

Спочатку каное линули у вранішній тіні, що її відкидали високі береги озера. Десь над полудень вони порівнялися з порубом, посередині якого стояли розвалені стіни покинутої хати. Чіпевеї зразу ж скерували свої човни подалі од берега, аби об'їхати це зловісне місце.

Обидва хлопці знали історію полишеної хати. Її збудував молодий рудоволосий англієць, який хотів заснувати тут факторію. Та майже двадцять років тому молодий торговець зник. Ніхто не знав напевно, що з ним сталося, хоч у індіян крі була щодо цього своя версія — мовляв, якимось узимку він вирушив скуповувати пещеве хутро в ескімосів, а назад так і не повернувся. Єдина пам'ять, що її він по собі залишив, була оця купа гнилих колод, яку й досі називали факторією Рудоволосого.

— Чіпевеї поводяться так, наче бояться факторії Рудоволосого, — зауважив Джеймі, коли вони пропливали повз неї.

Авасін відповів не зразу.

— Можливо, їм краще ніж іншим відомо,

чому зник тої торговець,— нарешті промовив він. — Чіпевеї — народ дивний.

Вже сутеніло, коли каное досягли північного краю озера. Тут закінчувалися володіння племені крі, і далі лежала незнайома хлопцям земля.

Каное вперлися носами у вузьку смужку прибережного піску. Звідси ідтен-елделі звичайно рушали далі суходолом, в обхід Касмірського водоспаду. Але починати цей тривалий перехід з човнами на плечах було вже запізно, бо темрява швидко насувалася, і тому індіяни запалили на березі багаття. Хлопці повечеряли смаженим сигом коло вогнища Деніказі. З'ївши свою пайку, індіанський ватажок, не кажучи ані слова, відійшов од вогню, загорнувся в ковдру й ліг.

Хлопці повернулися до свого човна, перевернули його й залізли під низ. Вмостившись на ніч, вони й обличчя накрили ковдрами, щоб їх не покусали москіти. Десь далеко завив у темряві вовк, але хлопці не почули його, бо вже спали міцним сном.

Задовго до світанку вони вже знову були на ногах. Деніказі так поспішав повернутися до свого стійбища, що не дозволяв нікому згаяти й хвилинки. Сніданку не готували — пережовуючи на ходу по жменьці в'яленого м'яса, чоловіки й хлопці вирушили в довгий перехід.

Джеймі зголосився нести каное, але, не пройшовши ще й милі, він уже шкодував про це. Їм довелося долати нескінченну низку перешкод, раз по раз перелазячи через повалені лісовою пожежею дерева, між якими хлюпоті-

ло грузьке болото. Балансуючи з каное на спині, він перестрибував з колоди на колоду й з купини на купину. І на додаток до всього їх ще переслідував рій чорних мух.

Авасін ніс два рюкзаки й решту покляжі. Він був навантажений, як мул.

Перехід забрав цілих дві години. Добувшись нарешті до берега річки Касмір, хлопці аж падали з утоми. Але чіпевеї вже встигли спустити свої човни на воду. Деніказі не дав хлопцям часу на перепочинок. Його суворе обличчя не виявляло й найменшого співчуття до них, коли він давав наказ пливати далі.

Тримаючи курс за водою на північ, каное полинули тепер, мов горобці, переслідувані яструбами. Швидкість була така, що соснові й смерекові ліси на берегах зливалися в суцільну стіну; та хлопці і не дивились на них, бо їхні погляди були прикуті до річки й до чіпевейських човнів попереду, що раз у раз змінювали свій курс.

Ось перша бистринь насунулася на них — вузька ущелина, в якій ревла і клекотіла спінена вода. Джеймі, який сидів на носі, гарячково загібав, аби уникнути зіткнення з чорними скелями, що мчали їм назустріч. Авасін на кормі теж веслував щосили, скеровуючи човен то в один, то в другий бік у вузьких закрутах між порогами.

А за цими порогами виринали нові... Шалений гін тривав аж до полудня. Перепочинок настав тільки тоді, коли течія почала заспокоюватися й річка поступово перейшла в широку затоку. Попереду, мов дві руки, простягнуті до півночі, лежало озеро Касмір.

Після короткої зупинки на обід вони попливли через озеро. Години минали повільно й одноманітно. На той час, коли сонце зникло за порослими рідким лісом горбами на заході, чіпевеї випередили хлопців на багато миль. Швидко насувалася темрява, а з нею — почуття самотності.

Та нараз Аvasінові пильні очі помітили попереду кілька невеличких світлих вогників на тлі темної стіни лісу.

— Це табір Деніказі! — вигукнув він. — Я бачу вігвами!

Що ближче вони підпливали до берега, то яскравіше розгорялися вогнища, і ставало їх чимраз більше. Над тихою озерною гладінню розлягався собачий гавкіт і ритмічне торкотання індіанських барабанів.

Хлопці покинули веслувати, й каное само попливло до берега. Просто перед ними була довга піщана коса, на якій стояло кільканадцять невисоких, конусоподібних вігвамів. Між ними палахкотіли вогнища, утворюючи химерний танок тіней на стінах індіанських осель і освітлюючи постаті двох чи трьох десятків чоловік, що нерухомо стояли коло самої води.

В усьому цьому видовищі було щось дике, первісне. Ідтен-елделі жили в своєму таборі майже так само, як їхні предки тисячу років тому. Хоч тепер замість луків і стріл вони мали рушниці, цивілізація білих людей майже не торкнулася їхнього способу життя. Вони жили, як за давніх часів, і вклонялися своїм давнім богам.

Коли каное наблизилося до берега, хлопці почули гучний голос Деніказі.

— Хто пливе до нас? — вигукнув він мовою чіпевеїв.

Авасін відповів тією самою мовою:

— Сини Енни, крі, припливли до вас здалеку!

Після цієї ритуальної відповіді Авасіна чіпевеї зняли голосний крик, що луною пішов над тихим озером, розриваючи темряву ночі:

— До нас прибули друзі! Кладіть на землю луки!

Цією стародавньою формулою незліченні покоління ідтен-елделів вітали своїх друзів.

Трохи наляканий незвичною церемонією, Джеймі обережно ступив з човна на берег. Деніказі повів хлопців до свого вігвама, перед яким горіло велике й яскраве багаття. Одразу з'явилися дві жінки з дерев'яними тацями, на яких лежала варена риба й в'ялена оленина з подарованих індіанцями крі харчів. Знаючи, що табору чіпевеїв загрожує голод, Джеймі хотів був відмовитися від частування, але Авасін швиденько прошепотів:

— Іж, Джеймі. Вони дають тобі найкраще з того, що мають, аби показати, що ти — бажаний гість. Своєю відмовою ти образиш їх.

Хлопці покуштували всього для годиться під мовчазним наглядом ватажка чіпевеїв. Лише коли вони попоїли, Деніказі підвівся і, ставши над вогнищем, заговорив:

— Коли батьки моїх батьків вирушали до країни Енни, то поверталися звідти тільки з глибокими ранами від стріл. Та це було давно. Тепер я побував в Енні, і мені простягнули там руку дружби, а повернувся я з дарунками для свого племені. Я ніколи не забуду цього.

А тому пам'ятайте: в цьому таборі й на цій землі ви брати мого народу — і сини Деніказі!

По тому ватажок різко повернувся й попрямував до дальнього вогнища, навколо якого навпочіпки сиділи, чекаючи його, чоловіки племені. Хлопці повільно, відставши на кілька кроків, як того вимагав етикет, пішли слідом за ним.

Обережно ступаючи, вони проходили повз вігвами до вогнища, коло якого мала відбутися рада. Виснажені обличчя й страшенно худі тіла людей, що сиділи перед вігвами, краще за будь-які слова підтверджували розповідь Деніказі про голод. Житла чіпевеїв були зроблені з грубо вичинених оленячих шкур, напнутих на основу з ялинових жердин. В кількох вігвамах шкури, що прикривали вхід, були відкинуті, і Джеймі бачив, що всередині вони майже порожні. Дві-три одежини з оленячої шкури, іржава рушниця, купа старого драптя та ще подекуди потріскані дерев'яні ящики складали всю обстановку. Джеймі ніколи раніше не бачив таких злиднів, і ця картина приголомшила його.

Він не здивувався, почувши Авасінові слова:

— Вони таки справді бідують, Джеймі. Завтра вранці ми передамо їм набої.

Тим часом хлопці вже наблизилися до великого вогнища, навколо якого зібралися ідтен-елделі на чолі з своїм вождем. На нараду зійшлися мисливці — низькорослі, жилаві чоловіки з голодними обличчями. Двоє чи троє з них скинули підозріливими, пильними очима на хлопців, але відразу ж одвернулися.

Деніказі заговорив, і один з мисливців почав відповідати йому. Джеймі нічого не розумів; та нараз Авасін напружився і боляче вп'явся пальцями в його руку.

— Про що це вони? — прошепотів Джеймі.

— Обговорюють план полювання в Барренленді, — здушеним голосом відповів Авасін. — І, здається, розраховують на те, що ми підемо разом з ними!

Джеймі не зразу збагнув значення цієї несподіваної новини, та коли нарешті втямив, про що йдеться, його аж затрусило від збудження. Ось де можна було дізнати справжніх пригод! В його уяві промайнули знадливі видіння: величезні незнані арктичні обшири, а на них — незліченні стада карібу...

— Ну, то чом би нам і справді не приєднатися до них? — схвильовано мовив він.

Авасін не відповів, і Джеймі палко зашепотів далі:

— Ми ж можемо попросити їх відрядити гінця до нашого селища — переказати, що ми, мовляв, їдемо з ними. І ніхто тоді не буде непокоїтися, а ми за пару тижнів повернемося. — Він помовчав хвилину, але Авасін не відмовив і слова. — То що ти скажеш? — нетерпляче прошепотів Джеймі. — Адже іншої такої нагоди нам уже ніколи не трапиться!

Авасін був хлопець обачливий. Він знав, що Джеймі, з його гарячою вдачею, тільки й мріє про пригоди — та в разі, коли їх спіткає якесь лихо, відповідати доведеться йому, Авасінові. До того ж він був певен, що ані батько, ані Енгус Макнейр не дав би їм на це дозво-

лу. Але побачити Барренленд на власні очі йому кортіло не менше, ніж його приятеліві.

І тут Джеймі, роздратований його мовчанкою, бовкнув перше, що спало йому на думку:

— Ти часом не боїшся, га?

Авасін різко повернувся до нього, і навіть у тьмяному світлі вогнища Джеймі побачив, як люто спалахнули його чорні очі.

— Гаразд, ми підемо! — майже просичав Авасін. — І там побачимо, хто боягуз, а хто ні.

Втім, Авасінів гнів швидко минув. Можливо, він зрадив з того, що його примусили прийняти це рішення.

Вранці Авасін мав досить тривалу розмову з Деніказі, а потім поділився всіма відомостями про експедицію з Джеймі. Він з'ясував, що чіпевеї хотіли взяти хлопців з собою передусім тому, що в них були гарні дубельтівки тридцятого калібру. В самих чіпевеїв рушниці були старі та іржаві, й влучно стріляти з них можна було тільки зблизка. Дубельтівки хлопців могли вирішити долю мисливської експедиції, а ризикувати наслідками її Деніказі просто не міг. Але він висунув одну вимогу: під час походу його слово мусить бути для хлопців законом. В розмові з Авасіном він висловив це однією фразою:

— Старий вовк веде перед, молоді вовки йдуть слідом!

А Авасін знав, яким страшним може бути

старий вожак вовчої зграї, якщо йому виявляють непокору.

Деніказі досить неохоче відрядив гінця на озеро Танаут з листом від Аवासіна до матері. Зміст листа був вельми туманний, бо хлопці не знали, як довго їм доведеться полювати. Деніказі сказав їм тільки, що похід, можливо, триватиме «півжиття нового місяця», тобто приблизно два тижні.

Деніказі, власне, й сам не міг знати напевно, на який час він залишає табір. Він мав намір якнайшвидше добутися до північного краю лісів, заглибитися трохи в тундру й там зустріти оленів, що саме мандруватимуть на південь. Але якщо оленів на той час ще там не буде, Деніказі доведеться просуватись далі на північ, у рівнини Барренленду. Посеред літа карібу звичайно спускаються з далекої півночі майже до лісового кордону, а звідти повертають знову на північ і ще з місяць пасуться в тундрі, аж доки сніг не заганяє їх нарешті на південь, у ліси, де вони й проводять зиму.

Щоб забезпечити своє плем'я харчами до початку зимових ловів, Деніказі мав перехопити оленів саме під час їхньої літньої міграції. Скільки часу забере цей похід — для нього не важило. Повернеться він тільки тоді, коли мисливці наповнять свої каное м'ясом.

А що хлопці так того хотіли, то вони й переконали себе: полювання триватиме не більше двох тижнів.

4. На північ - до Барренленду

Деніказі та його мисливці вирушили в похід до таємничої північної країни без будь-яких прощальних церемоній. Їхня флотилія складалася з чотирьох шістнадцятифутових каное, зроблених із березової кори, зшиті жилами, й просмолених ялиновою живицею. В кожне каное сіли по два мисливці. З собою вони взяли тільки запасні парки з оленячої шкіри й мисливське знаряддя. Харчів вони не брали — мали годуватися ловами. Хлопці, звичайно, відпливли в своєму власному каное.

Вони залишили табір на світанку і, пропливши декілька миль озером Касмір, завернули човни у вузьку річку, що несла сюди свої бурхливі води з північного заходу. Тут було зроблено зупинку, і Деніказі звернувся до хлопців з такими словами:

— Далі ми попливемо річкою Білої Куріпки. На ній пороги, і нам багато разів доведеться нести каное на собі. Річка приведе нас до Казба-туа, озера Білої Куріпки, і біля того озера ліс кінчається. Віднині ви — мої

підлегли і будете виконувати кожен мій наказ.

Подорож проти води річкою Білої Куріпки складалася переважно з піших переходів; лише подекуди течія її дозволяла веслувати. Човни доводилося нести берегом, що був всіяний гострим камінням і часто переходив у грузьке болото, і навіть чіпевеї, з їхньою легкою ношею, висилювалися. Що ж до хлопців, то для них це був кошмарний іспит на витривалість.

Надвечір вони вже поточувалися з утоми й відстали од чіпевеїв на кілька миль. На ніч вони стали коло невеличкого озера, так і не наздогнавши мисливців.

Попоївши, хлопці посиділи трохи коло вогнища — зовсім маленького, бо в поріділому лісі вже важко було зібрати хмиз на велике. Їм здавалось тепер, що вони — самі одні в цій дикій і безмежній глушині, що обступала їх з усіх боків. Підбадьорюючи один одного досить силуваними жартами, вони розстелили свої ковдри під перевернутим каное й заснули сном украй стомлених людей.

Прокинувшись уранці, залякли й затерпі, вони побачили, що вогнище їхнє яскраво палахкотить, а перед ними сидить навпочіпки Деніказі. На роздвоєному кілочку, що схилився над жаром, шкварчав жирний сиг — один з багатьох, що потрапили минулої ночі до чіпевеїв у сіті.

Коли хлопці посхоплювалися на ноги й стали похнюпившись, — вони ж бо заспали! — Деніказі заговорив.

— Ми чекаємо на вас коло перших по-

рогів, — сказав він, повернувся й пішов геть.

Джеймі зачудовано похитав головою:

— Не розумію... Він мусив би розсердитися на нас через те, що ми затримуємо всіх — а натомість приносить свіжу рибу на сніданок.

— Деніказі взагалі дядько добрий, — відповів Аवासін, знімаючи гарячу рибу з кілка й розділяючи її на дві пайки. — Просто він заклопотаний і через те здається надто суворим.

— Тож не будемо завдавати йому зайвої мороки, — сказав Джеймі. — Покажімо, що ми теж вправні мандрівники!

Менш як за півгодини вони прибули до порогів, і вождь чіпевеїв винагородив їх за моторність схвальною усмішкою.

Знов почалося те саме, що й минулого дня: важка, виснажлива праця. Вони перепливали невеличкі, мілкі озера, а потім несли човни на спинах — і, здавалося, цьому не буде кінця. Але дерев на берегах уже майже не було, ліс зник, і перед ними відкрився обрій — так, наче хтось підняв завісу. Верхівки й схили горбів стояли голі, а поодинокі гайки у видолинках склалися лише з маленьких, миршавих ялинок. Сірий кам'янистий ґрунт прикривали тільки лишайники й мох.

Так минув день, потім ще один. А тоді на обрії забовванів великий, високий горб, що обрисами своїми нагадував велетенську баню. Деніказі впізнав цю гору й радісно гмукнув.

— Казба-сет! Гора Білої Куріпки! — мовив він. — За нею лежить Казба-туа — і там ми знайдемо глибоку воду для наших весел.

Наступного ранку вони спустили човни на воду озера Казба-туа. Того дня була якраз середина літа. Стада карібу вже мали прямувати з тундри на південь. Мисливці та їхня майбутня здобич неухильно зближались, але ніхто — навіть Деніказі — не міг би сказати, де чи коли вони здибаються.

На північному березі Казба-туа було Місце Оленят, де за давніх часів мисливці-чіпевеї зустрічали стада, що сунули на південь, і списами вбивали незліченну кількість карібу, коли ті перепливали річку. Саме до цього місця і вів зараз невтомний Деніказі своїх мисливців.

Другого дня надвечір каное ввійшли в довгу й вузьку затоку — стрімку ущелину в берегових скелях. Оглушливе клекотіння водяної бистрині свідчило про те, що там, попереду, з озера витікає могутня річка. Тільки Деніказі знав її назву.

— Це Казон-ді-зі — Довга Річка, — оголосив він.

Коло верхів'я Казон-ді-зі лежало Місце Оленят. Наближаючись до нього, індіани ледве стримували нетерпіння. Вони раз у раз з надією скидали очима на далекий хвилястий обрій, видивляючись оленів. Та на похмурому, мертвому просторі, що розгортався перед ними, оленів не було. Напевно, жорстоке розчарування краяло тепер серця мисливців, але жоден з них не виявляв своїх почуттів.

О третій годині наступного ранку Деніказі дав наказ вирушати далі. На цей час уже розвидніло, бо тут, на далекій півночі, літня ніч тривала дуже недовго.

Хлопці поспішили спустити човен на воду, аби не відставати од інших. Картина, яку вони побачили попереду, приголомшила їх.

Річка Қазон нагадувала слаломну лижню на гірському схилі. Вона з гуркотом мчала свої води між безладними скупченнями льодовикових валунів, що, перетинаючи їй шлях, здіймали догори високі завіси піни.

На той час, коли хлопці досягли початку ріки, інші каное вже наблизилися до перших порогів. Деніказі, який плів попереду, скерував човна у вузьку тіснину між валунами. На мить його каное зависло на краю чорної бистрині, а тоді, немов підхоплене й пожбурене могутньою рукою, тендітне берестяне суденце метнулося вперед і зникло в шаленому вирі бризок. За кілька секунд воно з'явилося знову й з карколомною швидкістю помчало за течією, петляючи між каменями, мов налякана риба. Коли каное Деніказі нарешті вискочило, ціле й неушкоджене, в спокійну затоку, якою завершувалася перша бистринь, інші індіани не вагаючись рушили слідом за вождем.

Хлопці злякано презирнулися.

— Гадаєш, ми проскочимо? — слабким голосом запитав Джеймі, в якого наче щось обірвалося всередині.

Авасін насупився.

— Повинні проскочити! — коротко відповів він.

Вони скерували каное за течією. І нараз скелясті береги зірвалися й помчали повз них, мов потяги-експреси. Здавалося, каное завмерло на місці, а весь світ закрутився в божевільному танку. Ось на човен насунулася спінена стіна бризок, і Джеймі одчайдушно замахав веслом, щоб відвернути од неї ніс човна. Наступної миті перед ним виросла чорна кам'яна скеля, і, гарячково веслуючи, хлопець знов скерував каное праворуч. Він аж здригнувся од несподіванки, коли хитавиця раптом припинилася й берег перестав миготіти в очах.

Бистринь зосталася позаду. Чіпевеї ждали їх на спокійній воді затоки.

Перші пороги на незнайомій річці завжди здаються найстрашнішими. По тому, як їх подолано, дальші перешкоди вже майже не лякають. Надвечір на рахунку хлопців були три великі бистрині й кільканадцять малих. Лаштуючись на нічний перепочинок, вони не приховували гордості й радості, почували себе справжніми переможцями. Наступного ранку вони вже плістимуть спокійними водами озера Ідтен-туа, на північному березі якого — всі були певні цього — вони зустрінуть нарешті стада оленів.

5. Про ескімосів та індіян

анок приніс з собою важкі хмари й мряку. Незважаючи на те, що літо ще не скінчилося, в повітрі відчувався подих зими.

Хлопці поспішили до маленького вогнища з сухої лози, навколо якого зібралися тісним кільцем семеро мисливців, намагаючись зігрітися й просушити одяг. Деніказі серед них не було. Раптом Аवासін штовхнув Джеймі ліктем і показав убік.

Ватажок стояв на горбку ярдів за сто від табору, і на тлі сірого неба його могутня, кремезна постать нагадувала кам'яну статую. Піднісши руки догори, Деніказі щось гукав, і вітер ніс його слова до темного обрію. Вождь благав своїх богів — стародавніх богів — допомогти йому знайти оленів. Деніказі тривожився. Похід тривав уже другий тиждень, але мисливці й досі не бачили жодного карібу.

Не те щоб ця місцевість була не знайома вождеві чіпевеїв. Деніказі вже не раз ходив у тундру й добре орієнтувався на ній. Його не-

покоїло інше — можливість зустрічі з ескімосами.

Але він був смілива людина і мусив іти вперед, бо треба було рятувати плем'я від голодної смерті. Впродовж усього ранку Деніказі молився своїм богам і обмірковував, що діяти. Опівдні він дійшов рішення.

Він поведе мисливців далі. Він прямуватиме на північ, аж доки знайде оленів. І він не зважатиме на небезпеку наразитися на ескімосів.

Деніказі підкликав обох хлопців до себе й поділився з ними своїм планом. Він також детально пояснив їм, як небезпечно зустрічатися з ескімосами. Він сказав, що з цієї хвилини він та його мисливці більше не можуть гаяти на хлопців час. І попередив, що в разі, коли вони відстануть, їм доведеться вже дбати про себе самим.

Та Деніказі помилявся, гадаючи, що його слова залякають хлопців і примусять їх залишитися на південному березі Ідтен-туа до повернення мисливського загону.

— Скажи йому, що ми не боїмося ескімосів,— мовив Джеймі.

Поки Аवासін перекладав його слова, Деніказі слухав з байдужим виразом на обличчі. Потім глянув на Джеймі, і в чорних очах його спалахнули веселі вогники.

— Ти, мабуть, дурень,— сказав він повільно. — Але дурень сміливий. Я дозволяю вам доплисти до північного берега Ідтен-туа, але не далі. Пливіть попід східним берегом озера. Відтепер я вже не буду особисто вказувати вам шлях, бо більше ні на кого не чекатиму.

Вибравшись із своїх постель наступного ранку, хлопці побачили, що залишилися на стоянці самі. Човни чіпевеїв уже зникли за північним обрієм Ідтен-туа.

Нашвидку поснідавши, хлопці спустили каное на воду. Вони прагнули якнайшвидше скоротити відстань, що відділяла їх од єдиних дружніх їм людських істот у цій порослій мохом кам'янистій пустелі.

Веслючи попід скелястим східним берегом на північ, хлопці раз у раз уважно оглядали суходіл. Вони вишукували на ньому очима хоч якісь ознаки життя, але, крім птахів, нічого живого не бачили. Незабаром Джеймі звернув увагу на те, що вкриті вологим мохом простори немовби порізані чорними лініями на мільйони малесеньких квадратів та прямокутників. Знайти пояснення цьому загадковому явищу хлопці змогли тільки опівдні, коли причалили до берега, щоб пополуднувати. Рівнина була помережена незліченними стежками, витоптаними копитами оленів! Джеймі аж запаморочилося в голові, коли він спробував уявити собі розміри отих стад, що з року в рік впродовж століть мандрували цим шляхом. Тепер уже й він, і Аvasін відчували, що обов'язково, за всяку ціну, мусять на власні очі побачити ці майже казкові орди карібубу. Поспішно повернувшись назад, до каное, вони заходилися з подвоєною енергією веслувати на північ. Хтозна, може, саме в цю мить гурти оленів огинають північний берег озера!

Надвечір озеро почало помітно звужуватися і з'явилися чіткі обриси протилежного берега. Зрозумівши, що до мети вже недалеко,

хлопці, долаючи втому, налягли на весла. Та лише десь опівночі вони помітили нарешті мерехтіння жовтогарячого вогника — стоянку мисливців.

Джеймі так стомився, що насилу переступив через облявок каное. Слідом за Аवासіном він поплентався до вогнища.

Чіпевеї, зажурені, похмурі, збились коло маленького багаття. Деніказі сидів трохи осторонь, затуливши обличчя руками. На хлопців ніхто навіть не звернув уваги.

Питати, чи прийшли олені, було нічого. Атмосфера відчаю й зневіри, що панувала тут, промовляла красномовніше за будь-які слова. Хлопці мовчки повернулися до свого перевернутого каное, підлізли під нього й за мить, зібгавшись калачиком, уже спали як убиті.

Місце, що його Деніказі обрав для цієї стоянки, стародавні мисливці-чіпевеї називали Різницями. Але протягом двох наступних днів жоден олень не переплив у цьому місці річку й жоден не з'явився навіть на обрії. Небо затягло хмарами, й безнастанно мжичив дощ. Запаси харчів кінчалися. Індіяни закинули сітку в гирлі Казону, але за три дні впіймали одного-єдиного чукучана.

Деніказі весь час мовчав. Одного разу він зійшов на вершину поблизького горба, і Джеймі побачив його в розриві між низькими хмарами: вождь стояв, здіймаючи руки до темного неба. Але олені не з'являлися.

На третій день небо проясніло. Деніказі скликав до себе своїх супутників.

— Відтоді як я був молодий, в світі сталося багато змін,— повільно почав він,— і схоже на те, що й олені змінили свої звички. Можливо, вони ще прийдуть сюди, на це місце,— але ми більше не можемо чекати на них. На березі озера Касмір моє плем'я голодує. А десь там далі, на півночі, є м'ясо. Тому я піду на північ і знайду те м'ясо. Мисливцеві краще померти на мисливській стежці, аніж сидіти, мов та дитина, в таборі й чекати.

Потім Деніказі поділився з ними своїм планом. З п'ятьма чоловіками він повернеться на південь озера Ідтен-туа, а потім заверне в західний його рукав і пропливе його до кінця. Стародавні легенди чіпевеїв розповідають, що звідти низка менших озер веде на північ до високих блакитних горбів на березі Тобонтуа — озера, що ніколи не розтає. Річка Замерзлого Озера бере початок під тими горбами, один з яких ясно видно звідси, з їхнього табору.

Цей горб бовванів миль за тридцять чи сорок, майже прямо на північ од Різниць. А за ним, на захід од Річки Замерзлого Озера, лежить велика низина, до якої — за переказами — восени сходяться всі олені з усіх північних рівнин.

Деніказі був певен, що, коли йому пощастить добути до тієї низини, він зможе наповнити свої каное м'ясом.

Джеймі слухав мов зачарований, поки Авасін переказував йому план вождя. А тоді спитав:

— Чи не швидше й легше було б дістатися до низини, піднявшись на північ річкою Казон,

а потім перенісши човен суходолом на захід, до гори, яку ми бачимо звідси?

— Далі на північ од цього табору Казон належить ескімосам,— відповів Деніказі. — Ми зупинилися на самому кордоні їхніх володінь і переступати його не можемо, бо нашому полюванню був би кінець.

Вождь чіпевеїв обвів поглядом Джеймі та Аvasіна.

— Що ж до вас,— повів він далі,— то ви зостанетеся тут. Теліє-квазі й Етцанні залишаться з вами, і шість днів ви ждатимете на цьому місці появи оленів. Коли за той час вони не з'являться, ви рушите на південь, до гирла західного рукава Ідтен-туа, й почекаєте на мене там. Якщо ж за п'ятнадцять днів моє каное не повернеться, ви попливете додому — самі. І на березі озера Касмір скажете людям мого племені, що ми добре пополювали перед тим, як померли.

— Іти слідом за мною я вам забороняю, — сказав на завершення Деніказі.— І якщо ви помітите ескімосів, то мій наказ вам тікати звідси щодуху на південь, тікати так, наче сам злий дух Вендіго переслідує вас..

Коли вождь і п'ятеро його супутників залишили табір і їхні каное перетворилися на чорні цяточки на поверхні озера, Джеймі висловив свою думку Аvasінові.

— Ми пообіцяли, що не попливемо слідом за ним, але це не означає, що ми не маємо права самі шукати оленів. В усякому разі я не збираюся стовбичити тут цілих шість днів, споглядаючи отих чіпевеїв!

Авасін рідко сердився. Та цього разу він розлютився не на жарт.

— Іноді ти мелеш дурниці, мов дитина! — вигукнув він. — Ну, що ти знаєш про цей край? Нічого! А Деніказі знає його, як свої п'ять пальців! Ти мов та лисиця, що залізла в пічку, аби подивитись, чи вона гаряча, — і там спеклася!

Зрозумівши, що Авасін і справді обурюється, Джеймі змінив тему розмови. Але рішення свого не змінив.

— Давай підемо пополюємо трохи, — запропонував він наступного дня. — Куди-небудь недалеко — може, хоч якусь качку підстрелимо.

Авасін погодився й пояснив, куди вони йдуть, двом чіпевеям, що залишилися з ними. Це були ще зовсім молоді індіани — років по двадцять, не більше. Страшенно ображені тим, що Деніказі не взяв їх з собою, вони цілісінький день сиділи похнюплені коло вогнища.

Та коли хлопці повернулися, чіпевеї зустріли їх радісними вигуками. Ще б пак: Джеймі підстрелив двох білих куріпок, а Авасін — третю. Індіани скучили за свіжим м'ясом, і хлопці віддали їм по цілому птаху.

По обіді всі четверо сіли коло вогнища, вперше за багато днів почувуючись ситими. Як на чіпевея, Теліє-квазі був вельми балакучий хлопець, і Авасін умовив його розповісти яку-небудь історію.

Коли Теліє-квазі робив паузу, Авасін перекладав його слова Джеймі, якого особливо цікавили легенди про цей край. Молодий чіпе-

вей розповів про мисливця, який побачив на снігу сліди злого духа Вендіго. Джеймі спитав, де це сталося.

Теліє-квазі вказав кудись на північ, на річку Қазон.

— Напевне я цього не знаю,— відповів він,— але люди кажуть, що десь біля Великої Кам'яниці, на відстані одноденної подорожі звідси.

— А що це за Велика Кам'яниця? — відразу зацікавився Джеймі.

— Я її не бачив,— сказав Теліє-квазі,— але кажуть, ніби на березі Қазон-ді-зі стоїть дім, збудований з великих каменів. Виглядом своїм він нагадує дерев'яні хатини, що їх споруджують білі люди, але віком куди старіший за будь-яку білу людину. В стародавні часи він правив за межу між нашими землями й країною ескімосів. Ніхто не знає, як давно його збудовано й чиїми руками.

Коли хлопці лежали під ковдрами того вечора, Джеймі прошепотів:

— Авасіне, давай поїдемо подивимось на той кам'яний дім!

Авасін уже знав, що почує ці слова, і мав на них готову відповідь.

— Ні! — відказав він твердо. — Якщо ми й поїдемо кудись, то назад, на південь — коли мине шість днів. Отож забудь про нього.

— Охо-хо,— зітхнув Джеймі. — Ну, що ж, будемо сподіватись, що олені з'являться завтра.

6. Нізійна земля

Проте ні наступного, ані другого дня олені не з'явилися. Хлопці спробували зайнятися рибальством, але, просидівши кілька довгих годин на березі озера, так нічого й не впіймали. Вони обійшли кілька миль у пошуках дичини, але також безуспішно — тундра наче вимерла. На третій день навіть Аवासін втратив спокій.

Того дня по обіді обидва чіпевеї пішли полювати й довго не поверталися. Хлопці по večеряли вдвох. Коли сонце схилилося до обрію, Джеймі допив свій чай і сказав:

— Я піду перевірю сіть. Може, впіймалась якась рибка на сніданок.

Він несквапно спустився до каное, швидким рухом перевернув його й наполовину спустив у воду. Насвистуючи, він кинув на дно весла, а потім, вибравши мить, коли Аवासін дивився кудись убік, блискавичним рухом підняв дві згорнуті постелі, що доти лежали на землі під човном, і сунув їх під сидіння. А тоді, наче нічого й не було, закинув за плече рушницю, сів у каное й відштовхнув його від

берега. Відпливши на кілька футів, він покинув веслувати й гукнув до Авасіна:

— Май на увазі, я повернуся не зразу! Бо спочатку попливу подивлюся на той кам'яний будинок, а потім уже огляну сіль!

Авасін впустив з рук їхній чайник і збіг береговим схилом до води.

— Джеймі! — закричав він. — Джеймі, вертайся зразу ж! Ти ж не зможеш проплисти цією річкою сам один!

Все ще тримаючи весло на колінах, Джеймі з усмішкою відповів:

— А я й не збираюся плисти сам один!

Авасін зрозумів, що його покладено на лопатки, і в душі зрадів з цього. Правду кажучи, йому не менше, ніж Джеймі, кортіло обстежити низ річки, хоч він і заглушав у собі це бажання, бо був обережніший і розумів, що вся відповідальність за їхню долю лежить на ньому одному. Але цього разу він нічого не міг удіяти.

— Ну, гаразд! — крикнув він. — Я попливу разом з тобою!

Джеймі сміючись підвів каное до берега.

— Ладен закластися, що ти хочеш побувати там не менше, ніж я!

— Можливо, — відповів Авасін. І по паузі додав: — Але нам треба залишити якийсь знак чіпевеям.

На березі, в тому місці, де вони тримали каное, була невеличка піщана обмілина, і Авасін накреслив на ній стрілу, що вказувала на північ. Поряд з нею він склав маленьку купку камінців, що обрисами віддалено нагадувала будинок. Під стрілою він двічі накрес-

лив у всьому світі вживаний символ дня — кружечок-сонце з рисками-променями — мовляв, нас не буде два дні. Потому він сів у каное.

Казон — одна з наймогутніших річок канадської Арктики. Під швидкоплинною поверхнею її таїться потужна сила, що не скоряється слабким м'язам людини. Подорожуючи за течією цієї ріки з озера Казба, хлопці не відчували страху перед нею, бо з ними пливли люди, що знали її буйну вдачу й уміли пристосуватися до неї. Але тепер з ними нікого не було, і у вечірніх сутінках велична ріка навівала на них благоговійний трепет.

Вода Казону була чорна й важка, і хлопці всім еством своїм відчували напругу течії, що немовби передавалася їм крізь дно човна. Здавалось, їх везе на своїй спині якийсь гігантське доісторичне чудовисько.

Хлопці не годні були визначити, на яку відстань віддалилися вони від стоянки чи з якою швидкістю пливуть. Низькі береги линули повз них, немов безформні маси темних хмар. Так минуло, либонь, кілька годин, впродовж яких хлопці напружено — і марно — чекали, що річка от-от змінить, нарешті, свій настрій, вповільниться й полагіднішає. Нарешті Джеймі проказав, чи, радше, прошепотів, немов побоюючись голосом своїм порушити ту сплесками хвиль напоєну тишу:

— Ми пропливли вже, мабуть, хтозна-скільки миль. Може, станемо на ніч?

Авасін похитав головою.

— Ні. Ще рано,— відповів він.

Каное мчало далі, й темрява густішала. І

раптом чутким слухом своїм Аvasін розрізнув слабкий звук, що враз примусив його настожитися. Прислухавшись, він знов почув цей тихий і далекий гомін і цього разу збагнув, яку небезпеку він віщує.

— Пороги! — скрикнув він і аж зігнувся, щосили налігши на весло, аби завернути каное до берега, що невиразно бовванів у нічній темряві. Джеймі теж одразу почав загрибати короткими, рвучкими рухами, — так веслюють лише при нагальній потребі. За кілька секунд під носом каное зашаруділи прибережні камінці, Джеймі вискочив у холодну воду, що сягала йому до колін, і витяг човен на безпечне місце. Потім хлопці вилізли стрімким схилом на берег.

Коротка полярна ніч уже кінчалася. Небо на сході сердито червоніло, а зірки бліднули й щезали. Хлопці рушили берегом за течією. З розколини в камені — мало не з-під їхніх ніг — вискочив і тінню майнув геть песець. Та вони не звернули на нього уваги. На думці в них було зараз інше — бистрінь, гуркіт якої гучнішав, що ближче вони підходили до порогів. Навіть у півтемряві раннього світанку вони ясно бачили широкий розлив бурхливої білої піни в тому місці, де вода, розірвана й розлютована невидимими скелями, скипала з грізним, гнівним ревінням.

— Наші справи кепські, — промовив Джеймі.

Аvasінові теж зробилося моторошно, але він не виказав цього.

— Почекаємо, доки розвидніє, а тоді побачимо, — сказав він.

Вони повернулися до каное, перепочили трохи, а прокинувшись, зібрали кілька жмень моху та сухої лози й зварили чай. Попиваючи гарячу рідину, хлопці дивились, як прокидається довколишній світ.

Краєчок сонця вигулькнув з-за далекого гірського пасма, і світло залило темну рівнину, мов лавина жовтого металу. Небо, доти криваво-червоне, зблякло до жовтого кольору, а потім зробилося яскраво-зеленим. Коли воно набрало кольору трави, в ньому з'явилася, важко лопочучи крилами, самотня гуска, й її тужливий гелгіт розлігся луною над світом, що прокидався.

Зграї морянок поспішно знялися з тундрових боліт і полинули до великих озер. Ранок настав.

Насилу розгинаючи задерев'янілі ноги, хлопці підвелися і знов пішли до свого нічного спостережного пункту. Тепер картина прояснилася: вони побачили високу скелю, яка встромила свій тупий ніс у спінений потік. Річка в тому місці звужувалася й на відрізку з півмилі завдовжки збігала вниз крутими скелястими сходами — нестримна, навальна й несамовита, мов стадо охоплених панікою диких буйволів.

Хлопці уважно оглянули бистрінь. Перед порогами вода немовби напружувалася, готуючись до стрибка вниз, у величезну вирву, і тут, власне, й починався фарватер. Вузька смужка бурхливого потоку — розірвана стрічка темної води — звивалася й петляла між спіненими хвилями, шалено вируючи в крутижах.

— Он де наш фарватер! — вигукнув Джеймі, намагаючись голосом своїм перекрити гуркіт.

Авасін і сам уже простежував маршрут очима, обмірковуючи, як вони долатимуть кожен його етап, і зважуючи їхні шанси на успіх.

— Можна було б обійти ці пороги сухо-
долом, Джеймі, але ми вже й не з такими
справлялися, а до того ж тут весь берег в мо-
чарах і нести на собі каное було б дуже важ-
ко. Отож, мабуть, спустімося-таки водою. Най-
небезпечніше місце буде коло он того вели-
кого чорного валуна — напівдорозі, бачиш?
Там треба буде зробити різкий поворот на-
зад, проти течії, бо інакше нас понесе через
поріг.

— Гаразд, — відказав Джеймі бадьорим
голосом, хоч у цю мить його пройняв
дрож.

Вони й справді долали пороги, страшніші
за ці, але то було в лісовій місцевості. Там
аварія й втрата каное була б не страшна —
в гіршому разі їм довелося б пройти десятк-
другий миль пішки до найближчого індіан-
ського селища. Інша річ — коли це станеться
тут. Один неправильний рух, секундна неуваж-
ність — і якщо вони не потонуть, то опиняться
віч-на-віч з незнайомим Барренлендом, за сто
миль на північ од лісів. Ні, на річці Казон не
можна було помилятися.

Коли вони відштовхнулись од берега,
Джеймі аж занудило із страшного напружен-
ня. За мить каное рвучко завершило в тісне
чирло бистрині. Невидимою рукою річка вхопи-
ла човен, як кіт хапає мишу. Береги наче зі-

рвалися з місця й з запаморочливою швидкістю помчали назад, а каное пірнуло вперед, назустріч хаосові з каміння й води.

Джеймі, який стояв навколішках, упираючись п'ятами в поперечку човна, забув про все — дике збудження витіснило всі інші його почуття. Йому здавалося, що він мчить галопом на неосідланому коні крутим кам'янистим схилом. Наче звідкись здалеку долинув до нього хрипкий Аvasінів вигук:

— Ось той поворот — стережися!

Джеймі наліг на весло, відчайдушно намагаючись завернути ніс каное. Каскад бризок і піни поглинув човен, заступивши грізний поріг, що лежав попереду. Тепер Джеймі наосліп молотив веслом по воді, відчуваючи, як терпнуть м'язи спини. Нараз з піни виросла скеля — виросла й легесенько торкнулася борта каное — як торкається землі зірваний з дерева лист. Каное сковзнуло боком. Джеймі миттю сунув лопать весла між скелею й човном і щосили потягнув на себе держак. Лопать беззвучно відломилася, і хлопець мало не полетів за борт. Поки він борсався, відновлюючи рівновагу, річка раптом уповільнила біг — наче виснажила всю свою лють—і каное тихенько виплило в спокійне плесо. Страшні пороги залишилися позаду.

Все ще тремтячи від збудження, Джеймі оглянувся на свого друга. Аvasін сміявся. Він вказав пальцем на уламок весла, що його Джеймі й досі затискав у руці, й вигукнув:

— Чи ти, бува, не хотів розламати навпіл оту скелю?

Джеймі всміхнувся й відхилився назад, аби витягти з-під речей, що лежали на дні каное, запасне весло.

— Ну, що не кажи, а ми таки впоралися! — сказав він. — І, мабуть, сам Деніказі на нашому місці зробив би це не краще за нас!

Авасін спритно зачерпнув своїм веслом воду, хлюпнув нею Джеймі в обличчя і, сміючись, проказав:

— Я даю тобі нове ім'я! Віднині тебе зватимуть Ломискеля!

На цей час сонце зійшло вже досить високо, стояв погожий, ясний ранок. Хлопці несквапно гребли, пливучи далі за течією, аж доки човен винесло на широкий розлив, де течія поступово завмирала й нарешті зовсім зникла. Їхня поява на цій схожій на озеро заплаві сполохнула зграю крехів, і вони з плескотом кинулися навтіки по воді. Знятися в повітря птахи не могли, бо саме був час літнього линяння, і вони втратили махове пір'я. Несамовито лопочучи крилами, крехи ковзали по поверхні, немов маленькі гідроплани.

Джеймі й Авасін були голодні, а тому миттю почали переслідування. Охоплені жахом птахи повитягували свої довгі шиї й надали ходи — тепер вони вже не пливли, а просто бігли по водяній поверхні.

Коли каное майже наздогнало зграю, всі крехи, наче по команді, зникли. Тільки брижі залишилися на тих місцях, де вони пірнули під воду.

Хлопці швиденько завернули каное назад, бо знали, що в таких випадках крехи завжди пливають проти течії. Вони енергійно налягли на весла. Минула хвилина, і ось пташині голівки почали вигулькувати з води, немов маленькі перископи. Одна з них з'явилася на відстані якогось ярда від каное; побачивши переслідувачів, птах так злякався, що знов пірнув, не встигши вдихнути повітря.

Джеймі помітив видовжену, схожу на рибу тільця втікача під водою — щосили працюючи перетинчастими лапками, він мчав, наче мініатюрна торпеда. Джеймі вказав на те місце веслом, і Авасін скерував туди каное. Коли крех вигулькнув удруге, човен мало не наїхав на нього.

Ця гра — трагічна для птаха — тривала ще хвилин п'ять, аж доки жертва почала задихатись од браку повітря. І коли крех, важко дишаючи, на якусь часточку секунди забарився на поверхні, Джеймі вправно наклав його своїм веслом...

За мить хлопець уже витяг убитого птаха з води.

— Непогано пополювали, — зауважив Авасін. — А тепер нумо мерщій готувати сніданок.

Поки Авасін гріб до берега, Джеймі обскубував свою здобич.

7. Пороги!

Вони причалили до кам'яного виступу перед улоговиною, в захистку якої росла миршава карликова верба. Джеймі хутко розпалив багаття, і поки він патрав креха, Аvasін зійшов на невисокий пагорб — оглянути місцевість.

На північному сході бовваніла висока гора, яку вони бачили і з Різниць. Це була Ідтенсет — Оленяча гора. Аvasін подумав, що Деніказі, можливо, вже полює на карібу під її далекими схилами.

Він уважно оглянув північний обрій. Ген там, у долині, річка Казон, здавалось, зникала, розгалужуючись на цілий лабіринт вузьких проток між маленькими голими острівцями. Жодних ознак людського життя там не видно було. Ні диму, ані ескімоських каяків. Відчуваючи полегшення, Аvasін повернувся до Джеймі, який уже закінчував готувати сніданок.

Вительбушивши креха, Джеймі поздовжнім розрізом розчленував тушку на дві половини і закріпив її за кінці крил на двох

кілках. Потім третім кілком проштริกнув тушку навскіс і нижній кінець його встромив у ринь, щоб птах висів під кутом до вогню. Жир з вгодованого креха капав у багаття, шипів і здіймав білі язички вогню й чорний дим. Авасін здалеку почув запах смаженого м'яса, і в нього аж слинка потекла.

— Мерщій іди сюди! — гукнув до нього Джеймі. — Треба їсти, а то він зараз обвуглиться.

— А в такого куховара, як ти, хіба він може не обвуглитися? — піддражнив його приятель.

Втім, Авасін з явною насолодою вп'явся зубами в свою половину тушки.

Над річкою пролетіла зграя сріблястих чайок. Почувши запах їжі, вони закружляли в хлопців над головами, а потім, різко скрикуючи, посідали на воду недалеко від них і заходилися злостиво штовхатися й лаятися. Джеймі кинув їм кістку, і голодні чайки одразу зчинили за неї бійку.

Авасін не звертав на чайок уваги. Він пильно вдивлявся в одну точку на світло-блакитному небосхилі. Раптом він зірвався на рівні ноги і вказав пальцем угору.

— Дивись! — крикнув він.

Джеймі злякано глянув угору, але не побачив на сліпучому, з металевим полиском, небі нічого, крім купиння хмар удалині.

— Що ти там побачив? — спитав він.

— Круки! — відповів Авасін. — Брати оленів. Дивись, Джеймі, їх там цілі десятки!

Джеймі нарешті розрізнив маленькі чорні цяточки, що нагадували розвіяну по небу са-

жу. Птахи кружляли так високо й далеко, що раз у раз зникали з поля зору.

— Тепер і я їх побачив,— сказав Джеймі. — Але чому це вони тебе так схвилювали?

Авасін подивився на нього й відповів:

— Круки літають отакими зграями тільки тоді, коли олені вирушають у дорогу. Велика зграя круків передує кожному стаду. Ось чому чіпевеї називають їх братами оленів. Од нас до того стада зараз, мабуть, не більше двадцяти миль.

Тепер уже схвилювався Джеймі.

— То гайда! — вигукнув він. — Попливімо їм назустріч!

Джеймі кинувся складати речі в каное, а його приятель повільно пішов слідом за ним. З хвилину Авасін постояв на березі. Вигляд у нього був нерішучий, стурбований. Нарешті він сказав:

— Послухай, Джеймі, може, нам слід було б радше повернутися до стоянки? Олені скоро з'являться в тому місці, і ми могли б допомогти в полюванні Етцанні й Теліє-квазі.

— Ні,— вперто відповів Джеймі. — Я хочу подивитися і на оленів, і на Кам'яницю!

Авасін був глибоко занепокоєний, але нізачо в світі він не признався б Джеймі, що до цього почуття в душі його домішувався ще й страх. Він знав, що десь там, на півночі, ескімоси, мабуть, теж стежать очима за тією самою зграєю круків і готуються до полювання. Подорожувати Казоном далі явно означало наражати себе на небезпеку. Та він не міг примусити себе висловити ці побоюван-

ня вголос, а тому неохоче зайняв своє місце на кормі.

Незабаром вони перетнули спокійну заплаву, швидка, навальна течія річки знов підхопила їх і за кілька миль винесла до лабіринта рукавів між острівцями, що їх Авасін бачив уранці. Тут течія вповільнилася, і хлопці почали петляти між голими, округлими клаптиками суходолу.

Нарешті вони потрапили у вузьке, видовжене озеро, північного берега якого їм не було видно. Авасін насторожено вдивлявся в береги попереду, шукаючи ознак того, що інші люди — ескімоси — вже побували тут. Але довкола панували тиша й спокій.

Стояв погожий, безхмарний ранок, над рівниною повівав свіжий південний вітерець. Громаддя Оленячої гори на заході поступово зростало й ближчало, до нього вже залишалося, мабуть, не більше десяти-п'ятнадцяти миль. Подумавши про це, Джеймі зауважив:

— Якби Деніказі поплив річкою, як оце ми, то дістався б до Оленячої гори вдвічі швидше.

Авасін залишив ці слова без відповіді. Він був певен, що Деніказі прийняв мудре рішення. «Ми по-дурному ризикуємо», — подумав хлопець. І в ту ж мить дав собі слово: нехай Джеймі думає про нього що завгодно, але він наполяже на тому, щоб далі північного берега цього озера вони вже не пливли.

— Якщо до вечора ми не знайдемо Кам'яниці, то завернемо назад! — сказав він углос. — За водою ми пливли швидко, та інша річ буде вертатися проти течії. Добре, як нам

пощастить дістатися до стоянки менш ніж за два дні.

Це було сказано таким категоричним тоном, що Джеймі зрозумів: сперечатися — марно. Зітхнувши, він промовив:

— Мабуть, ти таки маєш рацію. Шукаємо до вечері, а тоді — назад.

Та вийшло інакше. Сам Барренленд, здавалось, вирішив стати спільником Джеймі. Південний вітер поступово дужчав і нарешті задув так міцно, що хлопці вирішили скористатися з нього й посгавити вітрило. Джеймі закріпив на веслі тонку ковдру, і каное весело помчало вперед. Навіть Аvasін забув про свої тривожні думки, втішаючись цим швидким польотом на крилах вітру.

Десь за годину хлопці побачили, що озеро попереду різко звужується й знов переходить у річку. Ні Джеймі, ані Аvasінові не спало на думку зняти вітрило. Власне, озеро так непомітно сполучалося з річкою, течія починалася так повільно й плавно, що хлопці просто не звернули на неї уваги. Радісно збуджені швидкістю, вони скеровували човен за течією, що саме огинала довгий мис.

Коли Аvasін своїм веслом завершив поворот, Джеймі, який сидів на носі, раптом застережно скрикнув.

За якусь сотню ярдів попереду річку від берега до берега перетинали страшні пороги. Вода з шаленою люттю зринала з них униз, вируючи й скипаючи між сотнями гострих уламків граніту, що стриміли з піни, мов вістря ножів. Жодного проходу не видно було в цьому хаосі каміння й води. Попереду біснува-

лося клеkotливе пекло, готове розтрошити й розшматувати все, що до нього потрапить!

Підхоплене несамовитою течією, каное опинилося на краю прірви, перш ніж хлопці встигли отямитися.

— Вітрило! — закричав Аvasін.

Джеймі не почув його кризь гуркіт води, але, керований інстинктом, він і сам уже вхопився за ковдру й почав смикати її. Спихвату він втратив рівновагу; весло, що правило за щоглу, полетіло за борт, потягнувши за собою й вітрило. Намокла ковдра, діючи як кітва, зразу ж завернула ніс каное, і тепер човен наближався до порогів бортом. Аvasін одчайдушно встромляв весло у воду — якби йому пощастило зачепитися ним за який-небудь камінь, він удержав би корму на одному місці, доки каное повернулося б знову носом до порогів. Але зусилля його були марні — весло весь час сковзало, і тепер човен несло бортом уперед до першого ряду гранітних скель.

Нараз Джеймі відчув різкий удар, і в ту ж мить його викинуло за борт — у водоспад. Падаючи, він ударився головою об камінь і втратив свідомість.

Аvasінові пощастило більше. Перш ніж каное сплющилося об скелю, мов сірнікова коробка під молотком, хлопець встиг вискочити з нього. Кілька секунд він боровся за своє життя, намагаючись утриматися на поверхні над стрічною підводною течією, що засмоктувала його, а тоді, підхоплений потоком, перелетів через пороги і впав у вир під водоспадом, де борсався, аж доки спромігся нарешті звести дух. Потім коловорот поніс його до бе-

рега, ввергнув у побічну течію і залишив, розпростертого, в тихому плесі, на мілині. Аवासін був весь у синцях, з глибоких порізів — слідів гострого каміння — сочилася кров. Але він залишився живий — і при повній свідомості.

Перша думка його була — що з Джеймі? Звівшись на коліна, він оглянув гуркотливу річку й побачив свого друга — той плавав горілиць у плесі. Насилу пересуваючи ноги, що тремтіли й відмовлялися нести його, Аवासін увійшов у воду, схопив товариша за волосся й витяг на берег.

Потім, підкоряючись інстинктові самозбереження, який не могла заглушити навіть запаморочлива раптовість аварії, він знов повернувся до річки, туди, де зачепившись за гострий виступ скелі, зависло на самому краю коловороту їхнє розплющене каное. Кожної миті воно могло зірватися й зникнути в бистрині. Але з каное була пов'язана їхня єдина надія на порятунок, на те, що вони виживуть — і Аवासін знав це. Хвилі болю й нудоти захльостували хлопця, але він зціпив зуби й знов увійшов у воду.

Течія навалилася на його тремтячі ноги. Простягнувши руку до каное, він втратив рівновагу, та все ж спромігся вхопитись за поламаний планшир човна й підтягнувся до нього всім тілом. А потім почалася нерівна боротьба: скаженій силі річки хлопець міг протипоставити тільки силу своєї волі. Перед очима в Аvasіна пливли кола, обважніле, наповнене водою каное вихляло й виривалося в нього з рук, але він уперто, дюйм за дюймом, просу-

вався до берега. Кілька разів він спотикався й падав, і тоді течія підхоплювала його разом із човном і відкидала назад — до краю загибелі. Та щоразу йому щастило в останню мить знайти опору під ногами. Нарешті він почув, як днище каное заскреготало по прибережній ріні. І тоді в голові йому запаморочилося. Він упав уперед, на коліна — і знепритомнів.

8. Віз-ка-віз із тундрою

В

исоко в небі над порогами, що поволі огорталися темрявою, ширяв яструб.

Нараз птах склав крила й каменем полетів униз. Він падав, аж доки до спіненої поверхні бистрині залишилась якась сотня ярдів, а тоді знов розпростав крила, розчепірів віялом хвіст і, загальмувавши падіння, плавно перелетів через річку. Його зацікавили дві істоти, що лежали наполовину на березі, а

наполовину — у воді. Вони не подавали ознак життя, та щось у їхніх позах стривожило птаха. Роззявивши кривий дзьоб, він пронизливо скрикнув і полетів геть, набираючи висоту, аж доки перетворився на ледь помітну цяточку далеко в небі.

Яструбиний крик пронизав туман забуття, що оповивав свідомість Джеймі. Він ворухнувся. Затремтівши, виповз із крижаної води. Гострий біль різонував праву ногу, коли він зігнув її, підтягуючись на берег. І тут він побачив шалену бистрінь, розчавлене каное — і його охопив жах.

Джеймі спробував був підвестися, але нога заболіла так, наче в неї встромили розжарений ніж, — і він із стогоном повалився на землю і в розпачі закричав:

— Аvasіне! Аvasіне! Одзовися!

Аvasіна від нього відділяла кам'яна брила, і Джеймі не бачив приятеля, хоч той лежав за кілька футів од нього. Крик повернув Аvasіна до тями, і він поволі, поточуючись, підвівся. Його закривавлене, з розсіченою бровою обличчя з'явилося з-за брили.

— Чого ти горлаєш? — сказав він невдоволено.

А тоді всміхнувся, обійшов, накульгуючи, брилу й став біля Джеймі.

— Чи ти, бува, не вирішив, що я втопився? — запитав він. — Тобі слід було б знати, що я — напівлюдина, напівриба. А ти, видно, напівондатра — пробув під водою так довго, що між пальцями, либонь, перетишки вирости! От шкода тільки нашого старого каное — йому вже більше не плавати по хвилях...

Побачивши, що друг його живий, почувши безтурботний Аvasinів голос, Джеймі відчув полегшення. Та згадка про каное відразу ж затьмарила його радість.

— Що ж ми тепер будемо робити? — занепокоєно мовив він. — Я ж, здається, як на те, ще й ногу зламав. Болить страшенно. Як же ми виберемося звідси без каное?

Від страху, безнадії, болю в нозі очі його наповнилися сльозами. Джеймі, який, поки все було гаразд, вів перед, який одного разу навіть звинуватив напівжартома свого друга в боягузстві, був тепер зляканий куди більше за Аvasіна. Що ж до обачливого Аvasіна, який звичайно не схвалював нерозважних вчинків і планів свого друга, то він, здавалось, не відчував ані страху, ані розгубленості. В його власному житті, як і в житті його племені, часто траплялися лихі несподіванки й нещастя. Тим-то щоб витримати удари долі, щоб вижити, індіани племені крі привчилися не журитися за непоправним.

Аvasін уже усвідомив повністю, в якому становищі вони опинилися. Від їхнього човна залишились тільки уламки. Від стоянки їх відділяло миль сорок, а то й більше. Вони зазнали аварії в країні ескімосів, де кожна хвилина загрожувала їм небезпекою. Джеймі навряд чи міг іти пішки, а більшість харчів і речей, що їх везли з собою в човні, очевидно, втрачено без вороття. Гіршу ситуацію, либонь, важко було б і вигадати. Та Аvasін мав зараз на думці єдине: як знайти найкращий вихід із цієї халепи.

— Дай-но я гляну на твою ногу, Джеймі,— сказав він.

Кривлячися з болю, Джеймі підкасов холошу. Його гомілку з верху до низу вкривав страшний темно-червоний синець, а коліно дуже розпухло. Аvasін легенько обмацав ушкоджену ногу. Нарешті він звів очі і, всміхаючись, сказав:

— Боліти вона й справді мусить здорово. Але нога не зламана. Тільки забита. Щонайбільше за тиждень ти знов зможеш бігати, як карібу.

Взявши Джеймі попід пахви, він перетягнув його на зручніше місце, де той міг сидіти, прихилившись спиною до кам'яної брили.

— Ти побудь тут,— сказав він,— а я піду гляну, що в нас залишилось у каное.

Спостерігаючи, як Аvasін витягує на берег розбитий човен і розбирає його уламки, Джеймі відчув, що йому трохи одлягло від серця. Він сподівався, що Аvasін не помітив його слів. Спокійний, діловитий вигляд Аvasіна частково розвіяв страх, що сповнював серце Джеймі, і він навіть вирішив і собі зайнятися чим-небудь корисним. На березі неподалік лежала купка сухого хмизу, прибитого колись сюди водою,— і він підповз до неї і вже хотів був розпалити багаття, коли згадав, що не має сірників.

— Кинь мені пляшку з сірниками, Аvasіне,— гукнув він. — Вип'ємо по кухлю чаю. Звісно, якщо в нас є чай.

Останні слова мали прозвучати як жарт, але, почувши Аvasінову відповідь, він зрозумів, що жарт не вдався.

— Сьогодні вогнища не буде. Скринька з харчами пішла на дно, а разом з нею й сірники.

Від бадьорості, що повернулася була до Джеймі, не зосталося й сліду. Виходить, у них немає тепер ані вогню, ані харчів — а що може бути страшніше за це? Відчай наринув на нього з новою силою.

— Ти краще залиш мене тут і повертайся назад сам,— сказав він, ледь стримуючи сльози. — Це ж через мене ми потрапили в цю халепу. В усьому винен я. Залиш мене тут і йди.

Авасін здивовано подивився на нього.

— Ти, видно, з глузду з'їхав! — відповів він. — Мабуть, і на голові гулю набив! Чого це я повинен залишати тебе? За день чи за два Етцанні й Теліє-квазі, мабуть, попливуть сюди шукати нас. А якщо й не попливуть, то ми повернемося пішки до їхньої стоянки. Вирушимо, як тільки в тебе загоїться нога.

Авасін знов енергійно взявся до роботи. Він почав розбирати купу видобутих з човна мокрих речей. Вціліла тільки одна рушниця, але разом з нею й близько сотні набоїв. Залишилися також сокира, бляшаний казанок, сковорода, ковдри, дві чи три парки, волосінь, невеличка рибальська сітка й деякі інші, дрібніші речі, що могли придатися в поході. Одне весло, з полаmanoю лопаттю, прибило водою до берега. Півдюймова буксирна линва завдовжки п'ятдесят футів, що призначалася для перетягування каное проти течії, теж збереглася, бо була намотана на носовій поперечці, і Авасін зняв її звідти.

Окинувши критичним оком усю цю колек-

цію, Аवासін відчув приплив упевненості. З такими речами справжній лісовик міг проіснувати не один тиждень віч-на-віч з природою.

Швидко сутеніло, коли Аवासін, зібравши мокрі ковдри, підійшов з ними до Джеймі.

— Наші справи не такі вже й погані,— сказав він і незграбно поплескав приятеля по плечу. — Але сьогодні ввечері ми вже нічого більше зробити не зможемо. Я зараз притягну передню половину каное — хай буде нам за намет.

За півгодини, коли хлопці влаштувалися на ніч під великим уламком човна, Джеймі трохи заспокоївся.

— Я таки дурний,— пробурмотів він. — Вибач мені, прошу.

За кілька хвилин обидва хлопці вже міцно спали.

Прокинувшись уранці, Джеймі побачив, що Аवासіна поряд немає. Джеймі виповз з-під каное. Нога боліла вже менше, але ще не згиналась, і стати на неї він не міг. Він підкасавав холошу й підставив коліно сонцю.

За півгодини з'явився Аवासін — збіг крутим берегом униз, несучи двох звірків, завбільшки як маленькі лісові бабаки. Хутро в них було незвичайного, яскраво-жовтого кольору. Джеймі вперше бачив таких.

— Що це за тваринки? — спитав він здивовано.

— Мабуть, з породи ховрахів,— відказав Аवासін. — Взагалі нагадують наших лісових бабаків. Мусять бути смачні. Я голодний, а ти?

Джеймі всміхнувся.

— Ще й як! Коли ти їх їстимеш, я від тебе не відстану.

На світанку перед тим Аvasін, прокинувшись, вирішив оглянути довколишню місцевість. Не пройшовши й півмилі, він побачив яскраво-жовтого полярного ховрашка — той сидів стовпчиком на камені й свистів, дивлячись на нього. Аvasін ще зроду не бачив такого звіра, але в цю мить він подумав тільки про те, що це була б непогана здобич на сніданок. Він не прихопив із собою рушниці, але повертатись за нею було б ризиковано, тому хлопець опустився навкарачки й обережно поповз уперед. Коли до ховраха залишилось футів десять, він схопив гостру каменяку й щосили шпурнув у звірка. Камінь пролетів за дюйм од нього, і Аvasін, гірко розчарований, побачив, як ховрах шмигнув у свою нору.

Хлопець хотів уже був завертати назад, коли його зупинив пронизливий свист. Кругла ховрахова голівка знову вигулькнула з нори, і чорні намистинки очей з цікавістю втупилися в нього.

Кілька секунд Аvasін дивився в ті очиці, напружено міркуючи, як би ото вполювати звірка. Нарешті йому сяйнула ідея. Він похапцем розшнурував свої мокасини і зв'язав зроблені з оленьчої шкіри шнурки. Вийшла міцна мотузка завдовжки приблизно шість футів. На кінці її він зробив зашморг, який поклав на нірку (коли він наблизився, ховрах знову сховався в ній). А тоді повернувся до другого кінця шнурка, ліг і причаївся.

Минуло дві сповнених напруженої тиші хвилини — і голівка вигулькнула знову. Ава-

сін різко смикнув шнурок, ховрах засіпався в зашморгу й затих.

Підбадьорений успіхом, Аवासін рушив на дальші пошуки й незабаром у такий самий спосіб уполював ще одного звірка. По тому він пішов назад, до річки.

Видряпавшись на хвилястий намив дрібної ріні, хлопець побачив на півночі, за милю від того місця, де стояв, високий прибережний пагорб. На голій вершині пагорба височіла похмура прямокутна кам'яна споруда. Аवासін зрозумів, що перед ним — та сама Велика Кам'яниця, пошуки якої привели їх сюди.

9. Каяки на озері

Хлопці швиденько оббілювали ховрахів. Звірки були вгодовані, жирні. Тепер залишалася єдина проблема — як їх засмажити? І тут виявилося, що, всупереч побоюванням Джеймі, вогонь можна розпалювати і без сірників.

Аवासін відразу ж взявся до роботи. Вибрав-

ши дерев'яний уламок каное, він вистругав з нього круглу паличку зо два фути завдовжки й загострив обидва її кінці. Потім одрізав від сидіння плоску дощечку завдовжки приблизно шість дюймів, завширшки три й завтовшки один дюйм. В центрі її він вирізав кінчиком ножа маленьку, конічної форми заглибину. Відтак він обстругав маленький уламок кедра, надавши йому форми шматочка помаранчі — з іще одним конічним вирізом посередині. Ця деталь мала правити за «мундштук» у пристрої на видобування вогню, що його він майстрував.

Остання операція полягала в тому, щоб два чи три рази обмотати шпичку сирицевим шнурком три фути завдовжки.

Тепер «вогняне свердло» було готове. Положивши плоску дощечку з ямкою («вогневую площку») на землю, Аवासін встромив один кінець шпички («свердла») в конічне гніздо на площі. Потім нахилився над свердлом і, міцно затиснувши в зубах мундштук, настроїв його на горішне вістря шпички. А тоді взявся за кінці сирицевого шнурка й заходився вправно й швидко розкручувати свердло. Шпичка хутко крутилася то в один, то в другий бік, і при цьому кінці її вільно оберталися — один у мундштуку, а другий у вогневій плашці.

Аवासін натискав на мундштук, і тертя між свердлом і плашкою дедалі збільшувалося. Дерево все більше розігрівалося, і нарешті з заглибини у плашці знялася тоненька цівка диму.

Переконавшись, що пристрій працюватиме, Аवासін на кілька хвилин відклав його і, по-

пошукавши, знайшов порохнявий шматочок вербового корінця. Своїм ножем він розкришив цей шматочок над заглибиною у вогневій плашці, майже цілком наповнивши її. По тому знов установив свердло й розкрутив його на повну швидкість. І знову із заглибини спіраллю знявся дим, а за кілька хвилин порохняве кришиво в ній розжарилося до яскраво-червоного кольору.

Не зупиняючи свердла, Аvasін крикнув кризь зціплені зуби:

— Давай тгаву — хутчіш, Жеймі!

Так швидко, як тільки дозволяла йому ушкоджена нога, Джеймі назбирав в обидві жмені трави й поклав її коло Аvasіна, а той випустив свердло, підхопив вогневу плашку й висипав жаринки на купку сухої трави. Стоячи навколішках над травою, Аvasін дмухав, аж доки йому заболіли щоки. Дим усе густішав, і нарешті з трави вихопився малесенький жовтий язичок полум'я.

Ну, а по тому все вже було просто. За годину хлопці сиділи коло згаслого вогнища й витирали масні губи. Од ховрахів не залишилося нічого — за винятком кількох добре обгризених кісток.

Тепер, після ситного сніданку й після того, як проблему добування вогню було розв'язано, Джеймі знову став сам собою. Якби не біль у коліні, він би ладен був уже, мабуть, втішатися їхньою пригодою.

— Послухай, Аvasіне, — раптом сказав він. — Я от про що думаю: я-то ще ходити не можу, бо нога болить, але ти міг би пройти берегом проти води назустріч чіпевеям, які

припливуть сюди шукати нас. Так воно було б надійніше. Бо інакше вони можуть і не доплисти до цього місця.

Авасін кивнув на знак згоди.

— Маеш рацію,— відповів він. — І якби я вирушив оце зараз, то надвечір дістався б до того кінця озера. Але,— тут він зробив паузу, а потім промовив уже невпевненим голосом,— але тоді мені довелося б, либонь, заночувати десь там.

— Що ж, у такому разі візьми з собою рушницю,— сказав Джеймі. — Але твої побоювання цілком даремні. Ти не здибаєш жодного ескімоса.

Незабаром Авасін вирушив у дорогу, і Джеймі зразу ж охопило почуття страшної самотності. Коли він дивився на зблякле небо, на дивний довколишній краєвид — нескінченні хвилі горбів — йому здавалося, що він опинився на якійсь незнайомій планеті, де, крім нього, немає жодної людської істоти. День стояв теплий, але Джеймі не міг стримати дрож, коли оглядав це царство каміння й моху. Зціпивши зуби, він примусив себе не думати більше про самотність. Щоб зайняти чимось думки, він якийсь час сортував і чистив речі, що вціліли в розбитому каное. А потім, глянувши вбік, побачив, що, зрештою, в нього є й товариство. Двоє рогатих жайворонків сіли неподалік, сподіваючись пожитися, і тепер безстрашно стрибали майже в нього під руками. Дивлячись на них, Джеймі відчув, що почуття самотності остаточно залишило його, і в думці подякував за це маленьким пташкам.

Він утретє розпалював вогонь, дмухаючи на

жаринки, що залишилися після попереднього багаття, коли на обрії з'явилася маленька постать Аvasіна. Індієць швидко скорочувалася, але Аvasін не вповільнював бігу. Коли Джеймі розгледів нарешті вираз приятелевого обличчя, серце йому наче обірвалося в грудях. Аvasіна гнав сюди жах!

— Ти знайшов їх? — стривожено вигукнув Джеймі.

Аvasін у відповідь замахав рукою; цей жест мав означати: «Нишкни!» Засапаний, ледве переводячи дух, він підбіг нарешті до Джеймі, зразу ж стрибнув на багаття й почав розкидати й затоптувати дорогоцінні жаринки. Лише по тому, як не залишилося бодай тоненької цівки диму, він нарешті заговорив — радше захекано видихнув:

— Ескімоси! Три повних човни — там, на озері, — нам треба сховатись!

Аvasінів страх одразу ж передався Джеймі. Серце йому злякано закалатало — і не тільки тому, що він боявся ескімосів, але й через те, що відразу збагнув, які наслідки матиме для них ця зустріч.

— Ну, ми пропали! — вигукнув він. — Чіпе-веї тепер нізащо не насміляться шукати нас тут!

Він наче до місця прикипів, паралізований цією жахливою думкою.

Аvasін, який уже гарячково спакував речі, кинув йому:

— Цим зараз голову не суши. Нам треба сховатись, і якнайшвидше! Ходім до Кам'яниці — ескімоси, напевне, бояться її. Гайда!

За кілька хвилин всі їхні речі були згорнені в ковдри. Аवासін кинув клунок на плечі й рушив геть, а Джеймі пошкунтилгав слідом, спираючись на уламок весла.

Вони просувалися надзвичайно повільно. Через кожні кілька кроків біль у нозі ставав нестерпним, і Джеймі доводилося відпочивати. Хоча від їхньої мети їх відділяла всього лиш миля, вже завечоріло, коли вони видибали положистим схилом на гору й зупинились під масивним чорним муром Великої Кам'яниці.

Стомлені, голодні й налякані, хлопці в 'тумить не почували ніякої цікавості до таємничої будівлі, що, власне, стала причиною їхнього нещастя. Вони лягли, загорнулись у ковдри й поринули в неспокійний сон.

А тим часом побоювання Джеймі щодо того, що чіпевеї не наважаться шукати їх тут, цілком справдилося.

Повернувшись пізно ввечері до стоянки й побачивши, що хлопців там немає, Етцанні й Теліє-квазі стривожилися й злякались. Але наступного ранку, коли вони знайшли знак на піску, тривога поступила місцем гніву.

— Вони попливли за водою! — сердито скрикнув Етцанні, розглядаючи малюнок. — Видно, їм відібрало розум!

Але Деніказі доручив їм доглядати хлопців, і тому індіанам довелося хіть-не-хіть вирушити слідом за ними. Вони спустили на воду своє каное й відчалили.

— Ну, якщо ми їх наздоженемо, я їм усиплю! — похмуро пообіцяв Етцанні.

— А якщо ми їх не наздоженемо, то ескімоси проллють свіжу кров,—додав Теліє-квазі.

Просуваючись повільно й надзвичайно обережно, вони після цілоденної подорожі дісталися тільки до того місця, де хлопці поласували крехом. Там вони стали на ніч. Вогнища чіпевеї не розпалювали і всю ніч просиділи, не склеплюючи очей, тримаючи рушниці із зведеними курками на колінах. В пам'яті їхній живі були перекази про нескінченні війни з ескімосами, про засідки й досвітні напади — тим-то не дивно, що над ранок їм уже зуб на зуб не попадав од страху. !

Їм довелося зібрати всю свою мужність, аби вирушити далі за течією, та все ж вони попливли вперед. Над полудень вони в'їхали в лабіринт проток між острівцями і нарешті, зробивши останній поворот, побачили видовжене озеро, що переходило в страшні пороги неподалік од Кам'яниці.

Індіани тільки раз глянули на те озеро — цього одного-єдиного погляду їм було досить...

Пойняті панікою, вони розвернули своє каное назад і так налягли на весла, що воно аж стрибнуло проти води — бо чіпевеї побачили три вузькі ескімоські каяки, що саме відчалювали од берега десь за милю попереду.

Тепер вони забули про зниклих хлопців і взагалі про все на світі, керовані єдиним бажанням — якнайшвидше збільшити відстань між собою й ескімосами. Того ж вечора ціною нелюдських зусиль вони добулися до своєї стоянки. Там вони зупинилися рівно на стіль-

ки, скільки треба було, щоб зібрати всі речі, що там залишалися. Вранці, знесилені від утоми й страху, вони зробили привал за багато миль на південь, на березі Ідтен-туа. А наступного дня перепливли в західний рукав озера, де налаштувалися чекати на Деніказі. Етцанні й Теліє-квазі вже не мали ніякого сумніву щодо того, яка доля спіткала обох хлопців — вони були певні, що Аवासін і Джеймі загинули.

Тим часом хлопці, які притаїлися біля Кам'яниці, ще й гадки не мали, що їх викреслено із списків живих. А три мисливці-ескімоси, які несквапно переїздили на своїх каяках з місця на місце, наглядаючи здобич, навіть не догадувалися про те, якого страху нагнали на чіпевеїв, і не підозрювали, що на їхній землі зараз ховаються двоє чужинців!

Наступного ранку Аवासін прокинувся раніше за Джеймі. Спершу він занепокоєно оглянув річку — чи немає на ній часом ескімосів, а тоді обвів поглядом довколишній обшир. На всім Барренленді не видно було жодної живої істоти, а тишу порушував тільки далекий свист кроншнепів. І все ж страх перед ескімосами ще не відпускав його.

Кам'яниця стояла на вершині довгої відноги, що простягалася на захід, зливаючись з пасмом високих горбів. На обрії це пасмо завершувалось масивною Оленячою горою, під західними схилами якої Деніказі готувався, мабуть, у ту мить зустріти стада карібу.

Що ж до Джеймі, то він прокинувся, наче нічого й не було, зовсім забувши свій вчораш-

ній переляк. Він ніколи не вірив по-справжньому переказам про жорстокість ескімосів і тепер, уранці, навіть соромився з того, що дозволив так себе залякати. До того ж він був голодний, а ногу йому терзав гострий і безнастанний біль.

— Ну, хай там що, а їсти треба,—сказав він. — Чим би це нам поснідати, га?

Авасін одігнав від себе настирливі тривожні думки, попорпався в речах і видобув волосінь—дуже міцну, з важким гачком. Але ж потрібна була ще й принада! На мить він замислився, а тоді дістав одну з картонових коробок з набоями, обережно відірвав смужку блакитно-жовтої наліпки й нанизав її на гачок так, щоб не видно було його вістря.

— Можливо, форель уже почала свій осінній нерест,—сказав він. — А коли так, то вона мусить бути не менш голодна, ніж ми з тобою. Може, ця принада обдурить її. Я піду до річки, спробую половити.

Взявши у вільну руку рушницю, Авасін почав спускатися до берега, а Джеймі тим часом заходився розпалювати багаття. Він знав, що Авасін не схвалить цього, але сказав сам собі:

— Коли який-небудь ескімос і побачить дим, то кинеється, либонь, тікати геть ще швидше, ніж ми тікали вчора! І взагалі,—додав він у думці,—я особисто не збираюся їсти сирої риби.

Авасін уподобав великий вир майже під самим водоспадом. Присівши навпочіпки на березі, він прив'язав до волосіні маленький

камінець, що мав правити за грузило. Потім відміряв футів п'ять волосіні і розкрутив гачок з грузилом над головою, наче ласо. А тоді нараз відпустив — і гачок кулею полетів на середину річки, потягнувши за собою волосінь. Після цього Аवासін почав повільно витягувати снасть.

Риба не клонула. Аवासін, хвилюючись, знов закинув гачок. Цього разу він не встиг витягти й кількох футів волосіні, як вона раптом смикнулася й напнулася. Він блискавично намотав її на руку: напнута волосінь смикалася так сильно, що аж впиналася в шкіру. Напружившись, він повільно, обережно почав підтягувати здобич до берега.

Щось закрутилося під поверхнею води, і Аवासін встиг помітити величезну сріблясту тіль — таку велику, що в першу мить він навіть очам своїм не повірив! Хлопець аж затремтів од збудження, бо зрозумів, що на гачок йому впіймалася велетенська форель — з тих, що все життя своє проводять у найглибших озерах і тільки під час нересту вирушають до верхоріччя.

Опинившись у мілкій воді, рибина так люто смикнулася, що Аवासін мало не впав. Не наважуючись тягти далі — волосінь-бо могла розірватися — він похапцем об'язав її кінець круг великого валуна і, не гаючи ні секунди, стрибнув у бурхливу воду.

Він плюхнувся в річку за кілька дюймів од величезної рибини, і вона знов шалено шарпнулася, знявши цілий фонтан бризок. Волосінь загула від напруження й раптом луснула. Та Аवासін був готовий до цього. Він

встиг запустити обидві руки в червоні зябра велетенської форелі!

Пручаючись, видираючись, риба звалила Авасіна на спину — та хлопець не випустив її з рук. Він збуджено горлав і щосили тягнув свою здобич на міліну. Нараз рибі пощастило вирватися з однієї його руки. Хлопець одчайдушно кинувся вперед, і широкий хвіст форелі ляснув його по обличчю.

І тут усвідомлення того, що йдеться про життя або голодну смерть, додало йому спритності. Приловчившись, він в'ївся зубами в риб'ячий хвіст і завис на ньому, мов тер'єр!

За кілька хвилин, мокрий з голови до ніг, захеканий, він витяг-таки рибину на міліну, намацав вільною рукою каменюку й одним дужим ударом поклав край боротьбі. А тоді поволік свою здобич береговим схилом угору.

Ну й чудовисько ж він упіймав! Завдовжки не менше чотирьох футів, а заважила б, мабуть, фунтів сорок з гаком. Блискучі боки рибини вилискували густими сузір'ями яскраво-червоних і золотих цяток. Її величезна паща — не менша, мабуть, ніж у лайки, була виткана сотнями гострих зубів.

Щасливо всміхаючись, Авасін закинув форель на плече й поніс далі. Він так радів з своєї перемоги, що наразі забув про небезпеку і навіть не помітив вогнища, котре розпалив Джеймі, витративши на добування вогню цілу годину.

Джеймі аж остовпів, побачивши гігантську рибу, а тоді вихопив ножа й заходився краяти

на великі шматки рожеве, схоже на кетове, м'ясо. За кілька хвилин ранкове повітря наповнилося запахом смаженої риби, й хлопці почали уминати за обидві щоки.

Наївшись донесхочу, вони побачили, що, власне, купа шматків, які нарізав Джеймі, майже не зменшилася.

— М'ясо треба зберегти,— сказав Аवासін. — Хтозна, коли нам ще раз пощастить витягти таку рибину. Давай закопимо все, що залишилося.

Зібравши зо два десятки плоских каменів, вони повстромляли їх сторчма в землю навколо вогнища й розвішали на них шматки форелі. Потім накидали на розпечене вугілля вологого моху, не звертаючи уваги на дим, що стовпом знявся в біде небо. Густий дим огортав м'ясо, і воно почало темніти й усихати.

Якийсь час хлопці сиділи мовчки, а тоді у Джеймі вихопилися слова, що їх досі ані він, ані Аवासін не хотів промовляти.

— Нам треба подивитися правді у вічі,— сказав він стиха. — Ми з тобою вскочили в страшну халепу. І винен у цьому я. Телієквзі й Етцанні вже не знайдуть нас — а ми не знайдемо їх...

10. Велика Кам'яниця

Хоч хлопці знали, що чіпевеї не на-
сміляться приплисти сюди річкую,
поки в цих містах є ескімоси, їхнє становище
не було ще безнадійним. Нога Джеймі боліла
вже менше. Погода все ще стояла гарна, і
впродовж наступних двох-трьох тижнів вони
могли б без особливих труднощів мандрувати
тундрою пішки. Але в якому напрямку їм най-
краще було б просуватись?

На Різницях — їхній старій стоянці—вони,
певна річ, вже нікого на той час не застали б.
А про спробу подолати пішки величезну від-
стань до лісів на півдні не могло бути й мови.
Отже, залишався єдиний шлях.

Деніказі, цілком можливо, все ще перебу-
вав десь поблизу Ідтен-сету: навіть якщо він і
зустрів уже оленів, йому потрібен ще був час
принаймні кілька днів — полювати, а потім і
сушити м'ясо, яке інакше не можна було б
перевозити. З горба, на якому стояла Велика
Кам'яниця, хлопці ясно бачили гору Ідтен-сет,
і на погляд до неї було не більше тридцяти
миль.

Сидячи в похмурому мовчанні коло вогнища, Аवासін і Джеймі — кожен окремо, не домовляючись, — дійшли висновку, що врятуватися вони можуть, обравши єдиний шлях — на захід, щоб там десь перестріти Деніказі.

— Може, наші справи не такі вже й кепські, — сказав Аवासін. — По-моєму, якщо нам пощастить добути до Річки Замерзлого Озера, то ми ще застанемо там чіпевеїв. Місцевість у тому напрямку горяна, і нам не треба буде долати річки й болота, як ото досі.

— Так, для нас це, либонь, єдиний вихід, — відповів Джеймі. — Але якщо ми спізнаємося... — він не завершив цієї фрази.

— Не спізнаємося! — запевнив його Аवासін. — В усякому разі, нам не можна більше чекати тут.

Вони обговорили свій план у деталях і домовилися, що вирушать у дорогу якнайшвидше і йтимуть прискореним маршем. Але початок переходу їм доведеться відкласти до того часу, коли в Джеймі трохи загоїться нога. Тим часом Аवासін вирішив порибалити, щоб запаситися на дорогу харчем.

Зоставшись на самоті, Джеймі заходився, накульгуючи, збирати хмиз і мох, коптити рибу. Віддалившись од вогнища, він опинився в затінку кам'яниці й став, розглядаючи її.

Весь його інтерес до Великої Кам'яниці пропав у ту мить, коли вони зазнали аварії. І досі він навмисне не звертав уваги на масивну кам'яну руїну, що допіру так вабила його до себе.

Тепер він стояв, дивлячись на це таємниче чорне громаддя, й думав: «Я добувався сюди,

аби побачити тебе, і через тебе вскочив у халепу. Та раз я вже тут, то чом би й не познайомитися з тобою ближче!»

Він рішуче дошкандибав до верхівки горба й зупинився, уважно оглядаючи руїни.

Чим би не була ця споруда в минулому, зараз вона являла собою, грубо кажучи, кам'яний прямокутник площею приблизно п'ятнадцять квадратних футів і футів десять заввишки. Джеймі був певен, що ні ескімоси, ані індіяни не могли б звести такої масивної будови — до того ж іще й такої правильної форми; але він був певен також, що досі тут не ступала нога жодної білої людини. «Дивно, — подумав він, підшкунтильгавши ближче. — Скидається на фортечну вежу чи сторожову башту — без вікон, без дверей»...

Ставши навколішки, він почав оглядати щілини між порослими мохом брилами підвалини. В цих щілинах ховалися полярні зайці, і коли Джеймі сунув руку в одну з них, великий заєць вистрибнув звідти, мало не наткнувшись на нього, й одразу зник десь, мов сірий привид.

Джеймі підвівся й обійшов усю споруду, шукаючи якогось отвору. Та вся вона, здавалось, складалася з суцільного мурування. Хлопець уже вирішив був, що це — просто якась піраміда чи пам'ятник, а не будинок.

Він повернувся до того місця, звідки вискочив заєць, і зазирнув у найбільшу щілину між каменями. Те, що він побачив там, примусило його серце закалатати.

Щілина вела до якоїсь печери, і там, у півтемряві, Джеймі розгледів невиразні обриси

чогось такого, що, безперечно, каменем не було. Він знов опустився навколішки й просунув в отвір голову й плечі.

Своїм тілом він заступив світло, але простягнута рука його намацала щось холодне й шорстке. Він затиснув цю річ у руці й позадкував, тягнучи її за собою. А коли на неї впало сонячне проміння, очі Джеймі широко розплющилися від здивування, бо він тримав... меч! І який меч! Чотири фути завдовжки, двосічний, з дворучним руків'ям! Таким мечем міг би орудувати тільки велетень. Його клинок був пощерблений і заіржавілий; негоди багатьох століть пофарбували в зелений колір золоті кільця, що прикрашали руків'я.

Зачаровано дивлячись на тяжку зброю, Джеймі зважив її на руці, а тоді поклав на землю й знов поліз у діру. І знову руки його намацали щось, і він виповз назад з округлим шоломом, зробленим з якогось металу, що його не брала іржа. Два схожих на роги виступи були прикріплені до його боків.

Джеймі бачив малюнки таких шоломів у своїх шкільних підручниках і тому зразу впізнав його.

→ Такі шоломи носили Ерік Рудий і Ліф Щасливий! — прошепотів він. — А це означає, що цю споруду збудували стародавні вікінги!

Не в силі стримувати далі своє хвилювання, Джеймі підскутильгав до краю вершини й почав гукати Аवासіна.

Юний індієнин почув з річкового берега його крики і зразу ж подумав про ескімосів, страх перед якими ніколи не залишав його. Підхопивши три рибини, що їх він встиг упі-

ймати, Аवासін щодуху помчав положистим схилом угору.

Джеймі коло вогнища не було! Кинувши рибу на землю, він схопив рушницю і в ту ж мить глянув угору: звідти до нього долинув якийсь шум — наче там точилася бійка.

Аवासін взагалі рідко втрачав самовладання, але цього разу він мало не піддався паніці. Величезна рогата голова зеленкуватого кольору з'явилася над вершиною горба, і чиясь невидима рука змахнула могутньою зброєю, якої Аवासін не бачив досі ніколи в житті. Тремтячими руками він підніс рушницю і вже ладен був наосліп вистрелити в цю примару — його палець почав конвульсивно натискати на гачок.

На щастя, в цю мить чари розвіялися. Нога Джеймі застряла між двома каменями, і він упав. Шолом скотився з його голови, й Аवासін побачив копицю русявого волосся й засмагле обличчя приятеля.

— Агов! — крикнув Джеймі. — Замість лупити очі, допоміг би мені підвестися! І дивись, куди рушницю наставляєш!

За кілька хвилин він уже намагався пояснити значення своєї знахідки спантеличеному Аvasінові, який вельми туманно розумів, про що саме йдеться.

— Я все це уявляю собі так,— збуджено скоромовкою торохтів Джеймі,— сотні років тому, в пошуках нових земель, стародавні мореплавці-вікінги запливли, мабуть, у Гудзонову затоку й спробували спуститися на південь річкою Казон. Може, це було аж тисячу років тому. Вони вирушили з Гренландії на за-

хід у своїх відкритих човнах, і дехто з них перетнув, либонь, Девісову протоку... Авжеж! Я певен, що саме так воно й було! — вів далі Джеймі. — І ладен закластися, що за цей шолом і меч нам дали б у музеї не менше тисячі доларів!

На думку про такі величезні гроші навіть Джеймі на мить відібрало мову, і, скориставшись з паузи, Аvasін поставив йому запитання. Всі оті балачки про вікінгів, Гренландію й музеї були йому невтямки, та одну річ він ясно розумів своїм практичним умом:

— Може, ти й маєш рацію,— сказав він.— Але як ми приставимо ці речі додому?

Це запитання повернуло Джеймі до дійсності.

— Ну от, ти все своєї,— сказав він з серця. Та зразу ж обличчя його знову проясніло: — Послухай, Аvasіне, я придумав! Ми залишимо їх тут, а наступного літа повернемося за ними! Ходім подивимось, чи нема там усеєдині ще чогось цікавого.

Знов охоплений завзяттям, він поліз в отвір, а Аvasін, якого мимоволі теж перейняла цікавість, став над ним, готовий приймати речі, що їх діставатиме Джеймі.

Цього разу Джеймі протискувався енергійніше, і йому вдалося залізти досередини. Він зовсім був зник з очей, але за кілька секунд із щілини з'явилася його рука. В ній був затиснутий кинджал, клинок якого іржа роз'їла так, що від нього залишилася тільки тоненька трісочка металу. Аvasін розглядав його, коли з отвору долинув приглушений Джеймів оклик. Цього разу він подав квадратну сіру

металеву штабку завбільшки з старомодну учнівську грифельну дошку. Взявши її в руки, Аvasін аж кrekнув з подиву — така вона була важка.

— Це, напевно, свинець! — гукнув він до Джеймі.

Джеймі тим часом намагався витягти з купи вкритого зогнилим мохом каміння, що завалилося, ще якусь річ. Нарешті він вивільнив її й проштовхнув крізь щілину, питаючи:

— Що це таке?

Замість відповіді Аvasін зойкнув так, наче побачив привида. Власне, це й справді був привид. Визирнувши крізь отвір, Джеймі розгледів ту річ — вона лежала на землі, бо Аvasін випустив її з рук. Це був людський череп.

Аvasін аж трусився.

— Це могила! — кричав він. — Радше б я з ескімосами зустрівся! Забираймося звідси мерщій!

Джеймі не став сперечатися. Він поспішно сунув стародавню зброю назад у щілину, підкотив до неї великий камінь і закрити її. Череп він не чіпав — залишив на землі. А тоді сквапно подався слідом за Аvasіном.

Вже йдучи геть, він помітив на землі свинцеву штабку, а що він не хотів повертатися до могили, то підняв її й узяв з собою.

Аvasін уже загорнув їхнє начиння в ковдри. Він саме напихав свіжу копчену й недокопчену рибу в торбу, яку зробив із старої оленячої парки. Обличчя його було напружене й стривожене. Аvasін нічого так не хотів у цю мить, як

забратись якнайдалі від білого черепа, що лежав перед Великою Кам'яницею.

За кілька хвилин вони вже пішли геть. Джеймі все ще сильно накульгував і спирався на уламок весла, як на милицю. Призахідне сонце висіло в небі просто перед ними, і його густо-червоне проміння освітлювало стародавню могилу, історія якої була похована під вагою тисячі зим.

Коли настала ніч, вони зробили привал на гребені довгої відноги, що, мов естакада, простягалася на захід, до громаддя Ідтен-сет. Нашвидку підживившись рибою, Джеймі якийсь час сидів мовчки, зацікавлено розглядаючи тонку свинцеву штабку, взяту з могили. Ава-сін осудливо зиркав на нього: як і всі індіани, він вважав за гріх забирати речі в померлих.

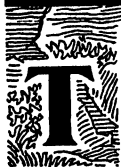
Нарешті Джеймі озвався.

— Вона вкрита якимись письменами,— сказав він зачудовано. — Дивні якісь, мов ієрогліфи. — Він помовчав, дивлячись назад, на далеку вершину горба, де стояла руїна. — Ладен закластися: якби ми могли прочитати те, що тут написано, то дізналися б про історію отих стародавніх вікінгів у кам'яниці.

Ледь освітлена останніми променями сонця, Велика Кам'яниця бовваніла на далекому обрії. Вона все ще являла собою загадку, але Джеймі відчував, що ключ до неї — в його руках.

11. Втега на захід

ри дні вони йшли на захід, до Ідтенсету. Гора дедалі зростала; вона нагадувала тепер величезну замерзлу хвилю в нерухомому океані сірих відног.

В міру того, як спливали дні, гарячкове нетерпіння все більше поймало хлопців, бо з кожною годиною посилювався їхній страх: що, як вони не встигнуть, не застануть Деніказі? Не шкодуючи сили, вони з раннього ранку й до пізнього вечора простували вперед. Іноді ночами, коли вони лежали знеможені в своїх оленячих парках, до них долинав свист невидимих крил: то зграї побережників та сивок пролітали над ними на південь. Це означало, що літу надходить кінець; і як хотілося хлопцям у такі хвилини приєднатися до птахів і разом з ними полинути по небу на південь, додому!

Наприкінці третього дня нога Джеймі розболілася так, що йти далі він уже не міг. Засмучені цією вимушеною затримкою, пригнічені фізичною втомою, хлопці мовчки просиділи весь наступний день у тіні, що її відкидала

гора Ідтен-сет. А потім, уночі, коли вони спали, погода, яка так довго їм сприяла, обернулася на їхнього ворога. Прокинувшись уранці п'ятого дня, вони побачили свинцеве, похмуре небо; з півночі потягнув, пронизливо завиваючи, холодний вологий вітер. Аवासіну довелося довгенько попошукати, перш ніж він назбирав досить сухого моху на вогнище. Спостерігаючи, як його приятель видобуває вогонь, Джеймі зовсім занепав духом.

— Видно, нам уже звідси не вибратися,— засмучено мовив він.

Од цих слів і Аवासінові зробилося моторошно. Але зусиллям волі він усе ж таки опанував себе й уперто відповів:

— А я тобі кажу: виберемося! Безліч людей потрапляли в гірше становище, ніж наше, й залишалися живі. І з нами все буде гаразд— якщо тільки з'являться олені!

Він весь час з надією вдивлявся у далечінь. І в цю мить раптом завмер, а відтак зірвався на рівні ноги. Погляд його був прикутий до якоїсь точки на сірому обрії.

І коли він знов заговорив — радше, скрикнув,— у голосі його забриніла нестримна радість.

— І олені таки з'явилися!

Джеймі скинув очима на те місце, куди вказував Аवासін. Ген там, на півдні, низка валунів перетинала невисоку довгу відногу — і в хлопців на очах ті «валуни» ледь помітно змінили своє положення. Це були не камені, а олені!

Забувши про свою ушкоджену ногу, Джеймі метнувся до рушниці — і аж зойкнув од го-

строго болю. Тоді він обернувся до Аvasіна й сказав:

— Тобі доведеться полювати на них самому. Як ти гадаєш — зможеш підстрелити хоч одного?

— Зараз побачиш,— усміхнувся у відповідь Аvasін.

Він почепив на пояс ножа, підняв рушницю і, нечутно ступаючи, рушив схилом униз — у південному напрямку.

До оленів було зо дві милі — вони паслися, повільно пересуваючись на схід. Стадо було невелике — не більше кільканадцяти голів. Карібу поводитися дуже сторожко, раз у раз то один, то другий олень закидав голову й підозріливо видивлявся на всі боки.

Джеймі спостерігав, як Аvasін легкою ходою, перестрибуючи з купини на купину, перебіг через довге болото, а потім завернув на схід попід невисокою відногою, що ховала його від оленів. Його маневр був ясний: Аvasін хотів випередити стадо, що повільно пересувалося, й зустріти його з підвітряного боку. На цій відкритій місцевості він не мав можливості підкрастися до оленів. Натомість йому треба було знайти яке-небудь сховище, засісти в ньому й чекати наближення карібу.

Випередивши стадо на цілу милю, Аvasін зник, і його приятелеві тепер залишалось тільки стежити за повільним поступом тварин і сподіватися, що Аvasін зробив точний розрахунок. Нараз стадо змінило напрямок свого руху і побрело на південь. Почуття гіркого розчарування охопило Джеймі, бо він розумів, що Аvasін тепер не може перейти до іншого

місця: олені б доконче помітили його. Але за кілька хвилин, рухаючись, здавалося б, так само безцільно, карібу знов завернули на схід. Хвилини тяглися, як ніколи, повільно, й напруження ставало нестерпним. Аж ось до Джеймі долинув слабкий, приглушений звук пострілу.

Малесенькі фігурки оленів кинулися врозсип, немов мурахи з розворушеного мурашника. Відстань до них була надто велика, і Джеймі не помітив, чи один з них упав, але він знав, як влучно стріляє Аvasін, і був певен, що той не схибив. Не звертаючи уваги на біль у нозі, він гарячково заходився збирати мох і підкидати його у вогнище.

Індіянин повернувся вкрай стомлений, але щасливий. На плечі він ніс задню четвертину туші молодого оленя, а в своєму заплічному мішку — язик, нирки й м'якуш.

Джеймі зразу ж схопив ножа й почав накраювати м'ясо великими шматками. Викладені на плоских каменях навколо вогнища, вони незабаром напоїли повітря апетитним запахом. Аvasін тим часом вправно порізав на тоненькі скибочки оленьчий язик і кинув їх смажитися на сковороду. Вони обпливли жиром і весело зашкварчали. Тоді він додав до них нирки. Наостанку Аvasін зрізав з кісток м'ясо, а кістки повстромляв у вогнище, і моток, витікаючи з них, зашипів і затріскотів, збільшуючи полум'я.

— Все вийшло дуже просто, Джеймі,— сказав він. — Я підпустив їх так близько, що перший олень мало не наступив на мене... Але річ не в тім. Вся тундра по той бік відногі аж

кишить оленями, їх там сотні. Видно, їхній перехід почався кілька днів тому.

Почувши це, Джеймі покинув перевертати шматки м'яса.

— А знаєш, для нас це, либонь, не дуже радісна новина,— повільно мовив він. — Якщо олені наблизилися до табору Деніказі два чи три дні тому, то зараз він уже, можливо, готовий повертати на південь. Нам треба буде наддати ходи, щоб вчасно дістатися до річки й не розминутися з ним.

Це тверезе зауваження повернуло Аवासіна до дійсності. Та все ж ніщо не могло зіпсувати насолоди від смачного м'ясного обіду після кількадечної рибної дієти. Засинаючи, Авакін пробурмотів до Джеймі:

— Завтра ми добудемося до річки й застанемо там Деніказі.

Джеймі, ситий і вдоволений, кивнув на знак згоди. Хлопці міцно спали тієї ночі, хоч Джеймі кілька разів бачив один і той самий кошмарний сон — ніби Деніказі в своєму каное веслує на південь, залишаючи їх на березі річки...

Новий день розпочався добре — небо проясніло. Хлопці похапцем склали залишки м'яса в свої торбини й вирушили в дорогу.

Зійшовши на гребінь південної відноги гори, вони побачили вдалині блакитні тіні гірського пасма, що починалося, очевидно, вже по той бік річки, до якої вони прямували. А під ними, на широких просторах тундри, пересувались, немов гнані легеньким ранковим вітерцем, маленькі стада карібу. Це не була та масова навала, про яку вони так багато

чули, але олені, хоч їх було й небагато, тішили серце, зменшуючи почуття самотності, що його навівав Барренленд.

Надвечір, однак, погода зіпсувалася, знявся вітер, уперіщив дощ, і за щільною завісою його сховалася навіть гора Ідтен-сет. Хлопцям довелося стати на спочинок раніше ніж звичайно, і до того ж без вогнища, бо сухого палива ніде було взяти. Безсилі в своєму нетерпінні, так і просиділи вони кілька довгих годин, притулившись один до одного, аби менше мерзнути, аж доки зайшла ніч. І сон не приніс їм забуття: раз у раз вони прокидалися і схоплювалися на ноги, щоб трохи попоходити й зігрітися. Незабаром по тому, як розвиднілося, коли туман усе ще оповивав густою пеленою довколишній світ, Аvasін відчув, що терпець йому урвався.

— Ходім, Джеймі,— сказав він. — Треба знайти нарешті ту річку.

Поснідавши холодними шматочками смаженого м'яса, вони рушили далі, обережно ступаючи кам'янистим ґрунтом. Через деякий час Аvasін раптом зупинився — так несподівано, що Джеймі аж нашттовхнувся на нього.

— Ану, прислухайся! — сказав індієнин. — Чуєш?

Джеймі напружив слух. Крізь сіру вату туману до нього долинув слабкий звук — наче якесь бурмотіння. Він не зразу збагнув, що той звук означає, а коли збагнув, то закричав:

— Пороги! Ми підійшли до річки!

Спотикаючись об каміння, падаючи, вони стрімголов збігли вниз крутим схилом — і побачили нарешті тьмянний блиск проточної води.

Вони знайшли річку — і це напевно була саме та річка, яку вони шукали!

— Ходім проти води,— запропонував Аवासін. — Десь тут на березі мусить бути верболіз — ми зможемо розпалити багаття й просушити одяг.

Пройшовши з сотню ярдів, вони знайшли кілька кущів карликової верби, і через деякий час у них уже весело палахкотіло вогнище й смажилася свіжина.

— Навіть у цьому тумані вони неодмінно помітять наш вогонь,— зауважив Аवासін.

Джеймі погодився з ним. Тепер вони були в безпеці, бо рано чи пізно човни Деніказі та його супутників мусять-таки з'явитися на річці, тримаючи курс на південь. Тієї ночі хлопці спали спокійно, ситі, в сухому одязі й теплі, впевнені, що їхнім злигодням скоро прийде край.

Вони б, либонь, не спали так безтурботно, якби знали, що відбувалося в той час за кілька миль од них.

Залишивши Різниці, Деніказі із своїми мисливцями проплив західний рукав озера Ідтен-туа. Потім, майже без перепочинку, повів свій загін суходолом до низки озер, що тяглися аж до Річки Замерзлого Озера. Минуло вже п'ять днів відтоді, як мисливці залишили Різниці, а їм і досі не здивався жоден олень. Охоплений тривоگوю Деніказі поспішав тепер до того місця, де за давніх часів часто ставали табором мисливці ідтен-елделі.

В тому місці лежало досить велике озеро, обабіч якого височіли круті горби. Його прибережну смугу килимом вкривали білі кістки

тисяч і тисяч оленів, що гинули тут за минулих часів од рук мисливців. І що найважливіше — тут збереглися залишки «оленячої огорожі». Ця огорожа, зведена років двісті тому мисливцями ідтен-елделі, являла собою лінію кам'яних стовпів, що збігали до води від західного горба. Стовпи, кожен зо три фути заввишки, були розставлені через тридцятифутові інтервали й надзвичайно скидалися на постаті людей, що стоять навколішках. В одному місці в цій лінії був ширший прохід, а обабіч його — кам'яні сховища, збудовані для чіпевейських стрільців з лука.

Деніказі знав про цю мисливську пастку з давніх індіанських переказів і тому вирішив чекати коло неї оленів, які мали вже от-от з'явитися.

І йому не довелося чекати їх довго.

Великі стада прийшли через кілька днів — саме в той час, коли Джеймі з Авасіном вже вирушили до Ідтен-сету.

За кілька годин мисливці Деніказі настріляли стільки оленів, скільки могли забрати з собою. Серця індіан сповнилися радості, бо ця багата здобич означала, що примара голоду не загрожуватиме більше селищам ідтен-елделі на березі озера Касмір.

Але гаяти час не можна було. Працюючи вдень і вночі, мисливці білували туші й розвішували сушитися на лозинках карликових верб тоненько накраяні шматки м'яса. За кілька днів м'ясо висохло і його вже можна було спаковувати в торби з оленячої шкіри. Коли це було зроблено, Деніказі віддав наказ: якнайшвидше повертатися додому.

Подолавши кризь дощ і туман велику відстань від озера, індіани стали на ніч на березі Річки Замерзлого Озера, за якийсь десяток миль за течією від того місця, де спали Аvasін і Джеймі.

Було вже далеко за північ, і тільки один індіанин не спав, пильнуючи вогнища. Він одійшов од табору на кількадесят кроків, аби назбирати ще трохи сухої лози, коли раптом якийсь слабкий звук примусив його насторожено озирнутися.

Хмари, що досі заступали місяць, розвіялися, і бліде сріблясте світло на мить розлилося по рівнині. В ту коротку мить індіанин побачив якусь постать — і аж заляк із жаху. А тоді помчав назад, до табору, гукаючи на сполох.

Мисливці посхоплювалися, мов опечені. В усіх на устах було слово «ескімоси», бо перелякані індіани були певні, що на них от-от нападе ворог. Вартовий, що зняв тривогу, побачив тільки щось ледь схоже на постать людини в хутрянному одязі, але цього було досить для індіан, котрі протягом тижнів — відтоді як вторглися у володіння ескімосів — увесь час перебували в стані нервового напруження. Незважаючи на темряву, забувши про бистріні й пороги, чіпевеї позіштовхували свої каное у воду й щосили налягли на весла. Вони гребли так, наче за ними гнався сам диявол. Задовго до світанку їхні човни нечутно прослизнули повз те місце, де біля холодного вогнища спали Аvasін і Джеймі.

а світанку хлопці познімали з себе парки з оленьчої шкіри. З північного заходу повівав легіт, несучи з собою слабкий запах стайні. Джеймі здивовано принюхувався, не розуміючи, звідки той запах береться. Нарешті він виліз на поблиський пагорб і глянув на той берег річки. І побачив величезні стада карібу! Вони просувалися на південь нескінченним потоком, довгими звивистими вервечками, бо олені йшли один за одним. Водночас виднілися тридцять-сорок таких вервечок, і деякі з них були не менш як дві милі завдовжки. Здалеку здавалося, ніби гігантські коричневі змії переповзають через величезну поляну.

Авасін, що пішов до річки по воду, гукнув приятелю з берега:

— Іди-но сюди! Я тобі щось покажу!

Джеймі збіг до нього, і Авасін указав на воду коло своїх ніг. Вздовж обох берегів, скільки око сягне, простягалася доріжка не менше фути завширшки з якогось білястого матеріалу, що нагадував повсть.

Джеймі зачерпнув пригорщу цієї дивної речовини.

— Ти диви, та це ж оленяча шерсть! — вигукнув він.

Авасін усміхнувся.

— Як ти гадаєш — чи зумів би ти зробити з неї матрац? — запитав він. — Давні чіпевеї робили.

— Звідки ж вона тут узялася? — поцікавився Джеймі.

— Ясна річ — з оленів. У них саме ління літне хутро. Десь там, вище за течією, стада перепливають через річку, вода змиває з них облізлу шерсть, і вздовж берегів утворюються отакі доріжки. Вони тягнуться на багато миль.

Джеймі спробував був уявити собі, скільки ж ото оленів має в такому разі перепливати через річку, але зрозумів, що обчислити це йому понад силу. І не дивно: адже долиною Річки Замерзлого Озера сунуло до південних лісів понад чверть мільйона карібун!

— В усякому разі, це доводить, що ми не схибили й вийшли до потрібної нам річки, — сказав він нарешті. — Адже не може бути ще однієї долини, яка вмщувала б у себе таку силу оленів. Я от що пропоную: рушмо далі понад берегом, а дорогою будемо виглядати Деніказі.

Взявши з собою тільки невеличку торбу з м'ясом, хлопці несквапно подалися за водою. На протилежному березі річки весь час прямували нескінченним потоком олені. Джеймі звернув увагу на те, що йшли здебільшого самиці й молоді оленята. Він запитав Авасіна, чим це пояснити.

— Олениці з оленятами завжди вирушають попереду,— відповів той. — Вони чомусь нетерпеливляться. Якнайраніше дістатися до лісів. Але самці поводяться інакше. В жовтні, коли розпочнеться період парування, у них цілий місяць не буде часу на те, щоб пастися або відпочивати. Тим-то вони зараз ще залишаються десь на півночі — нагулюють жиру, щоб вистачило на всю осінь. А на південь рушать тільки за пару тижнів...

В цю мить Джеймі обірвав його.

— Глянь-но туди! — скрикнув він.

Під ними, в затишній прибережній улоговинці, видніли сліди недавньої стоянки. Не тямлячи себе з радості, хлопці стрімголов збігли вниз, до того місця, де загін Деніказі зробив свій перший привал на цій річці, прямуючи на північ. Хлопці знайшли чимало беззаперечних ознак того, що люди зупинялися тут не дуже давно, але особливо обрадувала їх одна знахідка: невелике сховище, яке містило трохи в'яленої риби, маленький запас чаю й торбинку борошна. Ці харчі явно призначалися для зворотної подорожі, і те, що їх і досі ніхто не чіпав, могло означати, очевидно, одне лиш: Деніказі й досі перебуває десь на півночі!

Насправді охоплені панікою чіпевеї пронесли повз це сховище минулої ночі. А що каное їхні були наповнені м'ясом, то вони не мали потреби зупинятись і діставати харчі. В ту мить, власне, мисливці ідтен-елделі вже наближалися до озера Ідтен-туа...

З почуттям полегкості й цілковитої упевненості в тому, що за день-два їх, нарешті, за-

беруть звідси, хлопці повернулися до своєї стоянки й решту дня просиділи там, відпочиваючи й ласуючи олениною. Власне, це був їхній перший справжній перепочинок відтоді, як вони зазнали аварії на порогах коло Кам'яниці. Спокій благотворно подіяв на ушкоджену ногу Джеймі: тепер він міг ступати нею, не відчуваючи болю.

Наступного дня опівдні хлопці вирішили вирушитися далі на північ, щоб, ідучи понад берегом, зустріти своїх рятівників де-небудь напівдорозі.

Погода лишалася гарною, дорога була легка й приємна. Назустріч їм, на південь, летіли птахи. З озерця посеред тундри знялася зграя канадських казарок і, важко лопочучи крилами, з сумним гелготом полинула в чисте небо. Зграйки подорожників — маленьких, схожих на горобців пташок — спурхували перед хлопцями, мов хмарки куряви. Кроншнепи й сивки пересвистувались і перегукувались понад річкою. Сотні сімей куріпок гомоніли у прибережних верболозах. Дичини тут було скільки завгодно, але хлопці не переводили набоїв, бо мали ще кількадекількаденний запас оленини.

День минав, вечоріло, але хлопці так і не бачили більше слідів індіан — і в душі їм знов почала закрадатися тривога. Тієї ночі вони спали неспокійно. А вранці Джеймі висловив уголос сумніви, що посідали їх обох:

— Як ти гадаєш, чи не могли вони обрати для повернення додому якийсь інший маршрут? — раптом запитав він.

— Ні, — впевнено відповів Аवासін. — Вони

все ще мусять бути десь там, нижче за течією. Ходімо далі. Сьогодні ми вже обов'язково або знайдемо їхню стоянку, або побачимо на річці їхні каное.

І знов нетерпіння й тривога погнали їх далі. Наприкінці дня вони побачили попереду велике озеро. Знаючи, що мисливці ідтен-елделі обрали б західний берег, яким сунули олені, хлопці в тому місці перетнули річку. Вона була швидка, але не дуже глибока, і їм пощастило знайти мілкий брід. Не встигли вони видряпатися на протилежний берег, як у ніздрі їм ударив тяжкий сморід.

— Тут десь лежить здохлятина! — сказав Джеймі, гидливо наморщуючи носа.

Нетривалі пошуки привели їх до горбка, під яким лежав мертвий олень — очевидячки, вбитий кулею. Ця знахідка надзвичайно підбадьорила хлопців.

Вони поспішили далі берегом озера, освітленим останніми променями призахідного сонця. Раптом Аवासін помітив попереду мерехтливий вогник.

— Вогнище! — загорлав він.

Джеймі зразу ж зірвав з плеча рушницю й шість разів розрядив її в повітря, подаючи сигнал. Постріли розкотисто відлунилися від обох берегів, але на сигнал ніхто не відповів. Коли луна завмерла, запала гнітюча тиша. Ба навіть гірше — далекий вогник блимнув і зник.

Хлопці приголомшено презирнулися.

— Може, ми злякали їх,— з надією в голосі сказав Джеймі. — Зрештою, вони ж не знають, що ми опинилися тут. Може, вони ви-

рішили, що це стріляють ескімоси, і навмисно погасили вогнище.

Обидва хлопці вхопилися за це пояснення. Мандрувати далі тієї ночі вже не було сенсу і взагалі, якщо Джеймі мав рацію, то підходити до табору чіпевеїв у темряві було небезпечно. Отож, навіть не розпаливши багаття, хлопці зробили привал і провели неспокійну ніч під своїми ковдрами.

Коли Джеймі прокинувся, Авасін стояв на стрімчаку й напружено видивлявся на північ, сподіваючись побачити дим над уранішніми вогнищами індіян. Але диму не було. Должною спокійно сунули нескінченні — до самого обрію — вервечки карібу. Хлопці оглядали цю картину з почуттям, близьким до паніки. Бо обидва розуміли: якби там, на півночі, були мисливці, то олені виявляли б ознаки тривоги.

— Ходім,— сказав Джеймі. — Обійдемося без сніданку. Ходім швидше. Якщо вчора ввечері ми справді бачили вогнище чіпевеїв, то десь опівдні дістанемося до їхнього табору. Коли ж це були не вони... що ж... — він так і не закінчив цієї фрази.

В глибині душі обидва хлопці були вже майже певні, що сталося найстрашніше — що вони якимось чином розминулися з Деніказі.

Майже бігцем вони рушили далі. Близько полудня, коли вони підходили до високої скелі, їх засліпив на мить раптовий спалах світла. Нічого загадкового в цьому явищі не було. Шар кварцу або слюди на верхівці скелі віддзеркалював, мов люстро, сонячне проміння. Хлопці з гіркотою зрозуміли, що це, очевидно, і було те «вогнище», яке вони бачили вчора.

Страх дедалі дужче стискав їхні серця, але вони вперто простували далі. І за кілька годин підійшли, нарешті, до оленячої огорожі.

Від берега озера до тих місць, де чіпевеї влаштовували засідку — в проході між кам'яними стовпами — і де вони стояли табором, було зовсім близько. Хлопці майже відразу знайшли їх і зрозуміли лиховісне значення картини, яка розгорнулася перед їхніми очима. Численні останки оленів розповіли їм історію вдалого полювання — полювання, що відбулося тут кілька днів тому.

У відчаї вони почали шукати якихось ознак того, що індіяти вирушили не на південь, а далі на північ. Але таких ознак хлопці не знайшли. Натомість усе ясно свідчило про те, що ідтен-елделі провели тут рівно стільки часу, скільки треба було, щоб настріляти й оббілувати потрібну їм кількість оленів і доверху навантажити м'ясом свої каное. Добре знаючи, як поспішатимуть мисливці повернутись із здобиччю до своїх голодних одноплемінників, хлопці зрозуміли, що їм більше нема на що сподіватися. Сумнівів бути не могло: чіпевеї вирушили додому!

Голос Джеймі тремтів, коли він вигукнув:
— Як ми могли розминутися з ними, Аवासіне? Як це могло статися?

Аवासін не мав на це відповіді. Його теж приголомшило усвідомлення того, що надія на врятування — надія, яка, здавалось, от-от справдиться — розвіялася, як дим. Він знав, що не можна також розраховувати на те, що Деніказі повернеться сюди, коли дізнається про їхнє зникнення. Якщо він і зробить спробу

відшукати їх — то тільки на річці Казон. Отже, вони пішли на ризик — і програли.

Щоб не думати про страшне становище, в якому вони опинилися, Аvasін заходився розпалювати вогнище з купи сухого верболозу, що її залишили чіпевеї. Потім ретельно порозкладав на розпечених каменях шматки м'яса... З притаманною його предкам покірністю долі він відмовлявся думати про помилки, виправити які вже не можна було.

Інша річ — Джеймі. Він не міг не думати про майбутнє, і воно жахало його. Він знав, що від найближчих друзів їх відокремлює відстань у триста миль, яку можна подолати тільки в каное — а каное в них не було. Літу надходив кінець; перш ніж вони встигнуть пройти пішки хоча б частину тієї відстані, їх заскочить зима, і вони загинуть.

Джеймі подумав про свого дядька, про озеро Макнейр, а відтак із плутанин думок виринула згадка про Кам'яницю — причину всіх їхніх нещасть. «Це я винен у всьому, — подумав він. — Я завів Аvasіна в цю халепу». Тоді він витяг з кишені свинцеву штабку, яку знайшов у стародавній могилі вікінгів. Він хотів уже був викинути її геть, коли раптом щось зупинило його руку. Хлопець відчув, як зневіра почала танути в його серці, поступаючи місцем припливові мужності, бо тепер він думав: «Ті давні мандрівники перетинали океани, долали тисячі миль у човнах, якими ми зараз не наважилися б переплисти навіть Оленяче озеро! Тисячу, а то й більше років тому вони проникли в самісіньке серце Барренленду — і не боялися, не боялися нічого!»

Він повільно поклав пластинку назад до кишені, підвівся й заговорив. І хоч голос його ще трохи тремтів, він уже опанував себе. Бо в ту мить почалося справжнє змужніння Джеймі Макнейра.

— Давай подивимось фактам в очі, Аvasіне,— сказав він. — Ми не маємо надії на те, щоб вибратися звідси живими до приходу зими. Але якщо ескімоси можуть жити тут взимку, то зможемо і ми!

Аvasін усміхнувся. Звівшись на ноги, він стріпнувся, наче струшуючи з себе похмурі думки.

— От тепер ти говориш, як справжній крі, Джеймі! — сказав він. — Добре говориш. Якщо нам пощастить забезпечити себе харчами, теплим одягом і захистком од негоди — ми не пропадемо. А ми можемо забезпечити себе цим усім — треба тільки докласти до цього справжніх зусиль. А тоді взимку ми змайструємо собі нарти, навантажимо їх м'ясом на до-рогу й попрямуємо додому сухоходом!

Чорні Аvasінові очі аж заблищали, коли він уявив собі, як вони повертаються до селища крі. Вся та картина постала в нього перед очима. На той час вони вже будуть не якимись там хлопчиками, а загартованими сміливцями-мандрівниками, і навіть старі діди з трепетом і шаною слухатимуть історію їхніх пригод!

Аvasінів ентузіазм передався Джеймі, тепер і він ладен був кинути виклик силам природи.

Забувши про труднощі, які чатуватимуть на них на кожному кроці, хлопці присіли коло

вогнища й розбалакалися. Вони будували плани, відкидали їх і будували нові. Вони добавалися до знемоги. А відтак їхній запал вичерпався, і вони знов відчували себе самотніми піщинками посеред неосяжних арктичних просторів. Що ж до їхніх сміливих планів, то тепер вони видалися хлопцям лише пустопорожніми мріями.

З вогнища раптом вихопився омах полум'я, і при світлі цього спалаху Авасін і Джеймі пильно глянули один одному в очі.

Нараз Джеймі зірвався на рівні ноги.

— Ну, гаразд! — мовив він голосно. — Нахвалилися — і годі. А тепер давай справджувати свої слова.

13. Плани й готування

Вранці наступного дня становище, в якому опинилися хлопці, вже не видавалося їм таким страшним, як напередодні. Тепер вони готові були тверезо глянути

в обличчя дійсності. Вони зрозуміли, що ніякі гучні слова не можуть спростувати того факту, що впродовж багатьох місяців їм доведеться жити в одному з найсуворіших місць світу — де їм нізвідки чекати допомоги, а покладатись треба тільки на власний розум та силу, маючи обмаль знярядь і зброї.

Щоб вижити за таких умов, їм доведеться спорудити собі житло й віддати всю свою енергію створенню запасів їжі, палива й оленячих шкур на зимовий одяг. Будь-яка спроба пішки перетнути тундру з півночі на південь — з їхнім злиденним спорядженням — була заздалегідь приречена на невдачу, бо до початку зими лишалися лічені дні. А коли до Барренленду прийде зима, то край цей обернеться на голу й безмежну снігову пустелю.

На щастя, день випав погожий і теплий. Освітлена сонцем тундра, здавалось, зичила хлопцям добра, і товариство інших живих істот — оленів, що безнастанно сунули повз них, та галасливих птахів над їхніми головами — додавало їм бадьорості й снаги. Отож вони розпочали свої готування.

Насамперед треба було зробити облік їхнього спорядження. Вони мали рушницю й дев'яносто набоїв до неї, а також топірець з коротким сокирищем, довгий мисливський ніж, два менших кишенькових ножі, міцну волосінь з одним гачком, рибальську сіть, терпуг, весло, що правило Джеймі за милицю, п'ятдесят футів півдюймової линви, бляшаний казанок, стару сковороду, зроблене Аvasіном «вогняне свердло», свинцеву штабку з могили вікінгів і з десяток фунтів сушеної риби та свіжої оле-

нини. А на додаток до цього — їхні блаженські ковдри й одяг, що був на них. Галоші й мокасини майже зовсім стопталися після тривалого сухопутного переходу, а штани й куртки протерлися й подерлися в багатьох місцях.

Загалом картина виходила досить жалюгідна, але Аvasіна вона не засмутила.

— Звісно, не дуже багато,— сказав він.— Але для початку цілком вистачить, щоб узяти від тундри все, що нам треба. Ми можемо настріляти оленів, а олені дадуть нам, крім їжі й одягу, ще багато інших речей.

Джеймі оглянувся через плече на прохід у кам'яній огорожі, крізь який невпинним потоком сунули олені з оленятами.

— Чи не слід нам було б уже зараз розпочати відстріл? — занепокоєно спитав він.— Олені ж можуть скоро зникнути.

Його тривога була цілком зрозуміла. Йому не вірилося, що такі величезні гурти карібу можуть ще довго надходити з півночі. А з оленями обидва хлопці пов'язували тепер свою єдину надію на порятунок.

Проте Аvasін, похитавши головою, пояснив, чому їм не треба поспішати з відстрілом. Насамперед, зараз, за теплої погоди, їм важко було б зберегти м'ясо від псування; інша річ — коли стане холодно і вони зможуть його заморозити. Та ще важливішим був той факт, що великі самці, які ще тільки мали прийти,— здобич куди цінніша за самок. Шкура самців міцніша, вироби з неї кращі, і до того ж вони жирніші. А це має величезне значення, бо зимівник в Арктиці, який харчується виключно м'ясом, мусить з'їдати велику кіль-

кість жиру — інакше він не виживе. Жир використовується також як пальне для саморобних ламп, а це теж важливо, бо там, де зимові ночі тривають довго, обходитись без світла просто неможливо.

Отож Авасін запропонував, щоб зараз вони вбили тільки кількох карібів і приберегли дорогоцінні набої до того часу, коли надійде головна маса самців. Джеймі погодився, хоча й не дуже охоче. І зразу в нього виникло нове запитання:

— А де ми діставатимем хмиз? — сказав він.

На це Авасін уже не знав, що відповісти. Обидва хлопці розуміли, що коли випаде сніг, то верболозу вже не назбираєш — ані зготувати їжу, ані, тим більше, нагріти житло. А інших дров начебто й не було.

Нарешті Авасін відказав:

— Не будемо зараз сушити собі голову над цим, потім що-небудь придумаємо. На все свій час.

— Що ж, гаразд, — мовив Джеймі. — В такому разі, я гадаю, перш за все нам потрібен який-небудь захисток. По-друге — запас харчів до того часу, як прийдуть самці; і, нарешті, кілька шкур на одяг. Адже скоро візьмуться морози.

Авасін підвівся й узяв рушницю.

— Все це дадуть нам олені, — відповів він. — Ходім на полювання.

Хлопці пройшли вздовж кам'яного частоколу й зупинилися біля проходу. Побачивши їх, олені позадкували й затупцювали на місці, трохи не дійшовши до загорожі. Проте поява

хлопців не дуже налякала їх — вони хотіли якнайшвидше проминути кам'яні стовпи й продовжити свою подорож на південь.

Авасін і Джеймі прослизнули в схованку — складену з каменів круглу споруду коло проходу — і присіли в ній навпочіпки, щоб їх не було видно. День стояв безвітрий, учути їхнього запаху олені не могли. Тим-то за кілька хвилин карібу знову рушили вперед. Вожаї сторожко наближалися до хлопців, високо піднімаючи ноги й витягаючи шиї. Вони гучно, глибоко вдихали повітря, винюхуючи ознаки небезпеки.

— Стрільтимеш не зразу,— прошепотів Авасін, коли олені підійшли зовсім близько.— Хай вони забудуть про нас, тоді ми зможемо обрати найкращий гурт.

Стара олениця з двома оленятами наважилась увійти в прохід, а відтак галопом помчала на південь. Слідом за нею посунули спершу невеличкі стада, а за хвилину — і весь потік.

Джеймі заповзвся лічити голови, але, дійшовши до тисячі, покинув.

— Я ніколи не думав, що на світі є така сила оленів! — прошепотів він.

Авасін не відповів. Натомість він стиснув приятелю руку й кивком голови вказав на стадо з п'ятдесяти-шістдесяти карібу, що, збившись до купи, поволі наближалось до них. Здебільшого це були молоді олениці,— очевидячки, жирні, вгодовані. Кілька оленят, пирхаючи, дріботіли за своїми матерями або забігали вперед і знов поверталися до стада.

— Оце те, що нам треба! — пробурмотів

Авасін.— Я стрілятиму, а ти приготуйся добивати поранених, коли я скінчу!

Джеймі охопило водночас і хвилювання, і почуття протесту: йому гидка була думка про те, що зараз вони будуть убивати цих істот — таких мирних, таких прекрасних і повних життєвих сил.

— Послухай, а чи конче потрібно вбивати олениць? — гаряче прошепотів він.— Що ж буде тоді з їхніми оленятами?

— Забудь про це,— гостро відказав Авасін.— Мені хочеться робити це не більше, ніж тобі. А щодо оленят — вони не пропадуть. Вони вже досить дорослі й прогуються самі.

Більше часу на суперечки не було. Стадо протовплювалося крізь прохід. Авасін став на коліно, поклав рушницю на кам'яний виступ і відкрив вогонь. Стріляючи швидко, але влучно, він поклав двох тварин, що йшли попереду; потім, напівобернувшись, застрелив трьох олениць у хвості гурту. Ті, що були посередині, з переляку ставали дибки й хропіли, але не розбігалися, бо спереду й ззаду дорогу їм заступали мертві туші. Деякі просто зупинились мов укопані й вили сьуди-туди своїми великими очима, не розуміючи, що сталося й звідки йде небезпека. Та їхня розгубленість тривала недовго. Як тільки їм у ніздрі вдарив запах свіжої крові, вони в паніці кинулися тікати. Проте було вже пізно. Постріли лунали один за одним. Коли гурт вирвався нарешті з смертельної пастки, на кам'янистому ґрунті зосталося лежати дев'ять трупів. Навколо них розгублено бігали трое оленят.

Авасін опустив рушницю й одвернувся. Джеймі розумів, як почуввається в цю мить його приятель. Це ж бо була справжнісінька різанина. «Все одно, що стріляти корів у корівнику»,— подумав Джеймі. Він був радий, що Авасін не запропонував стріляти йому.

Глибоко вдихнувши повітря, Джеймі витягнув довгого мисливського ножа й попрямував до забитих оленів. Він знав: без того, що він має зробити, обійтися не можна. На щастя, всі олені були мертві, і йому не довелося їх добивати. Але він ще мусив оббілувати їх.

Джеймі взявся до роботи. В той час, як він орудував ножем, одне оленятко, злякано пирхаючи, підійшло зовсім близько до нього. Джеймі спробував був відігнати його, але, замість утекти, оленятко стало, розчепіривши передні ноги, й почало пригнуватися до одягу хлопця. Той вирішив не звертати на тваринку уваги й знов схилився над тушею.

Авасін приєднався до нього і, не кажучи ані слова, почав допомагати. Вправними, майже автоматичними рухами юний індієнин знімав шкури й розтинав м'ясо. На одну купу він складав передні й задні ноги. На другу — вирізки, довгі вузькі шматки ніжнього м'яса зі спини з дорогоцінними стрічками сухожилків та язика. На третю купу йшли серця, нирки й печінки.

Ніщо не пропадало даремно. Коли вже обставини примусили Авасіна відібрати життя в цих оленів, то тепер він мав намір використати кожен шматочок м'яса. За дві години роботу було зроблено.

Тільки тоді індієнин заговорив.

— Ну, гаразд,— сказав він.— Тепер давай віднесемо це до нашої стоянки.

Джеймі витер ножа об мох.

— А як же з кістками й нутрощами? — спитав він.— Якщо ми залишимо їх тут, то вони відстрашуватимуть інших оленів.

— Хай це тебе не турбує,— відповів Аvasін.— Поглянь-но вгору.

Джеймі не помітив появи сотень сріблястих чайок. Великі білі птахи хижо кружляли над проходом, наповнюючи повітря своїми хрипкими криками.

— Тобто ти хочеш сказати, що вони самі тут усе приберуть?— здивовано спитав Джеймі.

— Побачиш,— коротко відказав Аvasін.

По тому як вони з Джеймі навантажили на спину стільки м'яса, скільки могли понести, Аvasін накрив те, що залишалось, свіжими шкурами, які по краях приважив каменюками. Бігцем повернувшись до своєї стоянки, вони покидали вантаж і подалися назад. Це забрало в них не більше десяти хвилин, та коли вони повернулися до проходу, Джеймі із здивуванням та відразою побачив, що всі кістяки зникли під живими саванами — їх обліпили чайки, що відштовхували одна одну, билися, змахували крилами. Від цього видовища хлопця аж пересмикнуло. Він похапцем узяв на плечі ще один вантаж м'яса.

Коли Джеймі рушив назад, до нього підбігло оленятко. Тонконоге, незграбне, воно задріботило слідом за ним, своєю довірливістю ще більше посилюючи його почуття провини за вбивство олениць. Аvasін саме знімав з плечей свій вантаж на стоянці, коли оленятко

раптом підбігло до нього ззаду й тикнулося носом у ноги. Індієнин з несподіванки злякано скрикнув і відскочив геть.

Джеймі захихотів.

— Схоже на те, що в тебе з'явився дружок,— сказав він.

Авасін ніяково всміхнувся.

— Видно, через те, що я вбив його матір, мені доведеться тепер бути його названим батьком,— відповів він.

— Мабуть, врешті-решт він прибудеться до якого-небудь іншого стада,— сказав Джеймі.— А якщо ні, то, може, ми привчимо його тягти нарти — як лапландці привчають своїх оленів.

Оленятко не відходило від них. Коли хлопці перенесли до своєї стоянки все м'ясо й шкури, воно все ще було з ними.

Тепер вони мали обробити м'ясо. Сівши поряд навпочіпки, хлопці почали краяти його на тонюсінкі кавалки. Це було нелегке діло, але Авасін добре знався на ньому. Він зрізав м'ясо, як шкірку з яблук, поступово знімаючи шар за шаром, аж доки лишалася сама кістка. Коли вони накраяли велику купу кавалків, Джеймі обережно розвішав їх над землею на низькорослому лозняку. М'ясо зразу ж почало всихати під яскравим промінням сонця.

Відтак Авасін узявся за шкури. Він розстелив їх на піску хутром додолу і приважив по краях камінцями. Потім старанно вискріб залишки м'яса тупим пругом ножа. Шкури мали синявий колір, і Авасін зауважив, що вони — «не першого гатунку» й на одяг не дуже придатні.

— Але з них можна буде спорудити вігвам,— сказав він.

Наступним завданням було відокремити стрічки сухожилків завширшки три дюйми, що тяглися вздовж довгих смуг м'яса, зрізаного зі спини. Ці стрічки, по три фути завдовжки, хлопці повісили сушитись на веслі, встромленому в пісок. До кінців кожної стрічки Аvasін прив'язав по каменюці, щоб, сохнучи, вони не скручувалися, а залишалися рівні.

— Це жіноча справа,— поскаржився він Джеймі.— Але незабаром нам знадобляться нитки з сухожилків.

Надвечір усю роботу було завершено, і після добрячої вечері втомлені, але задоволені хлопці прилягли у вігвामी, спорудженому на швидкуруч із каменів, гілок та сирих шкур.

Закінчився перший день їхніх готувань до зимівлі в тундрі, і підсумок його був непоганий. Дев'ять шкур; достатня кількість м'яса для виготовлення ста фунтів «джеркі» — сушеної оленини; запас свіжини на наступні дні й десятки футів сухожильних стрічок — на нитки. А крім того, у них з'явився новий друг.

Оленятко протиснулося під краєм вігвама й незграбно вместилося на долівці поряд з Аvasіном. Джеймі зірвав жмуток осоки, дав його оленяткові, і те зразу ж з насолодою захрумтіло.

Джеймі простягся на своїй ковдрі й зітхнув.

— А знаєш, не так уже й погано,— мовив він з ноткою самовдоволення в голосі.

— Не запишайся. У нас іще багато роботи,— застеріг його обережний Аvasін.

14. Шабір коло оленячої загорожі

Ш

ротягом наступного тижня за нагальними справами хлопцям ніколи було тривожитися. Погода мінялася, і все свідчило про те, що дні літа злічені. На ніч тепер майже щоразу брав мороз, а вранці озера в тундрі зашерхали, і тільки надполудень сонце розтоплювало півдуюмову кірку криги.

На щастя, сонце все ще світило яскраво, і за три дні розвішане на верболозі м'ясо висохло. Джеймі обережно зібрав його й склав у грубі торби з необробленої оленячої шкіри.

Головною для хлопців була тепер проблема боротьби з холодом. Їхній курінь, підтримуваний тільки низькорослими кущами, з'яв численними щілинами й дірками. Одяг на них був зовсім благоденський, а взуття — подерте.

Після однієї особливо холодної ночі, яку вони протремтіли без сну в своєму курені, Джеймі вирішив, що треба нарешті придумати щось із житлом.

— Доведеться збудувати якусь хатину, Аवासіне,— сказав він.— Може, спорудити з каміння щось на зразок ескімоського іглу.

Якби ми позатикали в ньому всі шпарини мохом, а згори прикрили шкурами, то всередині було б, либонь, досить тепло.

— Атож, треба щось зробити! — погодився Аवासін, який усе ще тремтів, не годний зігрітися після нічного морозу.— Ти потурбуйся за житло. А я спробую зшити яку-небудь одяжину.

Джеймі взявся до будівництва. На березі було розкидано багато плоских каменів, і він зібрав їх до купи коло вогнища. Потім накреслив на піску коло діаметром у п'ять футів. Орудуючи, як лопатою, широкою костяною основою рога, одламаного від старого оленячого черепа, він почав викопувати з кола пісок, аж доки дійшов до суцільного кам'яного ґрунту, приблизно за фут від поверхні. Відтак він заходився складати з плоских каменів круглу стіну. В одному місці він поставив сторч дві великі вузькі брили, а зверху, впоперек, поклав на них третю. Це були двері—низький, вузький прохід, крізь який вони могли б пролазити рачки.

Будування виявилось ділом нелегким. Що цементного розчину скріплювати камені не було, вони раз у раз завалювалися досередини, мало не руйнуючи всю споруду. Досягши трифутової висоти, мур зробився такий хисткий, що Джеймі не наважився надбудовувати його далі.

Тепер треба було розв'язати проблему покрівлі. Добре поміркувавши, він поклав зверху впоперек поламане весло — воно мало правити за крокву. Потім, назбиравши кілька обремків верболозу, спорудив примітивну стріху,

що спиралася на мур та на весло. Зверху він прикрив усе це кількома оленьчими шкурами — хутром донизу. Шкури він закріпив так, щоб вони утворювали схил до краю стінки — на випадок дощу чи мокрого снігу.

Наступне завдання було назбирати торфового моху і зашпарувати численні отвори в мурі. Наостанку він вимостив пружним, мов губка, мохом долівку — вийшло щось на зразок матраца. Хатина була готова.

Вигляд вона мала непоказний — зназовні, правду кажучи, нагадувала просто купу каміння в кам'яному царстві тундри. Але всередині в ній було досить затишно й тепло, а коли Джеймі повісив на дверях оленьчу шкуру, то маленьке кам'яне іглу стало навіть вигідним — якщо не зважати, звісно, на те, що в ньому не можна було розлягтися чи встати на весь зріст.

Авасін тим часом прів над мокасінами. Хоч він часто бачив, як його мати й інші жінки крі шують взуття, це була його перша власноручна спроба.

Він узявся до справи завзято, маючи намір будь-що довести її до кінця. Перш за все треба було обробити шкуру, і він обрав три найкращі сириці й занурив у воду невеличкого озерця, де й залишив мокнути на два дні. За той час хутро почало вилазити, і Авасін легко зшкрябав його лезом ножа. Потім він вирізав ділянки шкури, що вкривали ноги й лоб оленя. Вони мали жовтий колір, змочені, майже світилися й на погляд нагадували пергамент.

Авасін знав, що шкуру треба ще дубити,

але це була важка й довга справа, і він не був певен, що зуміє дати собі з нею раду. Тим-то хлопець вирішив, що натомість просто обробить шкуру димом. Він розвішав вирізані шматки над багаттям і почав підкидати у вогонь сирий мох, час від часу змочуючи шкуру водою. За кілька годин вона прибрала брудно-коричневого кольору, й Аवासін вирішив, що сировина готова до вжитку.

Вирізати самі мокасини було вже легше. Він зняв з ноги свій власний стоптаний мокасин, розпорів його по швах і, розгорнувши, приклав до шкіри, як викройку. Потім кілька разів обережно провів кінчиком ножа — і в руках у нього вже була заготовка. Індіани крішиють собі мокасини такого фасону, що їх можна майже цілком вирізати з одного шматка шкіри. А потім залишається тільки зшити шви. Коли в тебе під рукою є голка з ниткою, то це взагалі абищиця. В Аvasіна ні того, ні того не було, але, як усі жителі далекої півночі, він мав намір виготовити те, чого йому бракує, власними руками.

Перебравши кілька оленячих кісток, розкиданих навколо їхньої стоянки, він зупинився на лопатці молодого оленя, вбитого мисливцями Деніказі. В середній своїй частині ця кістка була зовсім тонесенька — не більше однієї восьмої дюйма завтовшки. Орудуючи топірцем, Аवासін обрубав її до розмірів гральної карти. Потім за допомогою ножа і каменя, що правила йому за молоток, обережно розщепив кістку на тонкі скалки, кожна завбільшки як зубочистка. Гострі з одного кінця, вони були водночас і дуже гнучкі — могли згинатися на-

впіл, не ламаючись. Але вони не мали вушок—отворів, крізь які можна було б просилити нитку.

Авасін трохи поміркував над цим, а тоді дістав риболовний гачок. Гострим вістрям його він почав шкрябати костяну скалку коло тупого її кінця, аж доки проробив у ній дірочку. В такий спосіб, поламавши, щоправда, половину своїх скалок, він виготовив п'ять костяних голок, які, незважаючи на товщину, цілком можна було використовувати за призначенням.

Що ж до ниток, то з ними труднощів було куди менше. Знявши одну стрічку сухожилків, що була на цей час тверда, мов кістка, Авасін на кілька хвилин умочив її в теплу воду — і сухожилки зробилися м'які й еластичні, мов шовк. Потім ножем він розщипав їх на нитки, кожна зо три фути завдовжки.

Тепер можна було братися за мокасини. Проколюючи гачком дірки, він почав зшивати шви. Перші стібки виходили досить грубими й несиметричними, та в Авасіна були вправні руки, і незабаром діло пішло на лад.

Він обрав для мокасинів шкіру з ніг карібу, бо на ногах вона була найтовща. Та все ж підошви були надто тонкі: шкіра карібу не така груба, як лосяча, що її звичайно використовують на мокасини індіани крі. Авасін розв'язав цю проблему, пришивши до взуття по другій парі підошов, вирізаних із дуже міцної шкіри, знятої з лобів забитих тварин.

Готові мокасини не відрізнялися особливою красою, але цілком відповідали своєму призначенню. І хоч Джеймі засміявся, побачивши їх,

однак тут-таки з радістю перевзувся, скинувши свої подерті недоноски.

Шкарпетки в хлопців давно протерлися до дірок, але вони знайшли їм заміну: зробили устілки з кількох шарів м'якої травички, і ногам у мокасінах зразу стало тепло й зручно. Цей вид взуття, однак, мав одну істотну ваду. Через те що мокасини зроблено було з недубленої шкіри, вони тужавіли, як тільки їх знімали, й робилися тверді, мов картон. Отож щоранку, перш ніж їх узутти, хлопцям доводилося на якийсь час наливати в них воду. Звичайно, надягати їх по тому було не дуже приємно, та незабаром ноги зігрівалися й відчуття холоду та вогкості зникало. До того ж — що дуже важливо — мокасини майже не пропускали води.

Перший успіх у цій справі підбадьорив Аvasіна, і він вирішив узятись до пошиття зимових парок. А що добрих шкур на парки в них не було, то вони з Джеймі вирішили використати натомість дві свої ковдри. Невдовзі, однак, Аvasін пересвідчився в тому, що кравецтво — справа куди важча, ніж видається на перший погляд. Кінець кінцем йому довелося задовольнитися виготовленням двох схожих на пелерини одєжин, що надягалися через голову й прикривали спину й руки, але не мали рукавів. Аvasін знав, що з настанням зими йому знов доведеться повернутися до цієї проблеми.

Протягом першого тижня свого життя в таборі коло оленячої загорожі хлопці домоглися неабияких успіхів. Вони не тільки забезпечили себе всім необхідним; вже сама їхня праця й

плоди її сповнили їх нового почуття впевненості в своїх силах. Із справжньою гордістю оглядали вони тепер свої досягнення. У них був свій дім; у них були мокасини, теплі накидки й сто фунтів сушеної оленини — продукту, який ніколи не псується й дорівнює п'ятистам фунтам свіжини. Це була велика кількість м'яса, але Джеймі, оглядаючи ці запаси, подумав, що взимку їхня їжа буде надто одноманітна.

— А чом би нам не половити риби? — запропонував він. — Я ходив сьогодні по воду до озера — знаєш, скільки там харіусів?! Якби ми могли пристосувати нашу сітку, то наловили б, скільки душі завгодно.

Звісно, вони й раніше ловили рибу сіткою, але завжди з човнів. Інша річ — ловити сіткою з берега

Їхня снасть мала тридцять футів у довжину й чотири — в ширину. До одного краю її були прикріплені дерев'яні поплавці, а до другого — невеличкі свинцеві грузила. В глибокій воді сітка трималася б прямовисно — але як закинути її на глибині без човна?

— Ні, в озері ми її поставити не зуміємо, — сказав Аvasін. — Але можна було б спробувати щастя на річці. Ходім подивимося.

Прихопивши сітку, волосінь і свою тонку линву, вони вирушили понад берегом озера до того місця, де з нього витікала річка. За півгодини вони прийшли туди й побачили, що трохи нижче за течією річку перетинають пороги, а за порогами лежить, вдаючись у берег, невеличка, утворена виром затока. Зазирнувши в її холодну, прозору воду, вони

побачили сріблясті силуети озерних форелей та миготливі тіні жирних арктичних сигів.

— Якби нам вдалося перекинути сітку через цю затоку, то вся риба була б наша — а більше нам і не треба було б, — сумовито проказав Джеймі. І тут у нього сяйнула щаслива ідея. — Придумав! — крикнув він. — Діставай волосінь!

Авасін видобув волосінь із своєї торби.

— Ти зоставайся на цьому місці, — наказав Джеймі, — а я візьму волосінь, обійду затоку й стану на тому боці. Там я прив'яжу до кінця волосіні камінь і перекину його тобі. Ти прив'яжеш до того кінця линву, і я перетягну її через затоку до себе. А тоді нам залишиться тільки прив'язати до другого кінця линви сітку, напнути її, і ми перекриємо гирло затоки!

Авасін був у захваті.

— Згода! — вигукнув він. — Нумо, подивимось, що з цього вийде!

Джеймі оббіг маленьку затоку й, зупинившись на протилежному її березі навпроти Авасіна, підняв камінь завбільши як яблуко, прив'язав його до кінця волосіні і, розмахнувшись, кинув. Камінь шубовснув у воду коло Авасінових ніг. Індіянин схопив його, відв'язав і скріпив кінцями волосінь і линву.

— Готово! — крикнув він.

Джеймі почав перетягувати линву до себе, а Авасін тим часом прив'язував до другого її кінця сітку. Нарешті й сітка поповзла у воду. За кілька хвилин вона вже перетнула затоку, й хлопці закріпили її кінці на обох берегах.

Идучи назад, до Авасіна, Джеймі з гор-

дістю позирав на збурену воду над тим місцем, де під водою неясно видніла верхня лінія сітки.

Хлопці прилягли на м'який мох коло берега й підставили обличчя теплому сонячному промінню. Під ними, на порогах, сотні риб боролися з течією, плюскотіли й підстрибували, намагаючись подолати водоспад.

— Навіть риба тікає на південь,— із смутком у голосі промовив Джеймі.

— Але ненадовго,— бадьоро відповів Аvasін.— Вона пливе проти води тільки для того, щоб викидати ікру. А за кілька днів знов попрямує на північ, до Великого Замерзлого Озера, щоб перезимувати там на глибині, під кригою. А якщо риба може тут зимувати, то ми — й поготів. Ходім подивимося, що там у нас спіймалося.

Джеймі знов оббіг затоку, одв'язав свій кінець сітки й повернувся до Аvasіна. Вдвох хлопці потягли її на мілину, і збудження їхне досягло найвищої межі, коли вони побачили живу сріблясту масу, що звивалася й борсалася. Під дужим натиском риби сітку занесло вбік, і хлопцям довелося докласти всіх своїх сил, щоб витягти її на берег.

— Ти глянь-но тільки он на те чудовисько! — радісно загорлав Джеймі.— Справжній кит!

Перша риба, що підстрибувала й біла хвостом на мілині, і справді вражала своїми розмірами: це була озерна форель близько п'яти футів завдовжки. Вона хижо клацала великою пащею, витиканою гострими, мов голки, зубами, які розтинали сітку, мов павутиння.

Авасін стрибнув у мілку воду й одним ударом по голові порішив велетня.

Коли сітка опинилася, нарешті, на березі, риби в ній виявилось так багато, що хлопцям довелося витратити годину на те, щоб вивільнити весь вилов. Викладена рядочком на порослому мохом березі, риба являла справді вражаюче видовище. П'ятнадцять озерних форелей довжиною від двох до п'яти футів. Дві дюжини харіусів — різновиду арктичної форелі — кожен вагою від трьох до чотирьох фунтів. І, головне, тридцять сім жирних сів'яків — цієї найсмачнішої риби півночі!

Джеймі ковтнув слинку, поки вдвох з Авасіном чистив і розрізав рибу. Потім, присипавши камінням те, що вони не могли віднести з собою, хлопці, згинаючись під вантажем, рушили назад. Коли морозна ніч упала на табір, у повітрі над ним розійшовся чудовий запах смаженої риби. Хлопці лежали біля вогнища ситі й вдоволені. Джеймі зітхнув і сказав:

— Знаєш, якби воно завжди було так, як зараз, то я охоче залишився б тут на все життя!

Авасін усміхнувся.

— В індіан крі є таке прислів'я: «Мужність береться не від дужого серця, а від ситого шлунка». Отже, ми з тобою зараз мусимо бути дуже сміливими.— Він помовчав якусь мить, а тоді додав: — Нам ще знадобиться вся мужність, на яку ми тільки здатні.

Останні слова він промовив без усмішки, дивлячись у далечінь, на оповиту темрявою тундру.

15. Дерева в тундрі

Одного ранку, вибравшись із свого маленького кам'яного іглу, хлопці побачили, що землю присипало, мов пудрою, тонким шаром снігу. Сніг знову звів їх лицем в лице з проблемою, про яку вони досі воліли не думати. Зима от-от розпочнеться, а вони все ще не знайшли відповіді на питання, де дістати паливо. Досі хлопці збирали тільки сухий верболіз на свої щоденні потреби, але що вони робитимуть за кілька днів, коли всі низини, де ростуть карликові кущі, занесе щільними сніговими заметами?

Розв'язати цієї задачі вони поки що не могли і намагалися не думати про неї, а натомість усю свою увагу приділяли заготівлі харчів. Рибальська сітка принесла їм багатий вилов, і вони обробили рибу так, щоб її можна було їсти протягом усєї зими.

Сигів та дрібнішу форель хлопці почистили, розрізали й повісили коптитися над димним вогнищем, до якого підкидали мох і зелений верболіз. Що ж до збереження більших рибин, то тут Джеймі запропонував інший

план. Одного разу, викопуючи мох із невеличкого торфового болітця недалеко від їхнього табору, він раптом наткнувся на твердий лід. Зчистивши з нього мох, він побачив широку жилу чистої криги, схожої на замерзлий струмок, що звивалася на глибині кількох футів од поверхні ґрунту. Власне, це й справді була замерзла річка. За дуже давніх часів вона протікала через це болото, а потім — можливо, в льодовиковий період — наскрізь промерзла. А відтанути так і не змогла. Коли льодовики відступили, нерухома поверхня річки поросла мохом. Він зеленів і засихав, і все нові й нові шари його наростали над кригою. А тепер замерзлий потік лежав похований під двофутовою товщею торфового моху — одного з найкращих природних теплоізоляторів у світі. Літні сонячні промені не могли пробити цієї товщі, і мертва річка була приречена на вічний морок та спокій.

Джеймі зразу збагнув, які можливості відкриває для них крижана жила. Сокирою хлопці прорубали в кризі глибоку траншею, поклали до неї всю очищену велику рибу, а зверху присипали її мохом. За день риба промерзла наскрізь — у хлопців наче з'явився свій власний холодильник...

Заморожену рибу вони переклали згодом у глибокі ями, які також засипали мохом. Джеймі гадав, що для збереження її досить і самого моху, але Аvasін пояснив йому, що взимку в тундрі буде багато інших голодних істот — багато злодіїв, які неодмінно почують запах схованої риби й спробують до неї добратися.

— Коли настане зима, нашим найлютішим ворогом буде росомаха,— сказав він.— Мисливці крі називають її Ненажерою. І це дуже хитра й злодійкувата bestія. Якщо вона рознюхає наші криївки, то зжере чи попсує геть усе, і тоді голодувати доведеться вже нам. Тим-то, коли не хочеш померти з голоду взимку,— навалюй побільше каміння над рибою.

Отож над схованою рибою й запасами сушеної оленини вони насипали високі кам'яні горбки. На вершині кожного горбка Авасін поклав череп карібу — рогами догорн.

— Це будуть наші розпізнавальні знаки,— пояснив він.— Коли випаде глибокий сніг, ми тільки завдяки їм і зможемо знаходити свої криївки.

Хлопці запаслися на зиму не тільки рибою й м'ясом. Під холодними пальцями перших приморозків карликові кущі в тундрі заплеменили жовтогарячим кольором, а листя низкорослих рослин, що килимом вкривали мочари, стало яскраво-жовте. На перший погляд це листя начебто й не являло якоїсь особливої цінності, але Авасін обережно обривав листочки, ще не уражені морозом. Зібравши фунтів п'ятнадцять, він висушив їх на сковороді й сховав у торбу з оленьчої шкури. Індіяни півночі по-різному називають цю рослину, а в білих канадців вона має одну назву — лабрадорський чай. Якщо листочки її кинути в окріп, то напій дійсно смаком своїм трохи нагадує чай — і, власне, тільки цей напій та ще холодну воду хлопці питимуть впродовж усієї зими.

Убога арктична рослинність забезпечила

хлопців ще й іншим, ціннішим додатком до їхніх харчів. На низинних мочарах, ховаючись серед густого моху, росли водянка й мучниця. На збирання їх хлопці витратили два дні, наслідки були непогані: майже п'ятдесят фунтів морхлих і вже частково засушених ягідок. Процес сушіння був завершений над вогнем, щоб ягоди згодом не почали бродити. Потім Аवासін відсипав половину ягід і змішав їх з розтертим на порошок (між двома каменями) сушеним м'ясом, а суміш залив доведеним до кипіння оленьчим жиром. Цей досить неапетитного вигляду продукт вони потім заморозили, розрізали на плити, загорнули в оленьчу шкуру й сховали. Це був пемікан — харч, що, як сказав Аवासін, стане для них основним під час тривалого зимового переходу на південь, до лісів.

Збираючи ягоди, хлопці раз у раз подиба-ли численних своїх суперників. Разом з морозами з півночі насунулися зграї куріпок, які вже міняли своє літнє пір'я на біле, зимове. Коли армії цих птахів сідали на землю, щоб поживитися ягодами, то, здавалось, тундру вкривала пелена свіжого снігу. Хлопці голодними очима споглядали на вгодованих, смачних куріпок, але не наважувалися витратити на таку дрібну дичину дорогоцінної набої. Аवासін шкодував набою навіть на канадських казарок, що зграями сідали на тундрові озерця.

Стада олениць дедалі рідшали, і незабаром вже тільки поодинокі карібу проминали кам'яний частокіл. Це вельми тривожило Джеймі, хоч Аवासін і запевняв його, що з дня на день мають з'явитися самці.

Раз чи два Джеймі кидав задумливі погляди на їхнього прибудного оленятка—зрештою, якщо доведеться вибирати між життям і голодною смертю, то це теж карібу... Оленятко ж, здавалось, розуміло ці погляди і геть усе робило для того, щоб прихилити до себе хлопців. Воно гасало, мов цуцик, навколо табору й усюди супроводжувало їх. Іноді воно бешкетувало: всувало, скажімо, псок у торбу з ягодами й за кілька секунд споживало плоди багатогодинної праці. Та загалом хлопці так привернулися до маленької тваринки, що ладні були подарувати їй будь-яку витівку. Завдяки оленяткові вони не почували себе такими самотніми, а в неозорій тундрі почуття самотності — річ справді страшна.

Вранці того дня, коли випав справжній сніг, оленятко раніш за хлопців виповзло з іглу. Вибравшись слідом за ним, хлопці побачили, що їхній маленький прибудда пирхаючи нюхає дивну білу речовину, яка вкрила всю землю. Тваринка лизнула сніг, поспішно виплюнула його і аж підскочила вгору від огиди. Хлопці реготали, доки Джеймі раптом збагнув, яке зловісне значення має для них цей перший снігопад.

— Послухай, Авасіне,— сказав він, урвавши сміх.— Ми мусимо нарешті дати собі раду з паливом! Коли візьмуться морози, нас не врятують ніякі харчі — ми просто замерзнемо!

Справа була нагальна; зволікати з нею далі вони вже більше не могли. Мовчки, похмуро хлопці заходилися готувати сніданок. Попоївши, Авасін нетерпляче схопився з місця.

— Давай оглянемо оті горби на заході,— сказав він.— Може, знайдемо там що-небудь таке, що може горіти.

Джеймі охоче погодився, і, взявши з собою запас харчів, рушницю й набої, хлопці вирушили в дорогу. Оленятко не відставало від них.

Бліде сонце визирнуло з-поза хвилястого небокраю, і його ослабле проміння почало розтоплювати сніг — але спинити зиму воно вже не могло.

Горби здіймалися на висоту приблизно п'ятисот футів над рівнем долини; внизу їхні схили вкривав мох та лишайники, а десь з середини й до верховин вони були голі, позбавлені будь-якої рослинності. Споруджені льодовиками, ці горби були, власне, не що інше, як велетенські купи каміння. Вигляд вони мали суворий і непривітний.

Коли хлопці пройшли перші півмилі підйому, подолавши половину відстані до верховини, увагу Джеймі привернула широка смуга ріні, що вгорі над ними оперізувала схил.

— Що за дивина,— сказав він.— Цікаво, що це таке і як воно сюди потрапило?

Добувшись до пояса дрібної ріні, хлопці зачудовано оглянули його. Він був двадцять футів завширшки, абсолютно рівний і тягнувся погід верховинами горбів з півночі на південь, скільки сягало око. Над ним і під ним стриміли великі щербаті скелі, але сама смуга складалася з маленьких округлих камінців.

— Схоже на пляж на березі озера,— сказав Джеймі.— Камінці округлені так, наче вони терлися між собою під хвилями.

Він став навколішки й почав розкопувати ринь рукою. Відтак підвівся, тримаючи в пальцях якусь малесеньку грудочку.

— Тут і справді був колись берег озера,— сказав він.— Поглянь-но на це, Аवासіне.

В руці у нього була мініатюрна морська мушля, видно, дуже й дуже стара: коли Аवासін узяв її, вона розсипалася на порошок між його пальцями.

Джеймі окинув поглядом велику долину, яка простягалася аж до обрію на сході, де бовваніло сине пасмо гір.

Коли він заговорив, у голосі його забриніла шаноба.

— Сотні тисяч, а може й мільйон років тому все це вкривав величезний океан,— сказав він.— А ці горби були тільки маленькими острівцями в ньому.

Він гадав, що його слова справлять велике враження на Аवासіна, але той не виявив особливого подиву.

— У індіян крі є така легенда,— відповів Аवासін.— Давним-давно, мовляв, уся північна рівнина була водою, а в тій воді плавали незліченні чудовиська.

Джеймі кивнув.

— Отже, це підтверджує вашу легенду,— сказав він.— Але якщо вода доходила аж сюди, то вона мусила вкривати геть усе аж до Оленячого озера. А коли вода висохла, то Оленяче озеро просто залишилось, либонь, як одна з маленьких калюжок після потопу.

Порівняння могутнього озера з калюжею розсмішило Аवासіна.

— Ну, гаразд, ходім далі,— сміючись сказав він.— З цієї ріні вогнища не розпалиш.

Тепер їм уже доводилося перестрибувати з однієї кам'яної брили на іншу. Весь схил горба являв собою дикий хаос розколотих і потрошених морозами скель з гострими, мов ножі, виступами.

Коло вершини вони знов зупинилися, вражені краєвидом, що розкрився перед ними. Далі, аж до самого крайнеба, здіймалися, поступово підвищуючись, круглі горби. Всі вони були такі самі, як і той, на якому хлопці стояли,— велетенські скупчення роздріблених кам'яних брил. Вітер завивав над похмурими схилами, і сірі хмари товклися, зависаючи між голими верховинами. Жодна жива істота не порушувала гнітючої одноманітності цього краєвиду — навіть круки не ширяли тут.

— Наче мертве царство,— сказав Джеймі.— Або як на місяці. Давай-но хоч одним оком глянемо, що ж там лежить по той бік горба.

Авасін досить неохоче пішов слідом за приятелем.

Вони вилізли на вершину, подивилися вниз і — аж зацікавилися з подиву. Ген там, долі, зміїлася вузька полонина. Схили її, так само, як і довколишні гори, ошкірилися розколотими валунами, але на дні тієї полонини був справжній рай. Хлопці налічили кільканадцять невеличких озер, що розтяглися ланцюгом, виблискуючи, мов зелені люстерка. Їхні болотисті береги вкривала трава, і — що було вже просто неймовірно — навколо них росли дерева! І це були справжні дерева. Білі смере-

ки й модрини здіймались на п'ятдесятифутову висоту в тихій долині. Ця картина була така несподівана, що хлопці не могли повірити власним очам.

— Коли це дійсно дерева, то вони ж горітимуть! — мовив Аvasін приглушеним голосом.

Хлопці даремно сумнівалися—дерева були цілком справдешні. Джеймі й Аvasін випадково натрапили на одну з найдивніших загадок полярних рівнин. Навіть у тих широтах то тут, то там, між майже неприступними пасмами скелястих горбів, лежать затишні полонини, захищені від убивчих повіїв арктичного вітру. Першими їх освоюють дерева, потім з'являються трава й квіти, чие насіння заносять сюди птахи, і врешті-решт посеред безживного Барренленду починають буяти зелені оази.

Поки хлопці зачудовано дивилися собі під ноги, оленятко, яке не поділяло їхнього подиву, задоволено пирхнуло й, спотикаючись та ковзаючись, подалося вниз довгим, витиканим скелями схилом.

Чари розвіялися.

— Агов!— загорлав Джеймі.— Ти куди?! Ану, вертайся!

Але оленятко радісно мчало далі. І тоді хлопці, забувши про обережність, кинулися слідом за ним, перестрибуючи зі скелі на скелю, мов пара гірських козлів. Так вони дісталися до дна полонини, під крони високих дерев.

16. Навала оленів-самців

Р

азом вони підбігли до берега найближчого озера й зазирали в його прозору зеленкувату воду. Там, на глибині, повільно перебирали плавцями величезні форелі. Зграйка спізнілих качок шугнула вгору й зробила коло над озером. Десь з середини озера зайшлася своїм божевільним сміхом пара полярних гагар.

Потім хлопці підійшли до найближчого гаю. Джеймі зміряв очима смереки, що ледь помітно погойдували верховіттям.

— Непогане місце,— зауважив він.— Тут можна було б поставити хатинку.

В цю мить їхню увагу відвернув хрускіт гілок: маленьке оленятко раптом кинулося вперед і зникло між дерев. Аvasін помітив удалині якийсь рух і зняв з плеча рушницю. Хлопці підбігли до узліска, щоб роздивитись, хто там ворушиться.

Вони побачили, як з другого гаю повільно вийшли з півсотні самців карібу й почали поскубувати осоку на галявині.

Аvasінові очі радісно засяяли.

— Ці олені, напевно, провели тут усе літо,— сказав він.— І ладен закластися, що вони залишаться тут і на зиму! А коли так, то ми завжди матимем свіжу оленину!

Вони обережно відійшли назад від узліска, щоб не сполохати стадо. Джеймі помітив, що оленятко все ще не повернулося.

— Видно, ми втратили нашого мазунчика,— сказав він.

— Ет, забудь про нього на час,— відповів Аवासін.— Давай обстежимо до кінця всю полонину.

Впродовж наступних двох годин вони знайомилися з цим новим для них світом. Полонина була невелика — милі чотири завдовжки й з півмилі завширшки. Вздовж північного схилу її густим лісом стояли смереки, а модрини купчилися коло кожного озерця.

Не зустрівши особливих перешкод на своєму шляху, хлопці видобулися на дивний піщаний хребет, що простягався вздовж усєї долини, немовби розтинаючи її навпіл. Висота його дорівнювала приблизно сорока футам, а ширина вершини — трьом футам. Його схили були такі круті, що хлопці аж засапалися, видираючись нагору. Вузкий гребінь хребта був добре утрамбований і вкритий безліччю вовчих та оленячих слідів, а сам він мав таку правильну форму, що Джеймі здивовано зауважив:

— Це ж схоже на шосейний насип!

— Ні,— сказав Аवासін,— це радше нагадує річище, перевернуте догори дном!

І він був таки ближчий до істини.

Цей піщаний хребет являв собою оз, а ози

належать до найдивовижніших геологічних явищ на землі. Вони утворилися з величезних льодовикових наносів, що вкривали колись рівнини Барренленду суцільним шаром криги в кілька тисяч футів завтовшки.

Коли льодовики почали танути, на їхніх поверхнях з'явилися річки. Поступово ці річки вривалися в кригу, прокладаючи в ній величезні тунелі. Часто вони проривалися крізь скупчення піску й ріни, що їх згромаджували, рухаючись, льодові маси, і невдовзі річки вже споруджували собі річища всередині льодової шапки.

Минуло ще багато тисяч років, і льодовики зникли, а разом з ними зникли й їхні річки. Але прокладені в кризі річища залишилися. Вони провалилися крізь танучу кригу на твердий ґрунт під льодовиками, утворивши те, що Авасін назвав річищами, перевернутими догори дном.

Тепер вони простягаються через гори, долини, рівнини й озера, незалежно від нинішнього рельєфу місцевості. Деякі тягнуться на сотні миль і подекуди перетинають навіть гірські пасма, так само як Велика китайська стіна, що змією звивається по схилах і вершинах кам'яних велетнів. В деяких місцях ози пролягають навпростець через великі озера, як дамби. Вони являють собою природні шосейні шляхи на арктичних просторах.

Авасін і Джеймі попрямували далі гладкою й рівною дорогою, обдивляючись навколо. Дорога привела їх до західного кінця полонини, де піщане пасмо збігало на крутий кам'янистий схил горба. Звідти хлопці повер-

нули назад і наприкінці дня досягли східного кінця полонини. Тут оз спускався крізь стрімку розколину вниз, залишаючи зелене міжгір'я. Хлопці пішли далі і за дві милі раптом вийшли з ущелини на широку й пустельну рівнину Річки Замерзлого Озера! Під ними, за кілька миль на південь, бовваніла лінія оленячої загорожі, і вони навіть розгледіли малесеньку цяточку — їхнє кам'яне іглу!

Ім ще раз пощастило того дуже щасливого для них дня. Адже добуватись до затишної полонини з пожитками за плечима через карколомні схили було б дуже важко. Але тепер до їхніх послуг було готове шосе, яким вони могли подорожувати без будь-яких труднощів.

Сонце вже заходило, коли хлопці вийшли на рівнину й зупинилися, дивлячись на неї.

— Мої одноплемінники сказали б, що нам допомагає сам великий дух Маніту,— стиха промовив Аvasін.

Це був урочистий момент, але урочистим він залишався недовго.

Втомлене пирхання позаду примусило хлопців обернутися. Гребенем оза поточуючись пленталося зникле оленятко. Його завжди гладке хутро було скуйовджене, і вигляд воно мало такий, наче весь день грало в регбі. Тваринка несміливо підійшла до них, тичнулася носом Джеймі в руку і — гепнулася на пісок.

— Слід було цього чекати,— всміхнувшись, сказав Аvasін.

— Чекати? Чого саме? — спитав Джеймі.

— А того, що в сезон парування в старих

самців псується вдача, — відповів Аवासін.— Вони тоді не підпускають до себе молодих оленят. І нашого вони, мабуть, просто вигнали з полонини!

— Що ж, коли зважити на те, що в тундрі тепер позосталися тільки самці, то, виходить, цей малюк пробуде з нами всю зиму,— сказав Джеймі.— А в такому разі треба дати йому якесь ім'я. Мені вже набридло щоразу гукати до нього: «Агов!»

— Давай назвемо його Отанак,— запропонував Аवासін.— Це означає «відсталий» — той, кого залишили позаду.

— Гаразд,— погодився Джеймі.— Ходім, Отаначе! Поки дійдемо додому, вечері все одно не жди!

Того вечора вони будували плани. Свій головний табір вони розташують у тій затишній полонині. Там вони спорудять собі зручну хатину, і палива в них буде скільки завгодно. Але у них ще було й чимало нерозв'язаних проблем.

Вони ще не забезпечили себе харчами. Звісно, справу полегшувало те, що в Затишній Полонині оселилося стадо карібу — але чи залишаться олені до весни? Крім того, їм зараз конче потрібні були міцні шкури на зимовий одяг. Треба було збільшити й дуже важливий для них запас оленього сала — щоб його вистачило на всю зиму. А це означало, що до появи самців хлопці мусили залишатись у своєму Таборі Кам'яного Іглу, як вони його тепер називали.

Джеймі вів лічбу днів, роблячи маленькі карби на краях свинцевої штабки з могили вікінгів. Тепер він підрахував їх.

— Сьогодні приблизно п'ятнадцяте вересня,— сказав він.— Якщо зима не вдарить за тиждень, то вважай, що нам з тобою пощастило. Чи не могли самці пройти на південь іншим шляхом?

— Навряд,— відповів Аvasін.— Вони звичайно не вирушають у дорогу до першого великого снігопаду. А вирушивши, пересуваються дуже швидко. Коли вони з'являться, нам не можна буде гаяти й хвилини.

Наступного ранку вони побачили, що землю на два дюйми вкрило снігом. Після сніданку Аvasін зійшов на горб — оглянути північні простори долини.

Довгий час він не помічав ніякого руху на білій рівнині. Та нараз його зіркі очі вловили мигтіння якихось чорних цяточок у блідому північному небі. Він не зводив з них погляду, перевіряючи, чи не помилився. І переконавшись нарешті, прошепотів:

— Круки! Чорні брати оленів летять сюди.

Ще якийсь час він до болю напружував очі — і нарешті побачив-таки те, чого сподівався. Далеко-далеко на півночі щось наче замерехтіло; так мерехтять на обрії хвилі спеки гарячого серпневого дня. Тепер у нього вже не залишилось сумніву. На півночі долини білий сніг раптом зник і весь небокрай наче зірвався з місця й почав насуватися на південь. Величезна хвиля оленів вливалася в долину, нагадуючи повільним, але невідворотним плином лаву, що вивергається з вулкана.

Авасін кинувся назад, до табору.

— Ще година-дві — і вони будуть тут! — відсапуючись, вигукнув він.— Гайда, мерщій!

Вони погасили вогнище й розкидали жевріючі грудки моху. Всі речі зібрали й сховали в кам'яному іглу. А відтак подалися до проходу в оленячій загорожі.

Напередодні Авасін обійшов кам'яний частокіл і на кожен надовбень поклав згори по великій грудці торфу з довгим мохом. І от тепер, коли долину продував ранковий вітерець, мох ворухився, вподібнюючи кожен камінь живій істоті — мисливцеві, що чигає на свою жертву.

Оленів ще не було видно, та легіт уже приніс слабкий знайомий запах стайні.

Хлопці швиденько намітили план дії. Цього разу стріляти мав Джеймі. Він обрав одну з мисливських засідок, викопаних коло проходу, і за допомогою Авасіна спорудив перед нею кам'яний бруствер, що мав відгороджувати його від оленів.

Авасін озброївся саморобним списом, виготовленим із знайденої в Затишній Полонині короткої, але міцної смерекової гілки, до якої він прив'язав, замість гостряка, свій мисливський ніж. Індіянин причаївся по той бік проходу, за великою прямокутною кам'яною брилою.

Тепер хлопцям лишалось тільки ждати. Відчуваючи, як зростає в його душі напруження, Джеймі згадував розповідь старого Деніказі про навалу оленів-самців: «Вони насуваються, мов гроза, і впродовж цілого дня світ належить їм. Та потім, так само, як гроза,

вони зникають у долині, і ніщо вже не ворухиться на замерзлій рівнині до самої весни». Джеймі знав, що кожен постріл його мусить влучити в ціль. Він сидів пригнувшись і не зводив напруженого погляду з скелястого кряжа на півночі, за півмилі від нього, що заступав решту долини.

Нараз гребінь кряжа зазнав дивовижної зміни. Над голою горою неначе піднявся густий ліс. Тисячі й тисячі покручених гілок, здавалось, вискакували з кам'янистого ґрунту, плавно погойдуючись під вітром.

Джеймі зрозумів, що цей ліс — то роги оленів, що видираються вгору протилежним схилом. Він міцніше притиснув до плеча приклад рушниці.

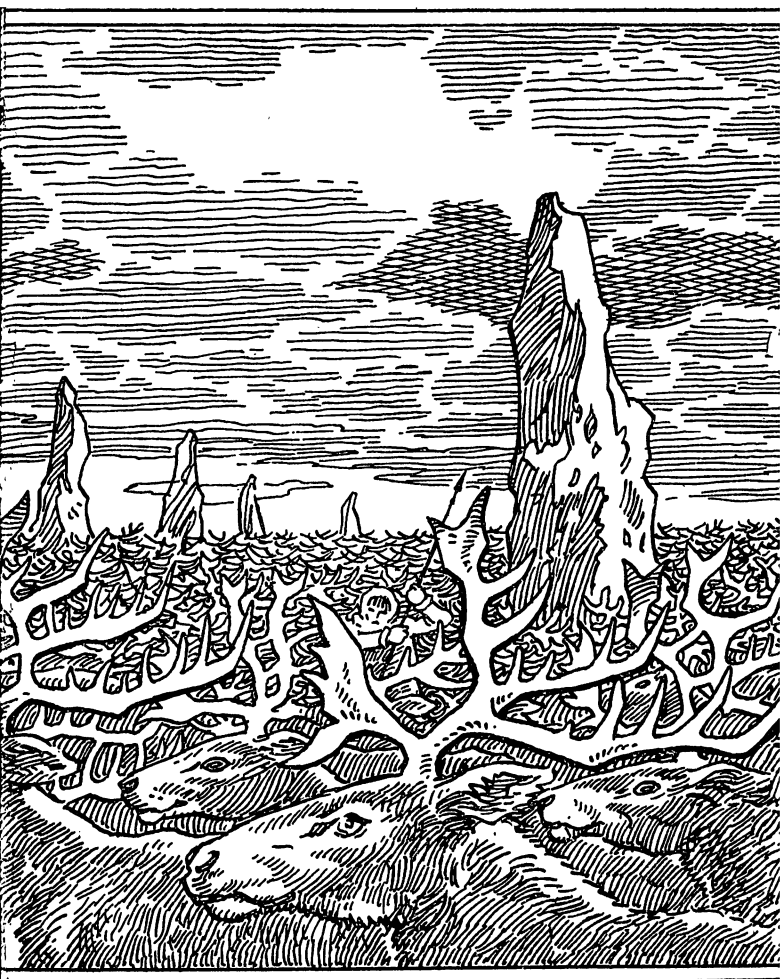
І от уже самі олені з'явилися над гребенем. Вони насувалися такою щільною масою, що їхні високо підняті широкі роги утворювали суцільний кістяний живопліт.

Перша хвиля тварин перевалила через хребет, прямуючи до огорожі, і зразу ж за нею виникла друга хвиля. Минуло лише декілька секунд — а Джеймі вже видавалося, ніби цілий світ зник під коричневими тілами карібу.

Запах був тепер такий різкий, що Джеймі почав задихатися. Водночас його оглушив хрускіт суглобів і стукіт рогів. Піддавшись паніці, він вистрілив навмання в живу масу.

Тепер хлопець був певен, що міради ніг от-от розтопчуть його, не залишивши й мокрого місця, і тому він кинувся на невисокий кам'янистий пагорок, що здіймався поряд і

мав за хвилину стати острівцем посеред пове-
ні. З ненадійної позиції на вершині цього па-
горка Джеймі знову відкрив вогонь.

Постріли його не мали будь-якого зримого
ефекту. Шість чи сім тварин стали на мить
дибки й відразу ж зникли під натиском тіл.
Надто щільна була маса карібу, надто могут-
ня сила гнала їх вперед. Вони просто не звер-
тали уваги на жалюгідні потуги хлопця з
рушницею в руках. Вони не відхилялися
вбік і не притишували своєї ходи. Невпинні,
мов морський приплив, олені сунули вперед і
вперед.

Авасін, який сховався по той бік проходу,
зазнав майже тих самих почуттів, що й Джей-
мі. Він теж злякався, що олені розтопчуть
його, але індіанського хлопця виручив мислив-
ський досвід. З несамовитим криком він зі-
рвався на рівні ноги й почав колоти самороб-
ним списом тварин, посеред яких він опинив-
ся. Незабаром навколо нього виросла гора
тіл — мов фортечний бруствер. Олені й далі
линули повз нього, обминаючи острівець, по-
серед якого стояв заляпаний кров'ю, очмані-
лий від збудження хлопець.

Тим часом Джеймі вже почав розуміти, що
йому ніщо не загрожує на вершині пагорка,
де він стоїть. Олені не намагалися заподіяти
йому шкоди. Він подумав навіть, що міг би,
напевно, спокійнісінько зійти з пагорка й ста-
ти посередині живого потоку — олені однаково
не зачіпали б його, а просто обходили б з
обох боків. І хоч він усе одно не сходив з міс-
ця, почуття страху зникло. Тепер він стріляв
зрідка — тільки тоді, коли на очі йому навер-

тався особливо добре вгодований олень. А через півгодини і взагалі покинув стріляти. Вбивати далі вже не було потреби.

Нескінченний рух карібу почав гіпнотизувати його. Він сидів непорушно, мов статуя, і грандіозне видовище поступово, кадр за кадром, відбивалося в його свідомості. Бурхлива, гуркотлива лавина рогів та коричневих спин все текла й текла. Час, здавалося, зупинився. Потік не мав ні кінця ані краю...

Минуло, мабуть, кілька годин, перш ніж Джеймі, глянувши вниз зі своєї вершини, усвідомив раптом, що в долині не залишилося жодного живого оленя. Натомість він побачив закривавлену постать Аvasіна, який повільно прямував до нього. Насилу розгинаючи суглоби, Джеймі підвівся.

Над світом панував мертвий спокій.

Хлопці зустрілися полід пагорком, не сказавши один одному жодного слова. Вони втомлено побрели назад, до табору, кожен думаючи про своє. Ніколи, скільки вони житимуть, не забути їм цього дня, коли вони стали свідками однієї з найбільших загадок тваринного світу.

17. Спорудження хатини

Обідали хлопці без апетиту. Побій оленів справив на них таке приголомшливе враження, що їм не хотілось навіть говорити про білування здобичі. Того дня вони бачили надто багато крові, надто багато смертей.

До тями їх врешті-решт привело валування лисиць.

— Це вони десь коло проходу, — сказав Джеймі, прислухавшись. — Пожирають оленину. Нам, видно, треба повернутися й зробити все, що треба.

Авасін повільно кивнув головою.

— Атож, — відповів він. — Треба довести справу до кінця. Якщо м'ясо пропаде, то ми будемо просто вбивцями.

Це була довга й неприємна робота. Протягом наступних чотирьох днів вони працювали без перепочинку — білували туші сорока семи забитих оленів, а потім обробляли м'ясо й шкури в Таборі Кам'яного Іглу. Бліде сонце ще випромінювало тепло, достатнє для того, щоб частково висушити чудові шкури, зняті

з самців, а нічні приморозки не давали м'ясу псуватися: хлопці просто склали свіжину до купи коло табору й присипали камінням.

Їхнім найголовнішим завданням була тепер обробка жиру. Вогнище коло іглу палахкотіло весь день, до глибокої ночі. І над вогнищем весь час висів бляшаний казанок, наповнений жиром.

Жир був двох видів, і обробляти їх треба було по-різному. Сало вони просто зрізали шматками й розтоплювали. Час від часу Джеймі виливав гарячу густу рідину на сковороду, що стояла в моху на льоду. Смалець застигав п'ятифунтовим диском, і стовпчик цих дисків весь час зростав.

Більш цінний був кістяний жир. Хлопці зібрали великі кістки від оленячих ніг, і Ава-сін потрощив їх сокирою. Потім Джеймі заходився варити їх, щоразу збираючи смачну жовту речовину, яка спливала на поверхню. Ця робота посувалася повільно, бо казанок був надто малий, але наприкінці четвертого дня хлопці вже мали десять кругів м'якого й ніжнього жиру, що смаком своїм нагадував масло. Крім того, вони мали тридцять кругів твердого, схожого на віск смальцю.

Хлопці не забували й про рибу — сітку вони закидали щодня. А що погода стояла вже досить холодна і риба не псувалася, то вони більше не в'ялили її, а просто ховали в яму — під мох та каміння. Та одного ранку наприкінці вересня їхня маленька затока на річці зашерхла, і вони витягли з неї сітку в останній раз. Велике озеро теж замерзло, і вільною від криги була тепер тільки бистринь.

Відтак нарешті надійшов час перебиратися до Затишної Полонини. Одного холодного ясного дня, супроводжувані Отанаком, вони вирушили туди, захопивши з собою деякі пожитки, знадоби й тижневий запас харчів. Решту вони залишили в криївках під кам'яними горбками, а дещо дбайливо прихистили в своєму іглу. Вони вирішили, що перевезуть усе це до Затишної Полонини згодом, коли випаде глибокий сніг і вони змайструють санки.

Перш ніж залишити табір, Джеймі зробив облік їхніх запасів. Картина вийшла зовсім непогана.

Він налічив понад сотню в'ялених сигів та форелей; майже стільки ж свіжих форелей було заморожено й лежало під мохом. У кам'яному іглу вони склали двісті фунтів смальцю й жиру, шістдесят фунтів сушеного м'яса, трохи пемікану, сорок фунтів сушених ягід, п'ятнадцять фунтів лабрадорського чаю й цілу торбу оленячих язиків. Оленячі шкури й мотки сухожилків вони також сховали в іглу.

Поблизу свого табору хлопці обладнали також півдюжини кам'яних сховів, що містили решту оленячого м'яса. Це був добрячий склад — харчів хлопці заготували більш ніж досить, і поки вони мали все це під рукою, голод їм не загрожував.

В Затишній Полонині вони відразу ж заповзялися підшукувати місце під хату. Полонина була поділена на три частини — мов три намистини, нанизані на утворену піщаним озом нитку. В кожній з цих ділянок був свій ліс і одне чи кілька невеличких озер. Середня ділянка виявилася найкращою. Відразу за

гаєм, що займав площу в десять акрів, майже прямовисно здіймалася широка скеля, захищаючи це місце з півночі. А посеред лісу лежало озерце, досить велике, щоб забезпечити хлопців питною водою. До того ж дерева так добре захищали його з усіх боків, що воно, можливо, не промерзло до дна навіть у найхолодніші зимові місяці. Оз, цей природою споруджений шосейний шлях, проходив понад самим озерцем, і той, хто жив у цьому місці, міг менш як за годину дістатись до одного чи другого кінця полонини.

Коли завечоріло, хлопці розташувалися в лісі і до глибокої ночі будували плани коло великого й веселого вогнища із смерекових гілок.

А на світанку вони вже були на ногах, прагнучи якнайскоріше взятися до роботи. Вони обрали невеличку, досить рівну галявину посеред лісу, недалеко від озера, а потім розійшлися шукати і позначати дерева для спорудження хатини.

І тільки тоді хлопці почали розуміти, що це справа далеко не така проста, як їм спочатку здавалося. В лісі, певна річ, росло сила дерев, але всі вони були якісь незвичайні. Їхні стовбури, широкі в основі, дуже різко звужувалися догори. Це пояснювалося їхнім повільним ростом та боротьбою з силами суворої природи. Власне, хлопцям жодного разу не трапився рівний стовбур, з якого можна було б виготовити відповідної довжини колоду для стіни. Крім того, маленький топірець зовсім не призначався для того, щоб стинати дерева діаметром у добрий фут. Цілу годину ви-

снадливої праці витратили вони на те, щоб повалити першу смереку. Друга година пішла на те, щоб обрубати вузлуваті, тверді, мов камінь, гілки. Надвечір — а смеркало в полонині рано — хлопці упоралися тільки з одним деревом, і то колода була така важка, що вони не могли перетягти її на галявину.

Пригнічені й нещасні сиділи вони того вечора біля вогнища. Вони ж бо сподівалися, що збудують хатину за сім—десять днів, а тепер виходило, що вони зможуть оселитися в ній хіба що навесні. Потерпаючи від нічного морозу, від болю в утомлених м'язах, хлопці зовсім занепали духом.

Після тривалого похмурого мовчання Джеймі нарешті сказав:

— Що ж, треба примиритися з тим, що нам не до снаги її спорудити. Принаймні в такому вигляді, як ми планували.

Авасін понуро кивнув головою. Спочатку вони мали намір спорудити хатину площею в дванадцять квадратних футів, кладучи колоди одна на одну й з'єднуючи їх у кутах пазовими стиками. З урахуванням напуску, для цього потрібні були чотирнадцятифутові колоди. А тепер хлопці пересвідчилися, що їм несила стинати дерева таких розмірів і що навіть якби це вдавалося їм, то колода виходила б надто важка (з місця не зрушиш!), а різниця між кінцевими діаметрами її надто велика; тим-то вона однаково була б ні до чого не придатна.

Джеймі сидів, дивлячись у вогонь, подеколи скидаючи оком на чорну стіну лісу, що здіймалася перед ним.

— Дивлюся на всі ці дерева, і аж злість мене бере,— сказав він.— Скільки їх тут понатикано! Як волосся в собаки на спині.

І тут у голові його повільно почала визрівати ідея. «Якби відстань між цими деревами дорівнювала кільком дюймам замість кількох футів,— думав він,— то вони утворювали б суцільну стіну, поставлену сторч!»

Ще якусь хвилину він обмірковував цю ідею, а тоді схопився й закричав:

— Придумав! Ми поставимо колоди перпендикулярно, і тоді хай собі будуть завдовжки не більше шести-семи футів!

І Джеймі почав пояснювати свою пропозицію в деталях, уточнюючи їх на ходу. Аवासін теж запалився, докинув кілька своїх міркувань... Вони пробалакали цілу годину і, лаштуючись спати під оленячими шкурами, були вже веселі й щасливі. Новий план начебто й справді розв'язував проблему.

Тепер їм потрібні були колоди довжиною від п'яти до восьми футів, отож, відповідно, і куди менші дерева. Три дні поспіль вони стинали й обтісували смереки і за цей час зібрали на галявині, яку уподобали для свого майбутнього житла, два чи три десятки деревин. Після цього вони розпочали будівництво.

А що досвіду в цій справі хлопці не мали, то їм доводилося діяти здебільшого навмання. При цьому, звичайно, не обходилося без гострих суперечок. Джеймі хотів використати замість задніх кутових стовпів два живих дерева, що росли на відповідній відстані одне від одного. Та Аवासін наполягав на тому, щоб хата стояла посередині галявини,— і він таки

переміг. Першим завданням хлопців було викопати чотири якомога глибші ями під чотири кутові стовпи (за лопату їм правила сковорода). Це було неважко, бо під галявиною лежала не вічна мерзлота, а грубий шар піску, змитого колись з оза,— і тільки на глибині трьох футів починався кам'яний ґрунт. Викопавши ями на цю глибину, хлопці обережно встановили стовпи. Два передніх здіймалися на сім футів над землею, а два задніх — тільки на п'ять.

Тепер обидві пари кутових стояків треба було з'єднати навхрест тонкими деревинами. Вони прив'язувалися парами — одна деревина зназовні, друга — зсередини. На кожну стіну йшло по дві пари поперечок — нижня за фут від землі, а верхня — на фут нижче од верхівок стояків.

Джеймі хотів був зв'язувати їх линвою, але Авасін зупинив його.

— Линви шкода. Для такого діла більше підійде наше «бабіче»,— сказав він і заходився виготовляти індіанську шворку.

Він узяв оленячу шкуру і перш за все вискріб її й зрізав з неї все волосся. Потім вмочив її у воду, а коли шкура розм'якла, розіпнув на землі, пришпиливши кілками, і зробив надріз скраю, коло кутка. А відтак почав різати її кінчиком ножа по спіралі — від краю до центра — щоб виходила стяжка в один дюйм завширшки. На той час, коли Авасін дійшов до центра шкури, довжина цієї стяжки дорівнювала вже майже ста футах.

Він опустив її на годину в теплу воду, а потім, вийнявши, заходився качати між доло-

нями, починаючи з одного кінця й поступово перепускаючи до другого. Знову й знову з кінця в кінець прокачував він шкіряну стяжку, і, висихаючи, вона перетворювалася на круглу сирицеву шворку в чверть дюйма завтовшки, що міцністю своєю не поступалася перед найкращою прядив'яною мотузкою.

Тепер, коли виникала потреба, вони розм'якшували шворку у воді, а потім зв'язували нею деревини. Висихаючи, сириця напиналася і скріплювала колоди так туго, наче їх збили цвяхами.

Робота посувалася дуже повільно. За два дні хлопці встигли завершити тільки основу хатини. Площа її була десять квадратних футів, висота спереду — сім, а ззаду — п'ять футів.

Після цього хлопці почали обтісувати й припасовувати колоди для стін. Вони мали бути трохи менші від кутових стояків, щоб їх можна було встромляти між поперечними парами деревин. Задню стінку — з колод однакової висоти — хлопці вивели досить легко, але з боковими їм довелося поморочитися, бо всі вони мали бути різних розмірів, зменшуючись спереду назад під пологим дахом.

На кожну бокову стінку в них пішло по три дні, а на задню й передню — по два.

Проблему дверей вони розв'язали просто: в центрі передньої стінки залишили отвір, що дорівнював ширині чотирьох колод. За вікно їм мав правити вузький — завширшки як одна колода — проріз, запнутий ретельно вискобленим клаптем оленячої шкіри, що пропускав тьмяне світло.

Через десять днів після початку будівництва хатина вже мала стінки. І вельми вчасно. На десятий день хлопці вирушили до Табору Кам'яного Іглу по харчі, і, коли вони вийшли із Затишної Полонини, їх приголомшили зміни, що сталися в тундрі. Вона зникла під глибоким сніговим завоем. Озера й річки також зeszли, і тільки ледь помітні заглибини на засніженій рівнині позначали ті місця, де вони були.

Поки хлопці працювали в Затишній Полонині, там теж, звичайно, випадав сніг. Але сонце, освітлюючи захищені схили, ще спроможне було теплом своїм розтоплювати його за короткий час. В тундрі ж лежав глибокий сніг — зима нарешті прийшла туди.

Під час походу до Табору Кам'яного Іглу й назад хлопці намерзлися й намучилися. Вони зітхнули з полегшенням, ступивши знову на вільний од снігу пісок оза.

— Як добре, що ми знайшли цю полонину,— сказав Джеймі.— Страшно подумати, що б ми робили, якби нам довелося зимувати на отій промерзлій рівнині.

— Так, нам пощастило,— відповів Ава-сін.— Але далі пробувати щастя вже не можна. Зима незабаром прийде і в полонину. Треба скоріше кінчати нашу хату.

З подвійною енергією вони заходилися будувати дах. Працювали майже без перепочинку, щоб не мерзнути. Навіть у захищеному міжгір'ї їм уже почав дошкуляти холод. Їхні незручні, зроблені з ковдр накидки майже не зігрівали їх.

Обійшовши полонину кілька разів, хлопці

вишукали з десяток досить тонких стовбурів довжиною приблизно по дванадцять футів. З цих деревин вони зробили крокви з таким розрахунком, щоб спереду й ззаду вони утворювали піддашся, яке захищало б від негоди сирицеві кріплення на стояках. За їхнім задумом, дах мав бути з схилом назад.

Перш ніж настелити на крокви покрівлю, хлопці присіли до вогнища зігрітися й попоїсти.

Авасін саме збирався підсмажити тонко накраяний оленьчий язик, коли несподівана думка так приголомшила його, що він аж упустив сковороду. Різко обернувшись до Джеймі, який попивав лабрадорський чай, він вигукнув:

— Джеймі! А про пічку ми забули?!

Джеймі роззявив рота.

— А мені й на думку не спадало!..— признався він розгублено.— Видно, я сподівався, що як тільки вона нам стане потрібна, то з'явиться сама собою. То, може, збудуємо камін— з каміння й глини?

Авасін підняв сковороду й поставив її на вогонь.

— Ні,— відказав він.— Такий камін розвалиться, як тільки ми розпалимо в ньому дрова. Єдине, що, по-моєму, ми можемо зробити,— це відкрите вогнище посеред хати, з отвором для диму в даху.

Джеймі з сумнівом похитав головою.

— Боюся, що коли піде дим, то для нас місця не залишиться,— сказав він.— Навіть при великому отворі цей плоский дах збиратиме дим під собою, і він не виходитиме на-

зовні. Ми просто задихнемося—та й по всьому.

Авасін помовчав якусь мить, а тоді промовив:

— А що, як ми зробимо дах не одно-, а двосхилим — гостроверхим? Тоді дим піднімався б попід гребенем до вершини, а там ми залишили б отвір.

Ця пропозиція справила належне враження на Джеймі; Авасін повів далі.

— І ще одне. Нам треба залишити отвори під стінами для допуску свіжого повітря. Коли я був малий, то прожив одну зиму з батьками в наметі, і мати, пригадую, весь час тримала один край намету піднятим, щоб протяг видавав дим.

— Уявляю собі, який то був холодний протяг! — відказав Джеймі.— А чому б нам не прорити зназовні тунель, підвівши його до самого вогнища? Тоді у нас не гуляв би вітер по підлозі.

За обідом хлопці обговорювали цю справу в деталях. І нарешті Авасінів досвід і винахідливість Джеймі привели їх до начебто успішного її розв'язання.

По обіді вони відв'язали крокви і перебудували дах, зробивши його гостроверхим.

Наступного ранку Джеймі й Авасін набирали кілька оберемків верболозу і, рівномірно розподіливши по всьому даху, поприв'язували його поперек кроков. Потім додали шар торфового моху. А вже зверху напнули шкури карібу — так, щоб вони заходили одна на другу, мов куски гонти. Щоб шкури трималися на місці, вони поклали на них зверху ще кілька колод і придавили важкими каменяка-

ми. В передній частині даху вони залишили великий круглий отвір, що мав правити за димохід.

Тепер хатина була вже майже готова, і хлопці занесли до неї всі свої речі. Але їм ще залишалося зашпарувати мохом численні щілини в стінках, зробити двері й спорудити вогнище. Поки Аवासін займався іншими справами, Джеймі взявся за вогнище. Спочатку він виклав посеред підлоги кам'яне коло діаметром зо три фути й заввишки один фут. Заповнивши його до краю піском, він зверху збудував півколо з поставлених на ребро плоских каменів. Попоходивши схилами полонини, він знайшов два тонких каменя по два фути завдовжки й шість дюймів завширшки. Їх він поклав пліском на півколо, щоб правили за підставку сковороди й чайника.

Після цього Джеймі топірцем прокопав у долівці канавку, вивів її під стінкою надвір і там продовжив ще на кілька футів. Потім він прикрив канавку кам'яним «дахом», який зверху присипав піском; вийшов тунель з двома відкритими кінцями.

Коли все було готово, Джеймі заніс до хатини оберемок хмизу й гукнув до Аवासіна:

— Починаю випробовувати!

Аवासін зайшов теж, і вдвох вони втупилися очима в устромлену в хмиз розжарену головешку, яку взяли з багаття, що горіло надворі. Хмиз поволі зайнявся, заплубочився дим... Але замість здійматися вгору й зникати в отворі димоходу, він розпливався по хатині, огортаючи хлопців. Вони почали кашляти, з очей їм заструменіли сльози. Минула хвилина,

друга... Хлопці терпіли, скільки могли, та нарешті відчули, що задихаються, і поточуючись вибігли на свіже повітря.

Все ще кашляючи, Аvasін сказав:

— Не журися, Джеймі, може, воно горітиме краще, коли в хаті потеплішає.

Джеймі був страшенно розчарований. Він глянув на дах, туди, де з отвору здіймалася тонесенька струминка диму, одвернувся й пішов теть.

Його зупинив Аvasінів вигук:

— Джеймі! Дивись!

Джеймі повільно повернув голову, а відтак різко обернувся назад і витріщив очі. Дим вихоплювався з димоходу густою клубчастою хмарою, що підносилася над деревами й розповзалася над полониною.

Аvasін відкинув оленячу шкуру, що тимчасово правила їм за двері.

— Заходь! — гукнув він.

Джеймі вбіг до хатини. Чаду в ній як не було. Натомість у вогнищі весело палахкотів вогонь, і в кімнаті вже відчувалося приємне тепло. Дим над вогнищем піднімався просто до даху, перекочувався жолобом до отвору й зникав у ньому. Вогонь всмоктував крізь тунель свіже повітря й нагрівав його.

— Я таки даремно гарячкував,— сказав Джеймі, присідаючи навпочіпки коло вогню.— Ця штука горить краще за будь-яку похідну пічку.

— Що ж, давай відзначимо цю подію міцним чаєм,— усміхнувся Аvasін.

Його попередній здогад був цілком правильний: дим заповнив кімнату через те, що

тепле повітря піднімається вгору, а холодне, як правило,—опускається вниз. Коли вони розпалили вогнище в перший раз, знялося багато диму, але тепла було ще не досить для того, щоб виник струм розігрітого повітря, який піднімав би дим угору й виносив його крізь димохід. Та як тільки приміщення почало нагріватися, усталився протяг, і весь чад з хатини видуло.

Ту ніч хлопці вперше провели в своєму новому житлі, зручно вмостившись на м'яких мохових постелях. Засинаючи, обидва в душі раділи так, наче своїми руками звели розкішний палац.

Вони мали всі підстави на те, щоб пишатися собою. Здоровий глузд і наполеглива праця допомогли їм подолати останню з найбільших їхніх труднощів. Тепер вони були певні, що зможуть перезимувати в страшному Барренленді — коли, звичайно, не станеться якогось непередбаченого лиха.

Протягом наступного тижня хлопці теслярували. Попід північною стіною вони збили собі з тонких деревин тапчани, накривши їх матрацами з торфового моху й оленячих шкур. Заразом вони зробили собі й спальні мішки із шкур, зшитих хутром усередину.

Джеймі збудував стіл — поклав на кам'яні підпорки пласку брилу. Стіл здіймався над долівкою всього лиш на два фути, та за браком стільців цього було цілком досить. Обідали хлопці, статечно сидячи на двох невеличких валунах, які накривали подушками із шкури карібу.

За полиці їм правили стовбури трьох мо-

лодих смерек, прив'язані шворками до стінок. Линва теж знайшла застосування; вона висіла навхрест під стелею, а на ній сушилися промоклі мокасини й одяг.

Розпорядок денний у хлопців був простий. Тиждень куховарив один, тиждень — другий. Куховар — перша зміна випала Аvasінові — вранці вставав перший, розпалював вогонь і готував сніданок. Складався він звичайно з лабрадорського чаю, смаженої форелі (розмороженої напередодні ввечері), а часом і решток вчорашньої вечері. Джеймі тим часом ходив до озерця по воду. Прорубавши молодий льодок, він занурював шкіряний мішок в ополонку й тримав його там кілька хвилин — доки жили, якими мішок був зшитий, не розбухали, роблячи шви водонепроникними. Наповнений мішок води не пропускав, та коли його спорожняли й він висихав, уздовж його швів утворювалися широкі щілини.

Після сніданку треба було заготовляти дрова. Хлопці враховували можливість того, що взимку полонину замете глибоким снігом, і стинати дерева, а тим більше переносити їх до хатини, буде важко. Тим-то вони весь час вишукували сухі смереки, зрубували їх і перетягували до свого житла. Хоч справжні морози ще не почалися, їм уже й зараз потрібно було багато дров на опалення хатини — особливо вночі, коли вогонь підтримувався за допомогою оцупків зеленої смереки, що горіли повільно.

Два рази того першого тижня хлопці навідувалися до Табору Кам'яного Іглу по харчі, і під час обох вилазок страшенно мерзли. Во-

ни збагнули, що обходитись далі без теплого одягу не зможуть.

Джеймі заступив куховарити першого листопада, якщо вірити карбам на свинцевій штабці. На той час, коли Авасін виповз із свого спального мішка, полум'я вже бурхало у вогнищі, але в хатині ще було надто холодно.

Авасін весь аж трусився, вдягаючись. Коли він вийшов по воду, Джеймі почув, як риплять на снігу його мокасини, й зрозумів, що надворі страшна холодука. За півгодини Авасін повернувся синій, промерзлий до кісток.

— Ну, вважай, що зима настала! — сказав він, цокочучи зубами. — Треба щось придумати із зимовим одягом, бо інакше ми скоро взагалі не зможемо виходити з хати.

Після сніданку вони взялися до роботи. В хатині у них було складено кілька гарних шкур. Авасін уже частково вичинив їх: начисто обскріб виворіт і прокоптив.

Джеймі запропонував використати замість викройки свої старі подерті штани. Він зняв їх і розпоров по швах. Потім поклав протерті клапті тканини на оленячу шкуру і кишеньковим ножем вирізав заготовки такої самої форми.

Штани вийшли непогані, але з куртками справа була важча.

— Може, зробимо собі парки, як в ескімосів, — щоб надягалися через голову? — запропонував Джеймі.

— Кращого нам не придумати, — відповів Авасін. — Але нам треба буде зробити їх з

каптурами. Шкода, що в нас немає вовчого хутра на облямівку.

— А чого саме вовчого? Що в ньому особливого? — поцікавився Джеймі.

— Особливе те, що тільки на вовчому та росомашачому хутрі від твого дихання не утворюються бурульки,— пояснив Аvasін.— А всяке інше хутро береться крижинками, може прилипнути до твого обличчя й обморозити його.

— Гаразд, обіцяю пристрелити першого-ліпшого вовка, який навернеться мені на очі,— сказав Джеймі й знову схилився над викройкою парки.

Вони поділили обов'язки: Джеймі розмічав і кроїв, а Аvasін шив. Вони працювали цілий день не складаючи рук, і надвечір у них готова була пара штанів, а на додачу велика купа обрізків і зіпсованих шматків шкіри.

Штани вони зшили хутром усередину — щоб воно торкалося тіла. Їх можна було заправити в мокасини, які зав'язувалися на кісточках, щоб холод не проходив у холоші. Хоча штани вийшли бахматі й неоковирні, в них було зручно й тепло. Але їх треба було оберегати від води, бо, намокнувши, вони робилися тверді, мов листове залізо.

Наступного дня Джеймі вперто працював над викройкою парки. Разів п'ять чи шість він вирізав хутрянні заготовки, що мали, як йому здавалося, саме потрібну форму, та коли він зшивав їх «на живу нитку», то щоразу переконувався, що одєжину скроєно безнадійно погано.

Мороз того дня ще більше посилювався, і Джеймі знав, що відступати не має права. Отож він різав, зшивав, розривав по швах і починав усе знову. Вже сутеніло, коли він скроїв нарешті одяжину, що начебто відповідала всім вимогам. |

Він відклав її до ранку. В Аवासіна тим часом справи посувалися краще: під стелею висіли на линві три пари хутряних штанів. Робота в нього, однак, теж була нелегка. Шиття котяною голкою — це нескінченні години повільної праці. І шви, і сухожилльні нитки треба весь час змочувати, а кожну дірочку для голки доводиться проколювати рибальським гачком...

Ще через два дні парки були готові. Вони звисали до колін і нагадували завеликих розмірів светри з високим коміром. Пришиті до їхніх спин каптури можна було насувати на обличчя до самих очей. Хлопці вдягли свої обновки поверх старих бавовняних сорочок. Потім глянули один на одного — й зайшлися сміхом.

— Ет, нумо вже не звертати уваги на вигляд, — сказав Аवासін. — Головне, що в них, по моему, нам буде тепло. От підемо до Табору Кам'яного Іглу — і на ділі перевіримо, чого вони варті.

Сталося, однак, так, що їм довелося вирушити в похід до старого табору раніше, ніж гадав Аवासін. Бо тієї ночі до них завітав вельми небажаний відвідувач.

18. Про росомах і санки

Наступного ранку, незабаром по тому, як розвидніло, Аvasін вийшов по воду, та через кілька хвилин повернувся без неї. Хлопець побачив коло хатини сліди росомахи і, простеживши їх, виявив, що хижак знищив двадцять фунтів оленини, які вони тримали на даху своєї хати.

Хлопці знали, що, один раз нанюхавши м'ясо, росомаха вже на цілу зиму зостанеться їхнім хоч і непроханим, але постійним гостем. Тим-то вони присвятили той день спорудженню схованки над землею, де, як вони гадали, їхні харчі будуть у безпеці.

Для цього вони обрали чотири невисоких дерева, що росли тісною групкою, і на висоті десяти футів з'єднали їх поперечками. На цих поперечках вони спорудили поміст, досить міцний для того, щоб витримати вагу харчів, які на ньому зберігатимуться. Наостанку хлопці обдерли знизу кору, а на висоті шістьох футів припасували до кожного стовбура «комірці» із загострених кілків, спрямованих

вістрям додола. Аवासін завершив справу, змайструвавши переносну драбинку.

Вночі Джеймі розбудили якісь підозрілі звуки, що долинали знадвору. Він гукнув до Аवासіна, швиденько вдягнувся й схопив рушницю. Аवासін став коло відчинених дверей, тримаючи в руці вихоплену з вогнища палаючу гілку, а Джеймі кинувся до схованки. В слабкому миготливому світлі Джеймі побачив велику тінь, що прожогом майнула в кущі, і, не цілячись, вистрелив їй услід, але, очевидно, не влучив.

Росомаха сплюндрувала схованку. Клунки з мороженою рибою та м'ясом були розкидані в снігу попід деревами, і деякі з них хижак розпотрошив.

Лише вранці хлопці виявили, як підступна росомаха спромоглась добутися до харчів. На жодне з чотирьох дерев, що підпирали поміст, хижак вилізти не міг, а тому видряпався на тонку модрину, котра росла за десяток футів од схованки. Сліди пазурів на корі модрини свідчили про те, що росомаха лізла так, аби вагою своєю схилити тендітне деревце до помосту,— і кінець кінцем воно вигнулося дугою. Коли верховіття модрини опинилося над схованкою, звірові зосталося тільки розчепити пазури й упасти вниз.

Вражені спритністю хижака, хлопці кілька годин витратили на те, щоб очистити від дерев усю ділянку навколо схованки.

— Чіпевеї кажуть, що росомахи — це зовсім не тварини, а дияволи,— з серцем сказав Аवासін, підбираючи розкидані нічним злодієм клунки.

— Ну, це ще м'яко сказано,— відповів Джеймі.— Якби цей перевертень справді був твариною, то я б убив його минулої ночі. Я певен, що куля влучила в нього, але ні крові, ані трупа ніде не видно.

— Може, ти й справді поціли в нього, Джеймі,— сказав його приятель.— Але річ у тім, що жодного звіра, либонь, не так важко вбити, як росомаху. Я бачив: їх прошивали наскрізь кулею тридцятого калібру, а вони тікали геть!

В цю мить у Джеймі майнула тривожна думка.

— Послухай-но! — вигукнув він.— Коли у нас тут завелися росомахи, то що зараз робиться в Таборі Кам'яного Іглу?

— Треба піти подивитися,— відказав Ава-сін.— Якщо росомахи справді побували там, то нам доведеться перетягти всі наші запаси сюди.

— Сподіваюся, що не на спинах,— жахнувся Джеймі.— Нам, видно, треба змайструвати якісь санки.

Санки їм однаково були конче потрібні. Вони знадобилися б перевозити харчі з Табору Кам'яного Іглу і дрова з лісу. Після сніданку хлопці взялися розв'язувати цю проблему.

Мешканці лісів рідко користуються саньми, бо між деревами сніг буває звичайно пухкий і глибокий, і полози надто в ньому провалюються. Натомість іноді використовують тобогани, але для виготовлення останніх потрібні спеціальні знадоби й породи дерев. Зате на відкритих рівнинах сніг лежить зовсім інший,

спресований вітрами, майже як камінь твердий, немов спеціально призначений для саней.

— Колись я бачив чіпевейські санки — чіпевеї використовували їх на кордоні між лісом і тундрою, — сказав Аvasін. — І я навіть пригадую, як вони були зроблені. Але вони довжелезні — футів, мабуть, п'ятнадцять, не менше, і запрягали в них аж десятеро собак.

— Що ж, свої нам треба буде зробити коротшими, — відповів Джеймі. — Скажімо, довжиною в шість футів. А якщо й ця довжина буде завелика, то ми їх ще на фут укоротимо.

— Гаразд, — погодився Аvasін. — Отже, нам потрібні два дерев'яні бруси на полози й півдюжини квадратних поперечок два фути завдовжки. Бери сокиру й ходім шукати.

На той час, коли ранок перейшов у день, вони знайшли й зрубали два дерева на полози. Вкоротивши стовбури до шести футів, хлопці перенесли їх до хатини разом з кількома молодими ялинками, що призначалися на поперечки.

Аvasін обстругував колоди тьпірцем, а Джеймі тим часом орудував мисливським ножом, виготовляючи поперечні планки. В готовому вигляді колоди були приблизно чотири дюйми заввишки й два — завширшки, а їхні передні кінці трохи вигиналися догори, щоб вони легше ковзали через горбики й розколинні. Аvasін поклав їх рядом на долівці, на відстані дюймів вісімнадцяти одна від одної. Потім через інтервал в один фут розмістив поперечки.

— Виглядає непогано, — зауважив Джеймі. — Але як ми все це скріпимо?

— За допомогою «бабіче» — шворок, — відповів Аvasін.—Проте нам треба якось просвердлити дірки в колодах, а свердла ми не маємо.

Весь день хлопці сушили собі голови над тим, як би ото просвердлити ті дірки, але нічого придумати не могли. Спроба виколупати отвір вістрям маленького кишенькового ножика нічого не дала: ніжик не брав твердого зеленого дерева. Нарешті Джеймі сховав його.

— Давай поснідаємо,—запропонував він.— Може, тоді щось на думку спаде.

Вогонь палахкотів у вогнищі, коли Джеймі нахилився, щоб узяти їхню стару сковороду. Вона стояла коло вогню, і її дротяна ручка розпеклася. Все ще думаючи про санки, Джеймі машинально взявся за ручку. Наступної миті він уже гасав по хатині, виючи від болю.

Та коли він заспокоївся й став, на обличчі його з'явився якийсь чудний вираз. Вступившись очима в сковороду, він раптом вигукнув:

— Ура! Я знаю, що робити! Треба розжарити цю дротяну ручку до червоного, і ми пропалимо нею дірки в полозах!

Аvasін подивився на нього із щирим захватом.

— А це таки ідея! — мовив він.— Нумо, спробуймо!

Ідея цілком виправдала себе, хоча здійснення її забрало багато часу: адже для кожної поперечки треба було пропалити по дві пари отворів. Вже десь за північ хлопці, працюючи при світлі вогнища, прив'язали

нарешті вогким сирицевим ремінцем останню планку.

— Що ж, непогано,— сказав Джеймі.— На ранок сириця висохне і всі кріплення задубіють. Нумо лягати спати. А завтра випробуємо і санки, і свій новий одяг.

Наступного дня рано-вранці хлопці винесли нові санки на морозне повітря. Аवासін припасував до передка дві лямки, а Джеймі навантажив на них деякі речі першої необхідності й спальні мішки, бо тепер, у зимову пору, вже небезпечно було вирушати в дорогу— хай навіть коротку,— не забезпечивши себе всім потрібним на випадок снігового бурану й вимушеної ночівлі просто неба. Нарешті вони наділи петлі лямок на плечі й спробували зрушити санки з місця. Та де там! За спинами в них були наче не санки, а суцільна свинцева брила!

Джеймі засмутився, але Аवासін не розгубився.

— Ет, я ж забув,— сказав індієнин.— Чіпе-веї поливають полози водою й дають їй замерзнути, і санки тоді легко ковзають. Заждино хвилинку...

Він збігав по відро і, набираючи воду в рот, заходився шпувати полози; ті майже відразу взялися кригою. Відтак Аवासін обережно підрівняв лід ножем.

— Ану, тепер спробуймо,— сказав він.

Цього разу санки зрушили так легко, що хлопцям навіть не довелося налягати на лямки.

Отож вони подалися вперед, радісно сміючись, і білі хмаринки пари, вихоплюючись

з їхніх уст, почали осідати на хутрянні каптури.

Коли хлопці вийшли з міжгір'я на відкриту рівнину, на них накинувся лютий північний вітер, але вони повернулися до нього спиною, прямуючи до Табору Кам'яного Іглу, і санки легко полинули за ними по твердому спресованому снігу тундри.

Діставшись до табору, хлопці побачили, що кам'яні стовпи оленячої загорожі повністю зникли під сніговими наносами. Криївки з м'ясом також зчезли — видніли тільки оленячі роги, що ними Аवासін передбачливо позначив кам'яні горбки.

Кам'яне іглу теж засипало, і хлопцям довелося топірцем прорубувати затверділий сніг, який заліпив вхід до нього. Джеймі заліз до середини й полегшено зітхнув, побачивши, що запаси харчів і шкур — цілі й неушкоджені. Сюди росوماхи не проникали.

Але Аवासін, який обійшов поблизькі криївки, повернувшись, повідомив, що одну з них сплюндровано.

— Ходім, подивишся, — сказав він, — і зрозумієш, чому я наполягав на тому, щоб ми навернули над ямами якнайбільше каміння.

Джеймі й справді здивувався, коли побачив, що росوماхи порозкидали каменюки вагою по п'ятдесят фунтів. Хижаки добряче потрудилися. Те, що не зжерли вони самі, доїли лисиці й вовки, залишилися тільки обгризені кістки.

— Добре, що вони рознюхали лиш одне місце, — зауважив Аवासін. — Але тепер нам тре-

ба перевезти все м'ясо до хатини, бо там ми хоч зможемо його пильнувати.

Вони вирішили нашвидку перекусити, а потім навантажити сани й рушити назад. Перевезення всіх харчів та інших припасів до хатини мало бути нелегкою справою, і хлопців ця перспектива аж ніяк не принаджувала.

— Це нам щонайменше тиждень доведеться гарувати,— похмуро сказав Джеймі. І, зітхнувши, додав:— Якби ж то в нас був собачий запряг!

А втім, вони мали й одну підставу радіти. Незважаючи на холодний вітер і на те, що обідали вони без вогнища, їм було тепло. Новий одяг грів їх навіть краще, ніж вони сподівалися, хоча рукавички, що їх наостанку квапливо зшив Аvasін, вийшли надто незграбні, і, коли треба було зробити щось пальцями, рукавички доводилося скидати.

Після обіду, що складався з однієї страви — пемікану — Джеймі пішов оглянути решту криївок, а його приятель тим часом заходився вантажити санки. Несподіваний вигук Джеймі примусив Аvasіна здригнутися.

— Біжи-но сюди мерщій!—закричав Джеймі від одного з найвіддаленіших горбків.— З рушницею!

Підбігши до нього, Аvasін побачив, що Джеймі стоїть біля криївки, спорудженої в улоговинці. Сніг тут був ще пухкий і зберігав відбитки слідів. Ті дивні сліди огинали підковою оленячі роги, котрі позначали склад. Глянувши на них, Аvasін відчув, як по спині йому пішов мороз.

Кожен слід являв собою правильне коло понад фут діаметром, а відстань між слідами дорівнювала приблизно трьом футам. Здавалось, їх зроблено було барильцем.

— Хто б це їх міг залишити? — прошепотів Джеймі, якого раптом теж поймав страх. Аवासін відповів не зразу.

— Це можуть бути сліди тільки двох істот,— нарешті промовив він тонким, зляканим голосом.— І я волів би не зустрічатися з жодною з них! Їх міг залишити або велетенський тундровий ведмідь грізлі, або ескімос — своїми снігоступами.

Обидва хлопці тривожно озирнулися довкола. Навкруги на багато миль розлягалася гола засніжена рівнина, і ніщо не ворушилося на її білих обширах. І все ж Аवासін зняв рушницю з запобіжника й поклав палець на спусковий гачок.

— Напевно, це був ведмідь,— сказав Джеймі.

— Цілком можливо,— відповів Аवासін. — Чіпевеї розповідають багато історій про тундрового грізлі. З цим звіром краще не зустрічатися — він страшенно лютий і підступний. Я ще не чув, щоб кому-небудь пощастило вбити його, і я знаю тільки двох чи трьох чіпевеїв, які бачили його на власні очі.— Його пересмикнуло, хоч він і не змерз.— Хай там що, а почувати тут я не хочу. Нумо, хутчіш довантажимо санки — й гайда додому.

За кілька хвилин вони вже тягли санки на північ, намагаючись іти якнайшвидше.

19. Дарунки від мертвих

оява росомах, а надто непояснених та застрашливих слідів у Таборі Кам'яного Іглу, стривожила хлопців, і вони прагнули тепер якнайскоріше перевезти до свого житла всі харчі із криївок, розташованих поблизу оленячої загорожі, з тим, щоб надалі їм не треба було туди повертатися.

Впродовж наступних трьох днів вони зробили три ходки, повертаючись щоразу з важким вантажем м'яса та риби. Ці подорожі обходилися без будь-яких пригод, і хлопці раділи з цього, але кожна ставала справжнім випробуванням їхніх сил. Дорога назад, коли з важкими санками доводилось видобуватися довгим схилом угору, до Затишної Полонини, була для них страховинною.

Коли хлопці вчетверте вирушили з табору додому, їм уже не ставало сили, і, пройшовши дві-три сотні кроків, вони musили зупинятись і відпочивати. Прагнучи відшукати якийсь легший шлях, вони тепер ішли понад берегом озера, маючи намір обійти з півночі вільне від снігу пасмо скель, а відтак завернути

знову на південь до входу в міжгір'я. Цей маршрут завів їх у незнайому місцевість, і, відпочиваючи, вони озиралися довкола з особливою цікавістю. Аvasінові зіркі очі перші помітили якийсь дивний виступ на гребені хребта, що здіймався попереду, відгалужуючись під прямим кутом від гір, між якими примостилася Затишна Полонина.

— Що то за дивний бугор аж ген на верховині? — запитав він, вказуючи пальцем.

Джеймі глянув туди. Сніг сліпучо сяяв на сонці, але, придивившись, хлопець розгледів щось схоже на кам'яний горб на самому гребені хребта.

— По-моєму, звичайнісінька купа каміння, — сказав він.

— Ні, не звичайнісінька, — заперечив Аvasін. — А явно зроблена людськими руками.

Незважаючи на втому, Джеймі відчув приплив цікавості.

— Давай залишимо санки тут, підемо подивимося зблизька, — запропонував він.

Вони сторожко рушили вперед. В міру того, як вони наближались до відноги, обриси виступу на її гребені робилися все чіткішими. Цікавість Джеймі зростала, й нарешті в нього вихопилося:

— Це ж схоже на Велику Кам'яницю на Казоні!

В ту ж мить він прикусив язика, бо Аvasін, почувши ці слова, повівся так, як і слід було сподіватись: зупинився, наче до місця прикипів, і заявив:

— Ходім геть звідси!

Якби хлопці не були такі втомлені, то

Джеймі, можливо, погодився б. Але втома зробила його дражливим. До того ж, пройшовши таку відстань, він уже хотів будь-що видобутися на гору й оглянути те таємниче явище.

— Отакої,— сказав він різко.— Ти що, купки каміння злякався?

Авасін уперто стулив губи. Звинувачення в боягузстві боляче шпигнуло його, але він не мав наміру здаватися.

— Коли хочеш, можеш іти сам,— відповів він з серцем.— А я зажду тут.

Джеймі мовчки повернувся до Авасіна спиною й попрямував далі. Він не хотів вилазити нагору сам, бо теж трохи побоювався, але впертість не дозволила йому признатися в цьому. Пройшовши сотню кроків, він зупинився й оглянувся назад. Авасін сидів на валуні, стежачи за ним.

— Вертайся, Джеймі! — гукнув він.— Уже ж пізно, а нам ще стільки йти!

Авасінові слова надавали Джеймі можливість повернутися, не втрачаючи гідності, але він зволів цю нагоду знехтувати і вперто поліз угору.

Через п'ятнадцять хвилин він дістався до гребеня й побачив, що снігу на ньому немає: його здував північний вітер. Просто перед ним височіла купа каміння, що обрисами своїми нагадувала вулик. На протилежному схилі гори стояли ще три таких «вулики».

Відчуваючи дедалі більший неспокій, Джеймі оглянув найближчий горбок. Висота його дорівнювала приблизно трьом футам, а основа за діагоналлю — футам п'яти. Коло нього, на вітрами відполірованій ріні, лежало

багато кусочків дерева. Знебарвлені негодою, вони були тверді й крихкі, мов старі кістки. Джеймі нахилився, щоб підняти тріску завтовшки як олівець, і коли він витягував її з ріні, то помітив між камінцями щось зелене. Він опустився навколішки, й за кілька секунд на його вдягненій у рукавичку руці вже лежав гостряк стріли, зроблений, очевидно, з міді, що від старості позеленіла. Гостряк мав ромбовидну форму з чотирма вигостреними гранями і ще й досі зберігав смертоносний вигляд. Джеймі кинув його до своєї сумки й почав уважно оглядати землю. За кілька хвилин він знайшов мідний обух і цілу колекцію кістяних знадобів та оздоб — таких старих, що від дотику вони здебільшого розсипалися на порох. Там були й інші вироби з міді, деякі — дивних форм.

Тепер цікавість Джеймі взяла гору над страхом, хоч він і догадувався, що натрапив, либонь, на стародавнє кладовище якогось давно забутого тубільного племені — можливо, стародавніх, первісних ескімосів. Джеймі знав, що в корінних жителів півночі існував звичай класти всі особисті речі небіжчика до його могили, щоб його дух міг скористатися з них на тім світі. Отже, знадоби, розкидані в ріні, призначалися, очевидно, для людей, чий прах спочивав під кам'яними могилами.

Джеймі подивився вниз, на Аvasіна, який чекав на нього, і йому трохи одлягло від серця. Він швидко обійшов решту могил. Біля одної він знайшов прямокутну кам'яну плитку, що мала круглу, до полиску відполіровану заглибину посередині. Дальші розшуки навели

хлопця на три таких «мисочки», і Джеймі поклав їх усіх до сумки.

Порив вітру налетів на північний схил хребта й зняв снігові вихорці, котрі закружляли в химерному танку, наче якісь фантастичні створіння. Джеймі мимоволі здригнувся і, повернувшись спиною до могил, хутко збіг схилом до того місця, де на нього чекав Аवासін.

— Ну, то що це таке? — спитав індіанин.

Джеймі відповів обережно:

— По-моєму, просто полишений ескімоський табір. Там розкидана сила всіляких чудернацьких кам'яних знарядь і мідних знадобів. Дещо я прихопив з собою. Покажу вдома, коли повернемося.

Але Аवासін не піддався на обман. Він збагнув, що то за «табір», і обличчя його враз спохмурніло. Він мовчки пішов до санок, і поки хлопці долали решту тяжкого шляху додому, індіанин не вимовив ані слова. То було напружене й гнітюче мовчання.

Коли вони ввійшли до хатини, там панував лютий холод. Та незабаром у вогнищі запахкотіло полум'я. Джеймі метушився, готуючи вечерю,—намагаючись якось угонобити свого друга, що все ще вперто мовчав. Джеймі добре знав, що Аवासін усе своє життя прожив серед людей, які говорять про дияволів та духів так, наче ті справді існують. Отож, навіть коли йшлося про забобони, Аवासін, цураючись мертвяків, тільки додержувався законів свого народу. І Джеймі розумів, що своєю впертою поведінкою даремно зіпсував настрій другові.

Прагнучи розворушити Аवासіна, Джеймі

висипав вміст своєї торбини на долівку й весело сказав:

— Нумо, подивимось на ці штучки. Деякі можуть, напевно, нам пригодитися.

І знову він припустився помилки. Побачивши речі, взяті з могил, Авасін ще дужче обурився. Він ліг на своє ліжко, пробурмотів: «Красти в мертвих — це злочин», — і повернувся обличчям до стінки.

Джеймі здалося, ніби між ними опустився якийсь незримий бар'єр. Йому стало моторошно. Почуття страшної безмежної самотності тяжким каменем лягло йому на серце. Знести його хлопець не міг.

Він підійшов до ліжка й поклав руку другові на плече.

— Пробач, Авасіне, — сказав він. — Може, ти таки маєш рацію. Може, й справді існують речі, про які ми нічого не знаємо і яких не можна тривожити. Я більше цього не робитиму.

Авасін обернувся обличчям до Джеймі. І раптом широко усміхнувся.

— Ні! — твердо сказав він. — Це я мушу просити пробачення. Що нам духи! Ану, покажи-но, що ти там знайшов.

Бар'єр зник. Страшна прірва, що розверзлася була між хлопцями внаслідок їхньої першої сварки, зімкнулася. З величезним полегшенням обидва схилилися над колекцією речей, що їх Джеймі висипав із своєї сумки.

Авасін узяв одну з кам'яних мисочок і уважно оглянув її. Потім провів нігтем по її дну. Його вкривав якийсь м'який милкий шар. Авасін неуважно покругив мисочку в руках,

але думка його в цей час напружено працювала.

— Нещодавно ти шкодував, що в нас немає лампи, Джеймі,— нарешті сказав він.— Ну, а тепер, здається, ми її маємо!

Джеймі здивувався.

— Це ти про оцю штуковину? — запитав він.

— Зараз побачиш,— відповів Аvasін.

Він підвівся й висмикнув із щілини в стінці жмуток моху. Відтак вправно покрутив його між пальцями, надавши форми мотузки завдовжки три дюйми. Потім узяв шматок оленячого смальцю, розтопив його на сковороді й вилив у кам'яну посудину. Піднявши з долівки дерев'яну тріску, він прив'язав до неї «гніт» і поклав у каганець. Тріска тримала гніт на поверхні гарячого смальцю.

— Дай чим припалити,— сказав він Джеймі, який з цікавістю стежив за його маніпуляціями.

Джеймі подав йому голівешку з вогнища, й Аvasін підніс її до кінчика гнота. Той спалахнув жовтим вогнем, зачадив і почав загасати.

— Треба трохи вкоротити його,— сказав Аvasін.

Він сплюснув гніт, зробивши з нього пласку широку стрічку, і знов запалив. Цього разу вогонь горів рівно й майже без кіптяви. Маленька кімнатка змінилася, наче за помахом чарівної палички. Джеймі вже кілька місяців не бачив ані каганчика, і тепер йому здалося, ніби в хатині засвітився десяток електричних ламп. Він був у захваті.

— А знаєш, тепер тут справді зробилося як удома! — вигукнув він.

Авасін усміхнувся, вдоволений успіхом. Забувши про свою відразу до речей, узятих з могил, він почав копірситися в принесеній приятелем колекції. Особливий інтерес викликав у нього один з мідних гостряків.

— Дивись, яка дивна форма, — сказав він. — Схоже на те, що він кріпився до шпички костяними цвяшками. Бачиш, тут іще залишився один цвяшок.

— От якби нам зробити справжній лук із стрілами! — мрійливо промовив Джеймі.

— А чого ж, можна спробувати, — відповів Авасін. — Я вчора полічив набої — у нас їх залишилося тільки два десятки. Ми тепер маємо право витратити їх тільки на великих звірів. Але якби у нас був лук, то ми могли б полювати на куріпок і зайців.

— Гаразд, спробуємо, коли зможемо, але тільки не сьогодні, — сказав Джеймі. — Я вже на ногах не тримаюся. Ходім спати.

Хлопці залізли в свої спальні мішки, навіть не погасивши каганця. За кілька хвилин вони вже спали.

Вогнище вигоріло, і кімнату освітлював тепер тільки яскравий вогник каганця — вогник, що народився знову після столітньої темряви. Колись ескімоська жінка, мабуть, дорожила цією маленькою кам'яною лампою як своїм найбільшим скарбом і готувала над її моховим гнотом страви на всю сім'ю. Тепер каганець знову ожив. І гостряки від стріл, що за сивої давнини належали невідомому мисливцеві, теж готові були розпочати нове життя.

Мертві, що лежали на тому самотньому, вітрами овіяному кряжі, були добрими духами. З глибини століть вони передали свої дарунки живим — хоч ті живі належали до інших племен і рас.

Шось холодне й слизьке тицьнуло Джеймі в обличчя й розбуркало його з глибин солодкого сну. Він застогнав і відмахнувся рукою. Пальці його торкнулися шорсткого, густого волосся на лобі оленятка, і хлопець неохоче розплющив очі.

В хатині панували смертельний холод і майже непроглядна темрява. Каганець давно погас, а в попелі вогнища ледь жевріло кілька жаринок. Отанак стояв коло ліжка Джеймі й стривожено пирхав, а що хлопець знов заплющив очі, то малюк витягнув шию і вдруге провів язиком по його щочі.

Джеймі зразу ж сів і відштовхнув од себе оленятко.

— Фе! — сказав він, витираючи обличчя.— Ану покинь, чуеш?

Тепер він остаточно прокинувся і подумки відзначив, що звичайну тишу полонини порушено. Знадвору долинав безперервний стугонливий гуркіт, неначе коло хатини зривався з висоти водоспад.

Хоч було темно, Джеймі зрозумів, що ранок уже настав,— про це свідчили почуття голоду й той факт, що вогнище вже майже не курілося. Він зіскочив з тапчана й швиденько вдягнувся. Холод стояв страшений, і хлопець аж посинів, поки добрався до вогнища й кинув на жаринки перший оберемонок хмизу. Оленятко ходило слідом за ним, тицяючи його мордочкою в спину. Хлопцеві нарешті урвався терпець, він відштовхнув Отанака й спитав:

— Ну, чого тобі? Чого пристаєш?

Полум'я у вогнищі розгорілося, і Джеймі підійшов до дверей, щоб виглянути надвір, подивитись, звідки береться отой гуркіт, що, здавалось, вривався в хатину з усіх боків.

Він прочинив двері, і порив вітру мало не вирвав їх з його рук. Сніг заліпив йому обличчя й на секунду засліпив його. Люта хурделиця сірою запоною затягла весь світ, навіть поблизькі смереки зникли, потонули в ній, Джеймі забило дух, і він увалився назад до кімнати. Відтак підійшов до Аvasіна й поторсав його, вигукуючи:

— Прокидайся! Вставай, чуеш? Стара

баба-хурделиця` всіх своїх собак з цепу спустила! Я ще такого не бачив і не чув!

Та Джеймів опис снігової бурі був, либонь, надто блідий. З далеких темних просторів арктичних морів налетів, ревучи, перший зимовий вітер. З дикою люттю, з ураганною силою помчав він Барренлендом, зриваючи з ґрунту спресований сніговий покрив, здіймаючи в повітря й закручуючи в шаленому танку колькі крижинки. Сніг змітав усе на своєму шляху, і ніщо не могло протистояти його скаженому шалу.

Вовки й лисиці давно поховалися й тепер злякано тремтіли в глибоких норах, викопаних під заметами. Навіть куріпки позабивалися зграйками в розколини між скелями й сиділи, настобурчившись, пережидаючи пургу. Жодна жива істота не наважувалася того дня поткнутися на посмужену вітрами рівнину.

Гори, що захищали Затишну Полонину, приймали головний удар на себе, але навіть у цьому міжгір'ї людина не годна була б витримати натиску хуговію. Вітер завивав над гребенями довколишніх гір, неначе хор демонів, випущених з пекла. Хлопці незабаром переконалися в тому, що їхнє житло не зігрівається. Їм довелося перекрити вентиляційний тунель, прокопаний у долівці, і витратити годину на те, щоб заново законопатити щілини в стінах мохом з своїх матраців.

На щастя, вони мали достатній запас дров для боротьби з холодом, що різко посилювався, сягнувши тридцяти чи сорока градусів нижче нуля. Виручав їх і каганець, що розвіював принесену хугою темряву.

Їхні гарячкові зусилля не пішли на марне: в хатині знов зробилося затишно й майже тепло. Хлопці посідали й почали прислухатися до завивання пурги та стогону смерекового гілля.

— Уявляєш, що б з нами зараз було, якби ми залишилися в Таборі Кам'яного Іглу? — сказав Джеймі, здригаючись від самої думки про це.

— Бр-р, не хотів би я зараз бути там, — відповів його приятель. — Навіть подумати страшно. Але тут цю хугу можна пересидіти, вистачило б тільки харчів і дров. І щодо одного принаймні ми можемо бути певні — за такої погоди жодна росомаха не поткнеться до нашої схованки!

Протягом цілого наступного дня й ночі пурга лютувала не вщухаючи. А другого ранку вона вже давалася взнаки: хлопці втратили спокій, безнастанне завивання вітру почало діяти їм на нерви. Джеймі почувався так, наче потрапив у сніговий обвал, який відрізав його від цілого світу; він не міг і кількох хвилин всидіти на одному місці.

— Слухай, нам треба придумати собі якесь заняття! — раптом вигукнув він. — Од такого безділля можна з глузду зсунутися. Якби ми мали якісь книжки чи ігри, то нам було б легше...

Авасін, який тим часом шив нову пару мокасинів, скинув на нього очима.

— А чому б тобі не спробувати змайструвати лук і стріли? — запропонував він.

Джеймі зрадив. Це була гарна ідея: і розвага для думок, і справжня проба його кміт-

ливості. Коло дверей на долівці лежали з півдесятка тонких смерекових стовбурів, що їх хлопці заготовили для санок, але так і не використали. Джеймі підніс їх до вогнища й оглянув кожну окремо. Свій вибір він зупинив на ладній палиці шість футів завдовжки і два дюйми завтовшки, що не мала великих сучків.

— А ти знаєш, як робиться лук? — спитав Аवासін.

— Сам я їх ніколи не робив, але стріляв з них у школі — у нас був гурток лучників, — відповів Джеймі. — А ти хіба не знаєш як?

Аवासін ніяково похитав головою.

— Розумієш, — пояснив він, — мої одноплемінники не користуються луками вже років п'ятдесят — відтоді, як у них з'явилися рушниці. Іноді ми, хлопці, граючись, робили їх, але нічого путящого в нас не виходило. Чи ж не смішно, що ти знаєш, як їх роблять, а ми — забули?..

— Я не казав, що знаю, — обережно відповів Джеймі. — Але спробувати можу.

Непередбачена обставина завадила йому, однак, зразу ж приступити до роботи. Раптом у спину йому вдарив струмінь холодного повітря. Обернувшись, хлопець побачив, що Отанак з насолодою жує жмут моху, що його він висмикнув із щілини в стінці. Вітер увірвався в щілину, і в хаті зразу ж стало холодніше.

Джеймі схопився з місця, сердито гримнув на оленятко й підбіг до стінки, щоб заткнути щілину. Отанак відскочив убік, і за мить за-

лунав Аvasінів сміх. Обернувшись, Джеймі побачив, як оленятко весело висмикує жмуток моху з протилежної стінки.

Навіть Джеймі не зумів стримати усмішки. Оленятко рішуче відмовлялося виходити в пургу надвір, і, цілком природно, його почав дошкуляти голод. Тепер воно краєчком ока пустотливо поглядало на хлопців, чудово розуміючи, що бешкетує, і водночас немовби кидаючи виклик — ану, мовляв, спробуйте зупинити мене!

— Видно, нам доведеться або нагодувати тваринку, або замерзнути на смерть,— сказав Аvasін.— Комусь треба буде поступитися своїм матрацом.

— Що ж, розіграй,— відповів Джеймі.

Взявши один з мідних гостряків, він нашкрябав на одному його боці риску й підкинув у повітря, як монету.

Виграв Джеймі, і через кілька хвилин Аvasін уже сумно споглядав, як оленятко лає м'яким мохом, що правив досі Аvasінові за матрац.

Тепер, коли Отанак заспокоївся, Джеймі знову взявся до роботи.

Орудуючи топірцем, він обстругав палицю, довівши її до півтора дюйма в центрі й півдюйма на кінцях. Зовнішню поверхню майбутнього лука хлопець зробив пласкою, а внутрішню залишив округлою, отже лук мав півкруглий переріз. Закінчивши чорнову обробку, він поклав топірець і почав стругати ножем, звертаючи особливу увагу на те, щоб обидва кінці лука мали однакову грубизну та довжину й урівноважували один одного. Наостанку

він гладенько вишарував лук уламком пісковика.

Ця робота забрала в нього майже цілий день, і він так захопився, що зовсім забув про ревіння хуговію.

Після вечері Джеймі зробив зазубні на кінцях лука і, уперши один його кінець у долівку, наліг на другий, аби перевірити пружність. Лук зігнувся куди легше, ніж Джеймі сподівався, і хлопець втратив рівновагу. Розлігся різкий тріск, і Джеймі сів на долівку поряд з луком — поламаним на дві рівні половини. Прикро вражений, хлопець мало не заплакав.

— Зелена смерека не дуже підходить для лука, — сказав Аvasін, щоб хоч трохи втішити свого друга. — У нас, по-моєму, їх робили з берези чи якогось іншого дерева, що росте на півдні. Але з смереки його теж можна було б зробити, коли б ми придумали якийсь спосіб, щоб зміцнити її.

— А, чорт його бери! — відповів Джеймі.

Та незабаром у ньому знов заговорили впертість і самолюбство, і, лягаючи спати, він уже обмірковував Аvasінову ідею, бо знав, що завтра повторить спробу.

На третій ранок пурга трохи послабшала, хоча й не настільки, щоб можна було вийти надвір. Джеймі заходився обстругувати нову палицю на лук, а його приятель замислено стежив за його роботою. Аvasін тримав у руці обривок міцного сухожилля, яким він допіру зшивав мокасини. Думаючи про щось інше, він

машинально напнув його. І в ту ж мить йому сяйнула думка...

— Джеймі,— раптом заговорив він,— я, здається, щось придумав. Пригадую, я чув колись, що чіпевей роблять свої луки із смереки — інших-бо дерев вони не знають — і зміцнюють їх за допомогою сухожилків. То, може, і нам спробувати?

— А чого ж,— відповів Джеймі.— Чом би не спробувати?

Тепер до роботи взялися обидва хлопці. Після детального обговорення вони вирішили закріпити кілька стрічок сухожилків уздовж зовнішнього вигину лука, а потім міцно прив'язати їх до палиці від одного до другого її кінця.

Намочивши сухожилки, вони закріпили їх, обмотали ними весь лук, а потім обережно висушили їх коло вогнища.

Результат був чудовий. Лук вийшов куди тугіший, ніж попередній, і, щоб зігнути його, потрібне було неабияке зусилля.

— А знаєш, він, либонь, таки стрілятиме,— з надією в голосі мовив Джеймі.— Але де ми візьмемо тятиву?

— Ну, це вже буде легше,— відповів Аvasін.— Тятиву я тобі сплету.

Взявши кільканадцять довгих сухожилкових ниток, він заходився працювати й надвечір вручив Джеймі плетену тятиву — таку міцну, що ні він, ані Джеймі не могли розірвати її руками. Джеймі зробив зашморги на обох її кінцях, зігнув лук і закріпив тятиву.

— Ану, спробуй,— гордо сказав він Аvasінові.

Юний індієнин обережно взяв лук у руки й щосили натягнув тятиву. Потім відпустив її, і вона ляснула й забриніла, солодкою музикою озвавшись у вухах хлопців.

— Ну, тепер стережіться, куріпки! — всміхнувшись, сказав Аvasiн.— Як навчимося ми ще й стріляти та як поробимо стріли, то всім вам — капець!

Джеймі на мить засмутився.

— А про стріли я забув,— сказав він.— Доведеться заждати, доки ми знову відвідаєм кам'яне іглу. Там у нас складено трохи верболозу, а з нього мають вийти гарні стріли. Ну, а тим часом, видно, будемо обходитися рушницею.

Радіючи вже з того, що хоч лук у них є, хлопці полягали спати. А коли прокинулися наступного ранку, то побачили, що Отанак проситься надвір, і зрозуміли — перша зимова пурга вщухла. На зміну буйному вітрові прийшла така мертва тиша, що хлопцям мимоволі хотілося говорити пошепки...

Звільнені з в'язниці, на яку тимчасово обернулася їхня хатина, вони нетерпеливились тепер якнайскоріше вратися в свої важкі хутра й вирушити в дорогу. Поснідавши, вони похапцем навантажили на санки все, що їм потрібно було для подорожі до Табору Кам'яного Іглу.

21. Нові друзі

Світло пізнього світанку розливалося в північному небі, коли хлопці вийшли в дорогу. Але, пройшовши кілька кроків, Джеймі раптом помітив, що з ними немає Отанака.

Він почав гукати оленятко, голос його відбивався моторошною луною від мовчазних гір, але у відповідь не чути було стукоту маленьких копитків по затверділому снігу.

Авасін стривожився.

— Мені це не подобається,— сказав він.— Зараз, після пурги, вовки страшенно голодні, і він може стати їм легкою здобиччю.

— Давай пошукаємо його сліди,— запропонував Джеймі.

Покинувши санки на тому місці, де вони зупинились, хлопці взяли рушницю й почали шукати сліди копитків. Знайти їх було неважко. Навіть у спресованому вітром снігу полонини гострі копита оленятка залишали чіткі відбитки.

Сліди повели хлопців на захід, до галявини, яку вони називали Оленячим Пасовиськом.

Пройшовши з милію, вони побачили, що поряд із слідами Отанака з'явилися відбитки інших ніг. Коли Джеймі побачив їх, серце йому болісно стиснулося: такі подряпинки на снігу залишали лапури вовчих лап.

Мовчки перезирнувшись, хлопці кинулися бігти. Вони домчали до оза і, захекані, почали видиратися вгору стрімким схилом, бо сліди вели саме туди.

Добувшись до гребеня, Джеймі й Аvasін побачили картину, яка врізалася їм у пам'ять на все життя. Засніженим спадом невисокої гірки в дальньому кінці полонини рухалося кільце темних тіней. Хлопці зупинилися, видивляючись, і нараз до них долинуло протягле самотнє виття вовка, а потім — багатоголосе гарчання й повискування, і тіні полинули, плавно вигинаючись, мов хвилі темної, похмурої річки.

Джеймі відчув, як до горла йому підступили сльози. І без Аvasінових слів він зрозумів, що все скінчилося.

— Він загинув, — сказав Аvasін, і за мить у міжгір'ї луною розлігся гуркіт пострілу.

Неначе справжні тіні, хижаки на далекій гірці розтанули, зникли. Для влучного пострілу відстань була надто велика, і Аvasін не став витрачати дорогоцінні набої. Хлопці побігли вперед, до того місця, де вовки розправилися з своєю жертвою. Не стримуючи сліз, вони постояли над рештками оленяти, а тоді одвернулися й повільно пішли назад, до санок.

Змішане почуття люті й смутку переповняло серце Джеймі. Хлопці встигли полюбити Отанака — тваринку, що так скрашувала їхнє

самотне існування у величезній порожнечі тундри. Тим-то Аvasінові слова були для Джеймі цілковитою несподіванкою.

— Краще забудь про Отанака, Джеймі,— сказав індіанин.— І вовків нічого винуватити. Якщо хтось і винен у цьому, то це ми. Таке майже завжди трапляється, коли з дикої тварини роблять пестунчика. Рано чи пізно вона наражається на те, з чим її диким братам доводиться стикатися щодня, і не знає, як поводитися, не може дати собі ради. Отанак не міг уникнути такої долі.

— Все одно я хотів би перестріти тих вовків,— з ненавистю процідив крізь зуби Джеймі.— Вони б мені поплатилися за нього!

Аvasін не відповідав, аж доки вони впряглися в лямки й рушили повільно до виходу з міжгір'я. Тоді він промовив:

— Вовкам теж треба їсти. Вони вбили оленятко, ми повбивали багатьох оленів. Чи є в цьому якась різниця?

Відповісти на це Джеймі не міг, і що далі він обмірковував Аvasінові слова, то справедливішими вони йому видавалися. Його злість на вовків поволі притупилася, але він знав, що мине ще багато місяців, перш ніж він забуде малого Отанака.

Видобувшись на рівнину, хлопці побачили, що тундра знову змінила своє лице. Лютий вітер зірвав сніговий покрив з усіх хребтів та горбів, скинув його в низини й видолинки і там спресував так, що він став твердий, як дерево. На цьому щільному снігу ноги хлопців не залишали слідів, а санки ковзали, неначе по змащеній мастилом кризі. Мороз стояв до-

сильний, та що вітру не було, то хлопці майже не відчували його. Коли сонце піднялося над обрієм, весь той білий світ заяскрів.

Але охоплені смутком хлопці не помічали своєї краси краєвиду. Діставшись до Табору Кам'яного Іглу, вони, не гаючи часу, заходилися вирубувати сніг над криївкою, потім навантажили санки й приготувалися до від'їзду. Спершу вони, проте, вирішили перекусити смаженою олениною, яку принесли з собою в торбинах, схованих під парками, бо під одягом м'ясо не промерзло. Попоївши, хлопці вже наладилися були вирушати, коли раптом Джеймі помітив попереду якийсь рух.

— Що це? — різко скрикнув він. В уяві його зразу ж зринули таємничі круглі сліди.

Авасін теж побачив щось підозріле і вже тримав рушницю наготові. Хлопці впали навколішки й завмерли, відчуючи, як калатають їхні серця. Погляди їхні були прикуті до кучугур, що хвилями здіймалися на заході. Рух повторився, й на вершині одного снігового горба з'явилися два силуети.

— Вовки! — з полегшенням пробурмотів Джеймі. І, зразу згадавши про Отанака, врвав з рук товариша рушницю й почав цілитися. Та Авасін поклав руку на ствол.

— Зажди! — прошепотів індієнин. — Це, здається, не вовки.

Тепер хлопці добре бачили обох тварин. На перший погляд ті й справді скидалися на вовків, але, придивившись, можна було побачити, що розмірами вони менші від сірих хижаків, та й обриси тіла в них не такі.

Зіркі Авасінові очі помітили цю різницю.

Схвильованим, придушеним голосом він промовив:

— Так, це не вовки. Це собаки!

Хлопці обережно підвелися, не зводячи очей з тварин, що нерухомо стояли за кількасот футів од них. Тепер і Джеймі побачив, що його приятель має рацію.

— Атож, це собаки! — підтвердив він. — Але які величезні! Мабуть, у півтора раза більші, ніж індіянські лайки! — Він схопив Авасіна за руку й пильно мовив: — Нам треба ввіймати їх. У нас тоді була б запряжка, розумієш? І ми могли б спробувати вирватися звідси!

Авасін кивнув головою.

— Тільки треба діяти обережно, щоб не сполохати їх, — сказав він. — Напевно, вони відбігли від ескімоського селища, бо схожі на ескімоських собак. Коли вони безпритульні здавна, то, мабуть, уже подихають з голоду. Особливо після тієї пурги.

— Видно, вони учули наш м'ясний склад, — зауважив Джеймі. — Нумо, подивимось, чи візьмуть вони в нас їжу.

Санки були навантажені мороженим м'ясом; Джеймі квалливо відрубав кілька шматків і вдвох з Авасіном почав дуже повільно наближатися до тварин. Собаки не рушали з місця, і коли до них залишалося вже футів п'ятдесят, хлопці розрізнили чорні й білі плями, великі вуха й широкі груди двох чудових лайок. Собаки були дуже гарні, але й дуже полохливі.

Зненацька вони повернулися і, підібгавши хвости, кинулися навітки. Та відбігли вони

недалеко. Один з собак спіткнувся, впав і так і залишився лежати, безсило борсаючись на снігу.

Ступаючи якомога обережніше, хлопці попрямували до нього. Собака зібрав останні сили і встав на ноги. Тікати він уже не міг і тому приготувався захищатись. Він вищирив зуби й загарчав на хлопців, що наближались.

— Гарний пес,— лагідно заговорив до нього Джеймі.— Гарний собака. Ну ж бо, красунчику, ну, попоїж.

— Ближче не підходь,— попередив його Аvasін.— Якщо ми зараз сполохаємо їх, то більше вже не побачимо. Кинь м'ясо й ходім назад, до санок.

Через кілька хвилин хлопці вже сиділи на санках і спостерігали, як собаки сторожко підповзають до м'яса, а потім жадібно допадаються до нього. Хоч м'ясо було морожене, вони буквально проковтнули його за кілька секунд. Відтак одна лайка підвела голову й пильно глянула на хлопців, після чого обидва собаки повернулися й подалися за кучугури.

— Вони йдуть геть!— вигукнув Джеймі.

— Не турбуйся,— заспокоїв його Аvasін.— Тепер ходім додому,— собаки обов'язково підуть за нами; хоч ми їх не будемо бачити. Вони ж бо знають, що ми їх можемо нагодувати.

Сонце вже сіло, коли хлопці розвантажили санки коло маленької хатини.

Поки Джеймі готував обід, Аvasін, узявши торбинку з м'ясними обрізками, вийшов надвір, одійшов подалі від хатини, а потім повільно рушив назад, кидаючи на сніг по шма-

точку м'яса через кожні кілька кроків. Собак він не бачив, але не сумнівався, що вони десь тут, недалеко.

Тієї ночі, коли хлопці вже забралися в свої спальні мішки, Аvasін раптом сів, напружено прислухаючись. Звідкись зблизька долинув характерний звук: так сопе собака, принюючись до їжі.

— Ну, що я тобі казав, Джеймі?!—прошепотів Аvasін.— Через тиждень у нас буде свій собачий запряг!

Протягом наступних двох днів хлопці тільки мигцем бачили лайок, але кожного ранку м'ясо, залишене напередодні на порозі, зникало. Коли ж Джеймі відчинив двері на світанку третього дня, з-під його ніг дременули геть дві тіні; це означало, що частину ночі собаки провели, зібгавшись калачиком, на невеличкому брусованому ганку, що його хлопці спорудили, щоб сніг не попадав до хати.

Це навело Джеймі на ідею, якою він поділився з Аvasіном; той з ентузіазмом підхопив її, і хлопці одразу взялися до її здійснення. За годину вони збили з тонких смерекових стовбурів гратчасту ляду, яка мала ті самі розміри, що й вхід до ганку. Цю ляду вони прикріпили зверху сирицевими ременями, а кінець її підняли й підперли тонкою дерев'яною жердиною, встромленою в сніг. Прив'язавши до жердини довгу шворку, вони другий її кінець просилили крізь шпарку в дверях хатини і намотали на кілок. Отож у них вийшла, власне, велика пастка, зроблена так, щоб її можна було зачинити з хати і впіймати таким чином собак, коли вони опиняться на ганку.

Того вечора вони поклали в пастці принадду — кілька морожених сигів, а потім посідали й почали чекати в цілковитій тиші. Минула година, перш ніж з ганку до них долинули невиразні звуки. Джеймі навшпиньках підкрався до кілка на стіні й відв'язав кінець шворки. Ще кілька хвилин напруженого чекання, і вони почули, як собаки жвакають, поїдаючи свою вечерю.

Раптовий ривок за шворку — і смерекова ляда грюкнула, захопнувшись. На ганку відразу знявся страшенний гармидер.

— Засвіти каганець! — загорлав Джеймі.

Коли в хатині зробилося світло, хлопці перезирнулися, широко усміхаючись.

— Ну, от, тепер вони в наших руках! — радісно мовив Джеймі.

Але тут усмішка зійшла з Аvasінового обличчя, а натомість на ньому з'явився розгублений вираз.

— Гаразд, а що ж ми робитимемо тепер? — запитав він.

Джеймі не зразу зрозумів товариша, а коли зрозумів, очі його так округлилися, що Аvasін не витримав і засміявся. Вони подбали тільки про те, щоб упіймати собак, не подумавши, а що ж буде потім. І от тепер собаки на ганку, а хлопці не могли вийти з хати, бо єдиний вихід вів через ганок!

— От халепа,— сердито сказав Джеймі.— Виходить, я сам себе перехитрував. Як же нам вибратися звідси, не відчиняючи дверей?

— Виходу немає,— відповів Аvasін.— Нам залишається єдине: відчинити двері і побачити, що з того вийде. Тільки спершу зажди. —

я зроблю два зашморги. Може, нам пощастить накинути їх собакам на шиї. Якби ж то пощастило!

Коли зашморги були готові, Аवासін став коло вогнища із зашморгом в одній руці й дерев'яною цуркою — замість палиці — в другій. Джеймі відкинув дерев'яну заціпку з дверей, прочинив їх на кілька дюймів і стрибком сховався за ними.

Собаки борсалися на малесенькому ганку, немов скажені, і хлопці не знали, що лайки робитимуть, коли побачать відчинені двері.

Але сталося те, чого Аवासін і Джеймі найменше сподівалися: запала тиша. Метушня за дверима припинилася, жоден звук не долинав звідти. Так минуло кілька напружених секунд. Нарешті Джеймі наважився визирнути.

Собаки забилися в куток, притиснувшись один до одного. Джеймі побачив велику хутряну кулю, на якій поблискували дві пари зляканих очей. А потім він почув тихе скавучання, в якому люті було не більше, ніж у скигленні щеняти фокстер'ера!

— Вони, н-начебто, не збираються б-бешкетувати! — сказав Аवासін не зовсім твердим голосом.— Відчини двері ширше, спробуємо загодити їх.

Годину вони принаджували собак шматками вареного м'яса й пестливими словами. Нарешті одна лайка проплазувала на череві кілька футів. Вуха її були щільно притиснуті до лобатої голови, й вона жалібно скімлила.

Джеймі кинув їй шматочок м'яса, й за мить лайка проковтнула його. Відтак її великий пухнастий хвіст ледь помітно заметлявся.

Це був переломний момент. Решту справи вже вирішував час. Надпівніч обидві собаки залишили ганок і боязко заповзли до хатини, де, нарешті, досхочу наїлися. Хлопці з почуттям полегшення зачинили двері, бо в хаті на цей час стало холодно, наче в льодовні, і підкинули дров у вогонь. Коли вони лягли спати, собаки теж умостилися в кутку — зібгалися калачиком, зрідка скидаючи оком на хлопців, чи, бува, не загрожує від них яка небезпека.

Протягом цілого наступного дня ні Авасін, ані Джеймі не підходили до собак. Після вечері Авасін заповзявся вистругувати стріли з оберемка верболозу, привезеного з Табору Кам'яного Іглу. Джеймі сидів навпочіпки біля вогнища, шиючи собі нову пару рукавичок з оленьчої шкіри. В хаті було тепло, затишно й тихо.

Заглибившись у свою роботу, Джеймі забув про собак. Раптом він відчув, як до потилиці його доторкнувся холодний ніс.

В ту ж мить Авасін стиха мовив:

— Сиди спокійно, Джеймі. Він приніюхується до тебе!

Це була найдовша хвилина в житті Джеймі. З секунди на секунду він чекав, що зараз відчує на своїй шиї ті великі білі ікла. Та натомість він відчув дотик гарячого, вологого язика — лайка лизнула його за вухом! Джеймі обережно повернув голову. Великий собака стояв у нього за спиною, повільно махаючи пухнастим хвостом. Він подивився хлопцеві в обличчя своїми витрішкуватими жовтими очима, а тоді зітхнув, ліг, зібгався калачиком

і прикрив морду хвостом. Собака був задоволений. Він знайшов собі не тільки їжу й хату, він знайшов собі також і хазяїна.

За два дні собаки стали ручними. Але їх усе ще лякали різкі чи несподівані рухи, і хлопці поводитися з ними обережно й лагідно. Більший собака, що важив, мабуть, близько ста футів, був пес; він особливо привернувся до Джеймі. Менша лайка була сука. Вона заприятлилася з Аवासіном.

Собаки заступили хлопцям Отанака. Ніякі інші істоти не могли б, либонь, скрасити їхнє самотнє життя в сніговій пустелі так, як їхні нові друзі. В житті хлопців виник новий інтерес, і вони весь свій вільний час присвячували лайкам, які — коли все буде гаразд — могли їх визволити із скутого зимою Барренленду.

Джеймі вирішив дати псу ім'я Ікло, а Аवासін назвав свою лайку Еюскімо, бо так індіанці крі називають ескімосів.

Що собаки належали раніше ескімосам, хлопці не сумнівалися. Вони були більші за лайок, що жили в лісових індіанських селищах. Цей факт наводив хлопців — а надто Аवासіна — на неприємні думки, бо він означав, що десь недалеко від них має лежати ескімоське селище. Але з іншого боку, можна було припустити, що собаки відбігли своїх багато днів тому і відтоді пройшли сотню, а то й більше миль.

Та навіть глибоко прихований страх перед ескімосами не міг затьмарити радості, що сповнювала серця хлопців, коли вони дивилися на собак. Завдяки Іклові й Еюскімо до них прийшло почуття справжнього щастя.

22. Чудовисько Барренленду

З

а тиждень справдилося Аvasінове пророцтво: у хлопців з'явився свій власний собачий запряг. Поки вони приручали собак, Аvasін, не гаючи часу, виготовляв два комплекти простої збруї — з лямками на груді, спини й черево, але без хомутиків.

Нарешті настав день, коли хлопці зняли свої санки з даху (вони тримали їх там, щоб росомахи не погризли шкіряні кріплення).

Побачивши санки, собаки збуджено загавкали й закружляли навколо хлопців.

— Бачиш, санки вони впізнали. Нумо, подивимось, чи впізнають вони також і збрую,— сказав Аvasін з надією в голосі.

Він виніс упряж з хати й прив'язав її до санок. Собаки зразу ж підбігли до санок і стали перед ними, чекаючи, доки Аvasін запряже їх. Першою хлопець поставив Еюскімо, потім зав'язав вузлики на упряжі Ікла. Не встиг він випростатися, як Еюскімо зірвалася з місця й разом з Іклом помчала вперед. Санки підстрибували й вихляли з боку в бік, а лайки,

залишивши позаду галявину з хатиною, гналися схилом униз.

Отямившись, хлопці кинулися слідом за ними.

Втікачів вони наздогнали тільки десь за дві милі. Собаки заплуталися в упряжі самі, заплутали в ній і санки і тепер лежали, радісно виваливши язика, й чекали, доки їх визволять з ремінців.

Повертаючись до табору, Джеймі й Аvasін зважували наслідки свого експерименту.

— Запряг-то, в нас є,— сказав Джеймі,— але цього, виявляється, ще не досить. Треба навчити їх розуміти команди англійською мовою. Ми, мабуть, зробимо з ними кілька ходок до Кам'яного Іглу, щоб вони призвичаїлися, а потім уже почнемо вирушати в триваліші експедиції.

Протягом наступних чотирьох днів хлопці з собаками курсували між Табором Кам'яного Іглу й хатиною. Аvasін прив'язав до санок ззаду довгу шворку — вхопившись за неї, їх можна було зупинити в разі, якщо собаки знов надумують тікати. Втім, додому лайкам доводилося тягти такий важкий вантаж, що вони не могли б утекти, навіть якби хотіли цього. За чотири дні було зроблено сім ходок і вивезено всі харчі, які залишалися ще в Таборі Кам'яного Іглу.

Собаки виявляли неабияку енергію й витривалість і потроху звикали до команд, що їх уживають лісові жителі: «Чо!» («Праворуч!») та «Г'ю!» («Ліворуч!»). Водночас вони вражали хлопців своїм невситимим апетитом. Робочі собаки взимку відновлюють свої сили,

поглинаючи величезну кількість м'яса й риби, і хлопці вже з деякою тривогою спостерігали, як швидко тануть їхні запаси харчів.

Хлопці розуміли, що незабаром вони змушені будуть поповнити ці запаси. Певна річ, у Затишній Полонині водилися олені, але хлопці не наважувалися вбивати їх — частково через те, що їм було шкода цих гарних тварин, до яких вони звикли, а частково й тому, що цей гурт карібу міг урятувати їх від голоду в майбутньому, якщо настануть справді чорні дні.

З цієї причини, а також тому, що вони хотіли випробувати собак у дальній експедиції, хлопці вирішили зробити тривалий мисливський рейд у незнайому місцевість.

Джеймі вважав, що пасмо гір, яке простягалось на північ, може ховати в собі такі самі захищені полонини, де олені залишаються на всю зиму. Тим-то вони підготувалися до триденних пошуків. На санки хлопці навантажили харчі, спальні мішки, різне дорожнє начиння й велику в'язку дров.

Вирушили вони ясною зимовою ранку, коли сонце ще ледь освітлювало сніг блідим промінням. В своєму хутрянному одязі хлопці схожі були на ескімосів. Джеймі узяв рушницю, а Авасін надів через плече лук; в маленькому шкіряному сагайдаку в індіянину було п'ять стріл — дві з мідними гостряками, а три — з простого, над вогнем гартованого дерева.

Собаки рушили з місця в кар'єр, і, щоб не відставати, хлопцям доводилось бігти підтюпцем за санками. Вони намагалися дихати рівномірно: повітря було дуже холодне, і кожен

надто глибокий віддих боляче обпікав легені. Краї їхніх каптурів незабаром узялися кришталиками інею. Час од часу Джеймі доводилося скидати рукавички й терти руками ніс і щоки, щоб вони не обморозилися.

Та незважаючи на холод, день був чудовий. Крига на озерцях з гуркотом тріскалася, не витримуючи лютого морозу, а що вітру не було, то звуки розлягалися на багато миль. Хлопці ясно чули голодне крякання крука, хоч сам птах ширяв так високо в небі, що його не було видно.

Діставшись до Річки Замерзлого Озера, хлопці завернули на північ, у незнайому місцевість. Зо дві години вони просувалися понад берегом. Західні горби почали наближатися до річки, долина її дедалі звужувалася. Сніг під ногами був твердий, як асфальт, і жодна жива істота не наvertалася хлопцям на очі.

Десь опівдні вони стали на обід, і поки Аवासін розпалював невеличке вогнище, Джеймі зійшов на вершину горба, щоб оглянути місцевість попереду.

Від краси краєвиду йому перехопило подих, але який же він був неймовірно пустельний! Навсібіч, скільки сягало око, розходилися хвилі горбів — немов замерзлі хвилі океану. Спресований сніг сяяв сліпучим світлом, і жодне дерево, жоден камінь не пробивався крізь білий килим. Сама атмосфера цієї місцевості здавалася нереальною, вона немовби належала іншому світові, старішому за той, у якому ми живемо.

Побачене справило на Джеймі глибоке враження. Повернувшись до Аवासіна й сівши

поряд з ним коло вогнища, він спробував висловити свої почуття.

— У нас, на півдні,— сказав він,— світ немовби має дах і стіни. А тут той дах неначе зірвано, а стіни — розвалено. Я ніколи раніше не уявляв собі, який великий може бути світ!

— Великий і порожній,— відповів Аvasін.— Відколи ми виїхали, ми ще не побачили й не почули жодної живої істоти, за винятком крука. Від'їдьмо від річки й подивімось, що робиться між тими горбами.

Вони нашвидку пообідали, знов склали всі речі на санки й завернули на захід, до скелястих горбів, що стриміли, темні, незасніжені, над рівниною. З півгодини вони простували без будь-яких пригод, а тоді Еюскімо задерла голову й завила. Її збудження передалося Іклові, обидва собаки налягли на посторонки й щосили потягли санки вперед.

— Вони щось учули! — застережливо вигукнув Аvasін.— Можливо, оленя!

Біжачи слідом за санками, хлопці пильно вдивлялися вперед. Горби наблизилися, і вони вже бачили невеличку ущелину між сірими стрімчаками. Нараз Аvasін припустив уперед, упіймав собак і зупинив їх.

— У тій розколині щось ворушиться,— притишеним голосом сказав він Джеймі.— Про всякий випадок приготуй рушницю. Полюватимеш сам — мені доведеться залишитися тут, коло собак.

Джеймі кивнув, загнав набій у ствол рушниці і, пригинаючись, подався вперед. Ховаючись за невисокою відногою, він пробіг ярдів

сто, а відтак наважився випростатися й обережно виглянути через гребінь пасма.

Він помітив, як між величезними валунами промайнуло щось коричневе. Знов пригнувшись, Джеймі добіг до розколини у віднозі, що досі правила йому за прикриття. Прослизнувши через цей прохід, він завернув на південь. Хлопець не знав, що саме навернулося йому допіру на очі. Але він уже добре засвоїв той факт, що в засніженій тундрі око легко помиляється, визначаючи відстань. То міг бути й заєць, що пробіг зовсім близько, і олень, од якого його відділяла ціла миля. Та Джеймі не хотів ризикувати і тому крався вперед дуже обережно.

Тепер він опинився майже біля самих горбів; підступи до них були витикані невисокими гострими скелями, між якими громадилися, утворюючи заплутаний лабіринт, потрощені валуни. Джеймі вже не бачив ані санок, ані звіра, на якого полював. Втративши орієнтацію, він вирішив був, що треба вилізти на яку-небудь вершину й оглянути місцевість,— і цю мить почув віддалений крик.

Джеймі здалося, що він упізнав Аvasінів голос, і здалося також, що він чує виття собак. Але всі ці звуки були надто слабкі, і він не мав певності, що не помиляється.

Хлопець повернувся й побіг назад, до високої скелі, повз яку допіру пройшов. Ціною небаяких зусиль йому пощастило нарешті видряпатися на неї, і, вхопившись обома руками за її верхівку, Джеймі окинув поглядом місцевість на сході.

Він побачив санки на снігу, маленькі, мов

іграшкові. І маленьку фігурку Аवासіна — він тікав геть від санок. А за ним, на невеликій відстані од нього, гнався звір. Коли Джеймі побачив його, у нього похололо на серці. Це був ведмідь, до того ж ведмідь небачених розмірів. Поряд із цим величезним, мов буйвол, хижаком, індіанин видавався ліліпутом.

Нажаханий побаченим, Джеймі навіть не помітив двох собак, вільних од упряжі, що наздоганяли ззаду ведмедя. Хлопець наполовину скотився, наполовину збіг з верхівки стрімчака і помчав на схід. Одна думка безнастанно пульсувала в його мозку: рушницю мав він, а в Аवासіна був тільки лук, за даних обставин майже ні до чого не придатний!

Джеймі біг так, як ще не бігав ніколи в житті. Легені йому мало не розривалися, серце, здавалось, от-от вискочить з грудей. Один раз він спіткнувся й упав долілиць, тільки чудом не втративши притомність. Та за мить він уже знову був на ногах і знову мчав уперед. Його втомлені ноги відштовхувалися від снігу, неначе заіржавілі поршні, в голові паморочилося так, що він майже нічого не бачив.

Йому здавалось, що минуло кілька годин, перш ніж він подолав останню скелясту відногу й збіг униз протилежним їй схилом. Ось і санки — за кілька сотень кроків од нього. На мить його оглушив надривний гавкіт собак. Мов у тумані, Джеймі побачив, що одна лайка поранена й намагається одповзти геть від величезного ведмедя, а друга відчайдушно нападає на чудовисько, аби відвернути його увагу до себе.

Авасін бігає кружка, а ведмідь от-от його вхопить. Джеймі спробував був крикнути, але легені йому боліли так, наче в них було повно битого скла. З його уст вихопився тільки хрипкий зойк, але й цього було досить. Авасін обернувся, побачив друга й щодуху припустив до нього.

Індіанин упіймав Джеймі за руку, коли той поточився й упав.

— Рушниця! — прошепотів Джеймі, втрачаючи свідомість. — Візьми рушницю!

Великі чорні хвилі непритомності зімкнулися над ним. Але тонучи в них, він ще встиг почути гуркіт пострілу, за яким майже зразу пролунали ще три; відтак темрява остаточно здолала його, і Джеймі вже більше не чув нічого.

Опритомнівши, він побачив, що лежить на одному спальному мішку, дбайливо вкритий другим, біля багаття, яке яскраво палало. Вогнище бурхало на тлі нічної темряви, а в небі мерехтіло північне сяйво. Кожен віддих Джеймі оддавався болем у грудях. Він спробував перевернутися на бік. Поряд з ним щось заворушилося, і великий червоний язик лизнув його обличчя. Це був Ікло. Він лежав поряд, на спальному мішку, зібгавшись калачиком.

Авасін, що сидів навпочіпки перед вогнищем, помітив цей рух і подивився на Джеймі. На обличчі індіанина відбилосся полегшення. Він широко всміхнувся й сказав:

— А я все жду, коли ж ти почнеш розпитувати мене. Суп уже вариться. Але спершу подивись на свій новий матрац.

Кривлячися з болю, Джеймі повернув голову. Під спальним мішком, на якому він лежав, була розстелена величезна шкура з грубим коричневим хутром. Розміри її були такі, що вона вільно застелила б долівку великого намету. Джеймі зачудовано помацав хутро. Яке ж воно довге! Не коротше, либонь, за волосся на його власній голові.

В цю мить Аवासін підійшов до нього з бляшанкою, по вінця повною густого м'ясного бульйону.

— Випий, і тобі зразу ж полегшає,— бадьорим голосом сказав він. — Знаєш, це просто чудо, що ти не віддав богові душу. Бігаючи в таку холоднечу, можна запросто відморозити собі легені. Як ти почуваєшся?

Хоч Аवासін говорив весело, в душі він був глибоко стривожений. Він знав, що люди гинули, наковтавшись морозного арктичного повітря.

Джеймі спробував усміхнутись.

— Болить у грудях,— відповів він. І спитав: — То що ж сталося?

Зрадівши, що Джеймі подав нарешті голос, Аवासін охоче почав розповідати про свій бій з ведмедем:

— Коли ти зник з очей, я вирішив перейти на інше, зручніше для спостереження місце. Я йшов попереду, собаки — за мною. Раптом вони почали гарчати. Я подумав, що вони, мабуть, просто збуджені. Нарешті Ікло завив. Я обернувся, щоб заспокоїти його, боячись, що він сполохає тобі здобич. І в цю мить побачив ведмедя! Він був не більш як за чверть милі від мене — біг чвалом з підвітряного боку.

Видно, він учув запах м'яса, що лежало на санках.

З переляку я наче до місця прикипів. Ведмідь звівся на задні лапи. Собаки мов збожеволіли. Я загорлав: «Джеймі!» Але тут ведмідь пирхнув, опустився на всі чотири лапи й кинувся до нас. В упряжі собаки нізачо не втекли б від нього, тому я перерізав посторонки, звільнив їх і припустив геть. Я сподівався, що ведмідь зупиниться коло санок і почне їсти м'ясо.

Але він не зупинився! Він гнався за мною і вже наздоганяв. Я почув, як собаки зняли страшенний гавкіт.

Нарешті я видихся, зупинився й озирнувся. Ведмідь стояв на задніх лапах, а собаки кидалися на нього. Ти ж знаєш — наші лайки не карлики, але поряд з тим ведмедем вони були, мов миші проти лисиці!

Джеймі, схвильований розповіддю, навіть забув про біль у грудях і сів.

— А що було потім? — спитав він хрипко.

— Собаки зупинили ведмедя,— повів далі Аवासін,— але я знав, що надовго затримати його вони не зможуть, що за кілька хвилин він порішить їх обох. Тоді я побіг назад, але ведмідь навіть не глянув у мій бік — гадав, мабуть, що від мене йому не загрожує ніяка небезпека. Наблизившись, я почав стріляти з лука. Перша стріла, напевно, влучила йому в лапу, але він навіть не почухався.

А потім він з розмаху зачепив лапою Еюскімо, і вона підлетіла в повітря, мов сніжка, а коли впала, то ще три рази перекинулася. Тоді Ікло зовсім оскаженів. Він вчепився у

ведмедя ззаду й просто завис на ньому. Я тим часом випустив усі стріли й у відчаї не знав, що робити далі, коли раптом з'явився ти.

Ну, а потім уже все було просто. Я вихопив з твоїх рук рушницю й відкрив вогонь.

Хоч який дужий був цей ведмідь, та встояти перед кулями він не міг. Він опустився на передні лапи, кинувся був до мене, та нараз зупинився, начебто здивований, і повалився на сніг.

Оце, власне, і все. Якби Еюскімо не була поранена, а ти — неприємний, я б, мабуть, зомлів. Але я знав, що мушу доглянути тебе й собаку, а тому, коли трохи заспокоївся й перестав тремтіти, розпалив багаття. Потім мені ще треба було оббілувати ведмедя. Якби він захолов і промерз, то шкуру з нього вже неможливо було б зняти. Я її зняв тільки з одного боку, бо не подужав перевернути його на другий.

Вранці Джеймі почувався так, наче в легені йому встромили розпечене залізо, але дихалося йому вже легше, і він сказав, що може повертатися додому. Аवासін закидав ведмежу тушу вирубаними брилами снігу, потім поклав на санки Еюскімо (бо сама вона йти не могла) і запряг у них Ікла.

Повільно, щоб Джеймі не доводилося дихати над силу, вони рушили додому.

Надвечір хлопці були вже в хатині. Аवासін поклав Джеймі в ліжку, потім перев'язав рани Еюскімо. Життю лайки не загрожувала небезпека: вона відбулася великим садном на спині й двома глибокими ранами на стегні.

Через тиждень Джеймі вже знову дихав нормально, кольки в грудях припинилися. Еюскімо теж незабаром очуняла, хоч якийсь час у неї ще погано згиналися задні лапи.

А коли Джеймі нарешті почувся впевнено на ногах, вони з Аvasіном впрягли в санки Ікла, самі впряглися в лямки і подалися по ведмежину.

Розміри туші забитого хижака глибоко вразили Джеймі. Ведмідь був більший за бугая, не поступався масивністю перед диким буйволом. Безперечно, цей велетенський звір був тундровий грізлі — ведмідь, про якого мало хто з білих людей навіть чув і якого бачили тільки лічені одиниці. Самотній мешканець широких арктичних просторів, тундровий грізлі є можновладний правитель того снігового царства. Нечисленні ескімоси, що живуть там, уникають зустрічі з ведмедями і мають на це всі підстави. Бо ці хижакі, вагою в півтонни, озброєні гострими, як бритва, дводюймовими пазурами. Звичайно грізлі обходять людей стороною і лихою вдачею не відзначаються. Очевидно, тільки жорстокий голод примусив цього невдачу напасти на хлопців, бо на таку пору року тундрові ведмеді вже залягають звичайно в зимову сплячку.

Хлопці привезли додому лапу. На вигляд ступня її мала добрих десять дюймів завширшки і цілий фут завдовжки. Джеймі відразу ж заходився обмірювати її, а скінчивши — спохмурнів.

— Оті чудні сліди, що ми бачили коло

кам'яного іглу місяць тому, залишив не ведмідь,— промовив він.

Авасінові довелось погодитися з цим. Засинаючи тієї ночі, хлопці думали про таємничі сліди, а потім бачили неприємні сни...

23. Втега

Н

аближався кінець листопада, і зима вже неподільно владарювала над Барренлендом. Люті хурделиці раз у раз налітали з північних морів, сковуючи тундру своїми льодовими пальцями. Пурга не вщухала по кілька днів поспіль, не дозволяючи хлопцям і на десяток кроків відійти од дверей хатини. Світ, в якому вони існували, весь час зменшувався, аж доки вони стали в'язнями своєї маленької хатини.

Спочатку хлопці не надавали цьому значення. В хаті їм було тепло й затишно, і вони знали, що мають досить харчів на чорний день. Попервах їм навіть приємно було сидіти

поряд з собаками перед відкритим вогнищем і балакати чи робити якусь дрібну роботу, прислухаючись до несамовитого завивання вітру надворі.

Дні тепер стали зовсім короткі. Світало десь після десятої, а близько третьої години пополудні ніч уже оповивала білу, вітрами второвану тундру. Три кам'яні каганці споживали так багато жиру, що запаси смальцю почали катастрофічно танути. Хлопцям довелося перейти на одну лампу, і ту вони засвілювали лише на кілька годин на день. Отож дедалі більше часу їм доводилося просиджувати при непевному світлі вогнища, балакаючи або граючи у відомі Аvasінові індіанські ігри.

Джеймі навчився грати в «котячі гойдалки»—вив'язувати складні фігури з великої сухожильної петлі, почепленої на кінчики пальців. Коли це набридло, хлопці взялися за «удзі»—гру на вгадування з камінцями й трісками. Проте і ця, і інші ігри, що їх вони знали або вигадували, розважали їх недовго: незабаром хлопці втрачали до них інтерес.

Вони без угаву балакали, намагаючись розвіяти дедалі зростаюче почуття неволі й туги. Джеймі розповідав довгі історії зі свого шкільного життя в Торонто, а Аvasін—старовинні індіанські легенди й мисливські бувальщини.

Їм легше було переносити ті короткі години, коли світився каганець. Тоді вони не витрачали марно й хвилини: шили собі нові одєжини із шкур, лагодили різне начиння, ви-

готовляли нову собачу зброю, вистругували стріли для лука. До того ж треба було ще й рубати дрова, носити воду, готувати їжу. Джеймі особливо подобалося вигадувати нові страви з того обмеженого запасу харчів, який вони мали. Він готував печені з м'яса, змішаного з рибою. Одного дня він зробив підливу із сушеної водянки. Він намагався щоразу по-новому засмажити оленину і навіть випікав «оладки» з розтертого на борошно й заправленого жиром сушеного м'яса.

Хоч як це дивно, хлопці не тужили за стравами, до яких звикли на півдні. Протягом перших кількох тижнів їм бракувало солі й цукру, але тепер вони вже звикли обходитися без них. Про борошняні вироби вони згадували довше; однак місяць, проведений у тундрі, притупив і це бажання, і навіть згадка про гарячі коржики більше не псувала їм настроя.

З досвіду вони вже знали, що м'ясо, і саме тільки м'ясо, може заступити їм усі продукти, з однією дуже важливою умовою, а саме: з пісним м'ясом треба їсти багацько жиру.

Раз чи два, коли завірюха ненадовго вщухала, хлопці виходили надвір, але оддалялись від хатини не наважувалися, бо хмари на небі не розвіювалися й щохвили могла знову знятися пурга.

Під час цих вилазок Аवासін підстрелив з лука кількох куріпок, а Джеймі розставив десяток сирицевих силець, і в них впіймалося два вгодованих зайці. Вони приємно урізномаїтнили харчування хлопців, та вистачило їх,

звичайно, тільки на те, щоб роздражнити хлоп'ячі апетити.

Через те, що погода зіпсувалася, собакам доводилося здебільшого сидіти в хаті. І коли Джеймі особливо занепадав духом, він переводив погляд на двох великих гарних псів, і в серці його знов спалахувала надія, бо він вірив, що колись вони допоможуть їм вирватися з полону похмурого зимового Барренленду.

На початку своїх пригод хлопці рідко згадували про рідних, бо пересвідчилися, що такі згадки навівають на них страшну тугу, яка позбавляє сили й снаги і волі до праці.

Проте в міру того, як спливали дні, вони все частіше думали про рідну домівку.

Наближався Новий рік. Аवासін уявляв собі, як його одноплемінники весело готуються зараз до традиційних новорічних відвідин інших індіанських таборів. На багато миль довкола селища крі люди збиратимуться на святкові вечірки, і собачі запряги, прикрашені яскравими стрічками й дзвінками бубонцями, мчатимуть від хати до хати. Аवासін знав, однак, і те, що веселі вигуки не лунатимуть у хаті Альфонса і Мері Мівасін, бо вони оплакуватимуть сина, якого вважають загиблим.

Джеймі часто згадував свого дядька Енгуса і думав при цьому, що Енкус Макнейр, напевно, давно вже втратив надію знову побачити свого небожа живим.

Одного разу Джеймі полічив карби на свинцевій штабці, і раптом у нього вихопилося:

— До Нового року залишається рівно

один тиждень. Всі наші вважають, либось, що ми загинули.

Решту того дня хлопці просиділи в хатині, охоплені глибоким смутком, який ще більше посилювало журливе завивання пурги. Такого гострого нападу туги вони досі ще не зазнавали, і цього разу вже нічим заглушити її не могли.

Протягом наступних двох днів єдиною темою їхніх розмов була втеча на південь. Їхня журба передалася собакам, і ті скавуліли, висловлюючи хлопцям своє співчуття. Життя в маленькій хатинці, схованій на дні Затишної Полонини, втратило свою принадність.

А потім, за п'ять днів до Нового року, погода різко змінилася. Вітер почав стихати і, нарешті, остаточно вщух. Сонце зійшло і, яскраво сяючи, зависло низько над обрієм. Потепліло. Маса теплого повітря вторглася в Арктику з півдня, принісши з собою облудне почуття весни, до якої насправді залишалось ще цілих п'ять місяців.

Хлопці з радості втратили здоровий глузд, просто-таки очманіли. Стоячи в самих подертих сорочках надворі коло хатини, обидва мали на думці одне й єдине: ось вона, нарешті, довгождана нагода! Тепер можна спробувати втекти звідси...

При цьому вони вперто відганяли од себе думки про ризик і небезпеку. Бажання вирватися з тундри було в них настільки велике, що вони відмовлялися дивитись в обличчя фактам.

А факти були такі: по-перше, зрадлива

гарна погода не могла тривати більше кількох днів; на зміну їй знов мусила прийти люта зима. По-друге, щоб добутися до перших північних селищ чіпевеїв, хлопцям треба було подолати понад триста миль закутої в кригу й сніги і всім вітрам відкритої рівнини. Такий перехід мав забрати в них не менше двох тижнів, ба й цілих три, навіть якщо вони подорожуватимуть день у день. А це означало, що їм доведеться нести на собі й везти на санках понад двісті фунтів харчів — для себе й для собак. Цей важкий вантаж гальмуватиме їхнє просування вперед, а отже й їжі до кінця шляху їм потрібно буде ще більше. До того ж цей розрахунок ґрунтувався на тому, що погода весь час сприятиме їм! Але відлига аж ніяк не тривала б три тижні. Пурга могла на цілий тиждень затримати їх у дорозі — просто неба, без палива, з обмеженим запасом харчів, що танутиме на очах!

Якби хлопці зважили все тверезо й холоднокровно, то зрозуміли б, що мають дуже мало шансів живими завершити цю небезпечну подорож. Але того грудневого дня вони не хотіли думати тверезо. Власне, вони не хотіли думати взагалі, не хотіли знати нічого, крім одного лиш: додому! Вони повертаються додому!

Та все ж, незважаючи на такий безшабашний настрій, хлопці подбали про те, щоб узяти з собою все необхідне. На санки вони навантажили жир, пемікан, в'ялену рибу й м'ясо. Вони взяли з собою також намет, зроблений з трьох шкур карібу. Від запасних ковдр та одягу їм, проте, довелося відмовити-

ся, бо вони знали, що кожен зайвий фунт вантажу буде їм, як камінь за плечима. Сокиру, все своє важке начиння, ведмежу шкуру і навіть лук із стрілами вони залишили в хатині.

Коли санки були нарешті навантажені й собаки вже повискували й смикалися в упряжі, нетерпляче чекаючи команди вирушати, хлопці на кілька хвилин повернулися до хатини й посиділи коло вогнища, що згасало. Лише тепер, коли настав час прощатися з їхнім житлом, вони по-справжньому зрозуміли, що встигли зріднитися з ним. Тут їм не загрожувала ніяка небезпека. Тут розумом і руками своїми вони здобули перемогу над суворою природою, вистояли в боротьбі за життя. Тут вони стали мужчинами.

Нарешті Джеймі підвівся, востаннє обвів поглядом хатину, аби пересвідчитися, що все лежить на своїх місцях, прикрите й неприступне повсюдним росомахам, і підійшов до дверей.

— Ходім,— неголосно мовив він. — Ми ж ідемо звідси не назавжди. Коли-небудь ще повернемося сюди.

Авасін вийшов слідом за ним, і вони зачинили двері й підперли їх деревинами.

Собаки рушили до виходу з полонини, і хлопці подалися слідом за ними, згинаючись під вагою своїх мішків. Зійшовши на оз, вони обернулися й востаннє подивились на хатину й на цівку блакитного диму від майже згаслого вогнища, що нерухомо зависла в прозорому повітрі.

24. Біле полум'я

Е

юскімо й Ікло щосили тягли важкі сани, але полози загрузали в липкому, беручкому снігу, розтопленому теплим вітром відлиги. За день хлопці пройшли дуже малу відстань і тому вирішили переночувати в Таборі Кам'яного Іглу.

Лаштуючись на ніч під вкритим памороззю склепінням іглу, вони все ще сповнені були гарячкового збудження, яке спонукало їх на цю подорож, і відганяли од себе будь-які сумніви щодо правильності свого рішення. В своїй уяві хлопці вже бачили й чули радісне, бучне свято на честь їхньої появи в таборі індіан крі.

Спали вони неспокійно, часто прокидаючись, а вранці з полегшенням побачили, що погода не перемінилася, залишилась ясною й теплою. Нічний морозець зміцнив сніговий наст, і впродовж кількох ранкових годин хлопці швидко просувалися вперед.

Вони розуміли, що на цих неозорих просторах, вкритих снігом і тому позбавлених будь-яких орієнтирів, їм загрожує небезпека збити-

ся з курсу, а тому вирішили повертатися тим самим шляхом, яким прийшли сюди, тобто пройти на схід майже до самої річки Казон, а потім завернути на південь, щоб річка, залишаючись весь час ліворуч від них, правила за своєрідний бар'єр, який не давав би їм заблукати надто далеко на схід. Діставшись таким чином до озера Ідтен-туа, вони обійшли б його понад берегом і далі рушили б нині замерзлим водним шляхом, яким добувалися сюди влітку.

Весь той другий день хлопці подорожували швидко й без перешкод. Над полудень вони наблизилися до громаддя гори Ідтен-сет і завернули на південь.

Це був якийсь дивний, оповитий серпанком день, і сніг блищав особливо яскраво. Джеймі кілька разів поскаржився на те, що цей блиск засліплює його, але ні він, ані Аवासін не звертали уваги на те, що очі їхні сльозяться від напруження.

Хлопці орієнтувалися по сонцю й по звивистих лініях затверділих снігових заметів, бо вони знали, що зимові вітри дмуть переважно з півночі, а тому хвилі заметів простягаються, як правило, зі сходу на захід.

Жодна жива істота не рухалася на безмежному обширі замерзлої рівнини. Навіть біла тіль песця чи полярного зайця не порушувала одноманітності краєвиду — хлопці з собаками були самі одні в цій неосяжній порожнечі. Джеймі й Аवासін, певна річ, весь час ішли пішки, часто-густо впрягаючись у лямки, коли роботящі тварини починали висилюватися. Зате ввечері, коли хлопці, зупинившись на но-

чівлю, обговорювали другий день подорожі, в голосах їхніх бриніли гордість і самовпевненість.

— Якщо ми й далі будемо йти такими темпами, то за десять днів дістанемося до табору Деніказі,— заявив Джеймі.

Авасін, однак, не поділяв приятелевого оптимізму. Хоча день і справді пройшов для них успішно, він знав, що довіряти примхам арктичної погоди не можна.

— Ми, звісно, дістанемося додому за такий час,— відповів він,— якщо тільки погода не зіпсується. Але може статися, що нам доведеться й пересидіти кілька днів у якій-небудь норі, перш ніж ми в'їдемо в ліс.

Він зробив паузу, щоб протерти очі, і Джеймі помітив цей жест.

— У тебе теж щось не гаразд з очима? — запитав Джеймі. — Мої чомусь останню годину страшенно ріжуть. Я б тобі цього не казав, аби не помітив, як ти треш свої.

Авасін поморгав.

— А мені в очі наче хтось піску насипав,— поскаржився він. — Ми з тобою сьогодні, видно, перенапружили зір.

В маленькому шкіряному наметі, напнутому на три смерекові деревини, що їх вони захопили з собою, було темно. Авасін дістав каганець, наповнив його жиром і підніс до гнота жаринку з багаття, що згасало. Спалахнув яскравий вогник, і ту ж мить очі хлопцеві різнув нестерпний біль. Придушено скрикнувши, Авасін відкинувся на спальний мішок. Долоні його спітніли, і на кілька хвилин йому відібрало мову.

Джеймі сидів далі від каганця. Він подався навколішках уперед, аби допомогти товаришеві, і яскраве світло наче двома кинджалами штрикнуло йому в очі.

— Ой, мої очі! — зойкнув він. — Очі пече!

Страждання спотворило Аvasінове обличчя. Сльози котилися з його розпухлих очей і струменіли по щоках. Долаючи біль, що хвилями пульсував під повіками, він спромігся нарешті процідити крізь зціплені зуби:

— Це снігова сліпота, Джеймі! Ми сліпнемо... Як же я не здогадався... Які ж ми дурні, що не зробили для себе захисних окулярів!

Джеймі не відповів йому. Він тер очі снігом, відчайдушно намагаючись хоч трохи полегшити біль. Та сніг не допомагав, і тоді він кинувся долілиць на спальний мішок, зарився обличчям у хутро, щоб навіть слабенький промінчик каганця не торкався його повік.

Аvasін був приголомшений лихом, що спіткало їх. Він часто чув раніше про снігову сліпоту і навіть бачив двох чи трьох чоловік, уражених нею. «Біле полум'я», як називали це захворювання індіани крі, рідко траплялося в лісах, де дерева утворювали тінь і пом'якшували блискотіння осяяного сонцем снігу. Але в тундрі воно майже завжди вражало людину, що не захистила очей від сонячного проміння, віддзеркаленого од білого насту, особливо якщо в повітрі висів серпанок.

Аvasін знав, що вилікувати цю хворобу може єдине: час. Протягом кількох днів вони обидва, сліпі й безпорадні, змушені будуть сидіти в цілковитій темряві. Їх упіймало в ласт-

ку сонце, те саме сонце, що його вони вважали своїм другом.

Маленький каганець усе ще мерехтів, але хлопці вже не бачили його світла. Для них весь світ поринув у темряву, болісну й непроглядну.

Наступні три дні минали немов у страшному сні. Час, здавалось, зупинився. Ікло і Еюкімо залізли до намету, стривожені дивною поведінкою своїх хазяїв. Вони скавуліли й лизали хлопців, але ті не звертали на них уваги. Нарешті, доведені до відчаю голодом, собаки зірвали покривало з санок і накинулися на м'ясо. Наївшись донесхочу, вони порозкидали те, чого не доїли, по глибокому снігу.

Хлопці не почували голоду; вони скніли в своїх спальних мішках, думаючи про одне лиш: коли нарешті перестануть пекти очі? Біль поступово зменшувався, і на третій день уранці Джеймі поринув нарешті в неспокійний сон.

Прокинувшись, він побачив, що Авасін вібрався із свого мішка.

— Джеймі, я знову бачу,— сказав Авасін. — А ти?

Джеймі відповів слабким од голоду й страждань голосом:

— Я начебто теж розрізняю речі. І болю вже не відчуваю.

Авасін виповз із тенту. Надворі було темно, бо сонце ще не зійшло. Захищаючи очі рукою від холодного повітря, Авасін навпаки рушив до санок по м'ясо. Дійшовши до них, він у першу мить не повірив своїм затуманеним хворобою очам. Санки хтось розпот-

рошив, і від дорогоцінного запасу харчів майже нічого не залишилося!

Це був останній, найстрашніший удар. Мовскам'янілий стояв Аvasін над санками, не помічаючи навіть собак, які, зрадивши, що бачать його знову на ногах, радісно стрибали навколо нього.

Трохи отямившись, індієць зібрав кілька жменьок недоїдків і заніс їх до намету. За допомогою свого «вогняного свердла» він запалив купку моху. Вогонь на мить різонув йому очі, але, примруживши повіки, він уже міг дивитися на нього.

Коли м'ясні кришки трохи розігрілися, Аvasін поділився ними з Джеймі, і хлопці поїли.

Радіючи з того, що біль нарешті відпустив його, Джеймі балакав без угаву. Він не помічав Аvasінового мовчання й стурбованості.

— Знаєш, такого страху я ще ніколи в житті не зазнавав,— казав він. — Весь час лежав і думав, що краще було б, якби я помер. Ну, та все це тепер позаду і більше не повториться. В усякому разі, нічого гіршого за те, що було, нас спіткати вже не може.

Тут Аvasін уже не витримав і порушив свою мовчанку.

— Може,— промовив він. — І вже спіткало. Ми залишилися без харчів, Джеймі. Собаки виголодалися, поки ми хворіли...

Ця новина приголомшила Джеймі, і кілька хвилин він мовчав, не знаючи, що сказати. Думки плутались в його голові, та потім із цього сум'яття почала викристалізовуватися одна ідея. Вона була така проста й така оче-

видна, що він навіть здивувався, як це вона не спала йому на думку раніше. З усього того, що його навчило життя, це була, либонь, найцінніша наука, але, щоб засвоїти її, Джеймі довелося спершу зазирнути в очі смерті. Йому потрібен був час обміркувати свою ідею, але спочатку він зробив усе, щоб заспокоїти Аवासіна.

— Ну, що ж,— сказав він якомога бадьоріше. — Це не так уже й страшно. Просто нам доведеться повернутись до Затишної Полонини. Ми відійшли од неї миль на тридцять-сорок, отже дорога назад забере в нас не більше двох днів.

Аवासін ураз повеселішав.

— Атож, це єдиний наш вихід,— підхопив він. — Я теж вважав, що нам треба повертатися, але думав, ти не схочеш... Я радий, що ти зрозумів це.

На цей час Джеймі встиг всебічно обдумати свою ідею й готовий був поділитися нею із своїм другом.

— Так, ми повернемося, Аवासіне,— сказав він,— і залишимося в Затишній Полонині. Залишимося там, скільки треба буде. Я дістав добру науку і добре її засвоїв. Поки ми пристосовувалися до тутешньої природи й не ішли проти її законів, усе було гаразд. Та коли ми вирушили на південь, то тим самим кинули виклик усій Арктиці, переоцінивши свої сили. Ми рушили напролом, а тундру пробоем не пройдеш. Тим-то наше щастя, що ми ще й досі живі!

Аवासін пильно подивився приятелеві в очі.

— Я не думав, що ти зрозумієш це, Джей-

мі,— сказав він нарешті. — Білі люди, як правило, цього не розуміють. Вони вважають, що можуть узяти Арктику голіруч, що вона скориться їм без опору. Багато хто з них зрозумів згодом, що помиляється, але зрозумів це надто пізно, коли вже нікому було про це сказати. Мій народ ставиться до Барренленду інакше. Його ставлення важко передати словами, але ти, напевно, вже розумієш його. Якщо ти борешся проти самого духу півночі, то неодмінно зазнаєш поразки. Якщо ж ти поважаєш його закони, то він сам дбає про тебе.

В устах Авасіна це була надто довга промова, та коли він скінчив її, обидва хлопці вперше за багато тижнів почувалися щасливими. Обидва зітхнули з полегшенням і неначе глянули на світ новими очима. Тепер вони ладні були повернутися до маленької хатинки в міжгір'ї й відмовитися від нерозважної й смертельно небезпечної спроби накинути власну волю Барренлендові.

Решту дня вони провели в своєму самотньому наметі посеред безмовної тундри. Джеймі дбайливо зібрав усе м'ясо, розкидане навколо санок. При половинному раціоні його мало вистачити на два дні. Авасін тим часом узяв дві широкі стрічки сириці по два фути завдовжки й прорізав у них вузькі отвори для очей. Обв'язані круг голови, ці стрічки з прорізами мали правити за захисні окуляри.

Коли настала ніч і на небі зійшов півмісяць, хлопці запрягли собак і вирушили на північ — до своєї хатини.

Ніч була тиха, безхмарна й морозна. Півмісяць завис низько над обрієм, заливши без-

межні обшири блакитним сьйвом. Хлопці по-вільно простували за санками, і подеколи то Джеймі, то Аvasін сїдав на них і їхав якийсь час, бо обидва все ще були слабкі після триденної хвороби — снігової сліпоти.

Посеред ночі на небі спалахнуло всіма кольорами веселки північне сьйво. Зелені, жовті й рожеві завіси пламеніли над виднокругом, і Джеймі здавалося, що він чує легкий шурхіт, наче хтось ходить у шовковій сукні.

Аvasін теж почув цей звук, спочатку зачудувався, та потім збагнув його значення, і обличчя його враз спохмурніло. Обернувшись до Джеймі, він сказав:

— Хоч ми з тобою й склали зброю, та війна ще не скінчилася. Те, що ми чуємо, — це вітер!

Джеймі зразу ж пригадалися хурделиці, що ревли над Затишною Полониною впродовж минулих тижнів.

— В такому разі тут нам не можна залишатися, — сказав він стривожено. — Адже в нас немає дров і харчі кінчаються.

— Може, гора дасть нам якийсь захисток, — відповів Аvasін.

Собаки теж почули наближення снігової бурі, і їх не треба було підганяти. Хлопці побігли слідом за санками, що несамовито підстрибували на горбках та кучугурах.

Пробігши з півгодини, хлопці змушені були зупинитись і перепочити. Собаки стривожено й нетерпляче скавучали, а слабкий, далекий шурхіт дедалі наростав і тепер уже нагадував віддалений гуркіт водоспаду. Сірі хмари закрили місяць, північне сьйво зблякло й посту-

пово щезло. Темрява згустилася так, що вже важко було вгледіти, що лежить попереду.

Коли санки знову зрушили з місця, над тундрою вже знявся легенький вітерець, і температура почала різко падати. Аvasін механічно відзначив у думці напрямок вітру, бо він знав, що незабаром цей напрямок стане єдиним його орієнтиром.

Відпочиваючи кожні п'ятнадцять-двадцять хвилин, хлопці просувалися на північ. Вітер дужчав, завивав дедалі гучніше, і в такт його поривам дедалі гучніше калатали хлоп'ячі серця. Пурга поволі набирала сили, крижане повітря вже обпікало шкіру, хлопцям довелося насунути каптури аж на брови. От і сніг почав злітати із западинок і вихоритися над кучугурами в примарному танку привидів. Хутряні облямівки каптурів взялися густим інеем.

Морок зробився майже непроглядним. Аvasін пішов уперед, щоб вести за собою собак. Він віддалився всього на кілька кроків, але Джеймі вже не бачив його. Хоч Джеймі йшов впритул за санками, вони раз у раз ніби розчинялися в темряві, і нарешті він прив'язав себе до них сирицевим ремінцем. Хлопець поточувався від втоми і тільки ціною неймовірних зусиль тримався на ногах.

Вітер ревів тепер на повен голос. Не застержливий рокіт, а лютий, грізний крик вихоплювався з темряви. Ось він перейшов в оглушливе, страхітливе завивання.

Почалася пурга.

25 Літюк

Світ перетворився на хаос — хаос, в якому волаючи вирували вітер і сніг. Аvasінові перехопило дух, він зупинився й обернувся спиною до вітру, а собаки уткнулися носами йому в коліна. За мить до нього, спотикаючись і тримаючись за санки, підійшов Джеймі.

— Треба отаборитися! — вигукнув Джеймі у вухо приятеліві.

— Не можна! — крикнув у відповідь Аvasін. — Тут ми замерзнемо на смерть! Треба йти туди! — він вказав на схід. — Тоді вітер буде збоку!

Тепер обидва хлопці вхопилися за упряж Еюскімо і, поточуючись, завернули на північний схід. Десь там попереду, за їхніми розрахунками, височіла гора Ідтен-сет, і під нею, між її кам'яними плечима, вони сподівалися знайти захисток. Це була єдина їхня надія на порятунок. Вибору вони не мали — мусили тільки йти вперед і вперед, бо зупинка у відкритій тундрі означала неминучу смерть.

Сніг бив їх як шротом, виття пурги оглу-

шало хлопців. Джеймі й Аvasін утратили лік годинам; вони брели, спотикалися, падали, знов підводилися й тяглися далі.

Нарешті Джеймі впав в останній раз. Він спробував був звестися на коліна, не зумів і, збайдужілий до всього, знов простягнувся на снігу, відмовившись од подальших спроб.

Аvasін розпачливо поторсав його за плече.

— Вставай! — крикнув він. — Ти помреш, якщо лежатимеш!

Джеймі не відповів. Приемна дрімота теплом розливалася по його тілу, витісняючи холод. Він поринав у сон і вже бачив себе вдома, там, далеко на півдні, і хтось дбайливо укривав його в теплому ліжку. Хто саме? Він не знав, та й не хотів знати. Ліжка було таке м'яке, таке вигідне, і йому так хотілося спати...

На мить Аvasіна поймав відчай, та він усе ж зберіг самовладання. Зібравши залишки сил, він спромігся підняти Джеймі на санки й загорнув його в спальні мішки. Потім, долаючи опір вітру, пробрався до Еюскімо й знов розпочав свій нерівний двобій із бурею.

Він механічно пересував ноги і навіть не помітив, як собаки звернули й тюпцем побігли кудись убік. Вони майже тягли за собою Аvasіна, який не опирався, а потім нараз зупинилися, й Ікло, задерши морду, завив.

Лункий голос Ікла ледь чути було крізь несамовите ревіння вітру, та все ж він вивів Аvasіна із стану заціпеніння. Пурга на мить ущухла, і Аvasін, підвівши голову, побачив просто перед собою, на відстані двох-трьох кроків, обриси якоїсь округлої споруди з гладкими стінами. В його утомленому мозку по-

волі спливла думка: «Іглу! Ескімоси!» Але втома притупила почуття страху. Кому б не належало іглу — людям чи дияволу — Авасіну було зараз байдуже, бо для нього воно означало тільки одне: захисток від бурі. Спотикаючись, він рушив уперед.

Вхідний тунель був просто перед ним, і, впавши навколішки, він заліз у нього. Вітер, сніг, гуркіт залишилися позаду... Авасін мало не знепритомнів од почуття величезного полегшення, що охопило його. Та саме в цю мить він згадав про Джеймі.

Зібравши всю силу, яка ще залишалася в його м'язистому тілі, він виповз назад, до санок, стягнув заснулого Джеймі на сніг і поволік його до лазу. Долаючи дюйм за дюймом, він проповз тим ходом завдовжки п'ять футів, аж доки опинився нарешті в маленькому внутрішньому приміщенні іглу.

Та це було ще не все. Залишивши Джеймі, він знов повернувся до санок, розрізав посторонки, що прив'язували собак, і зняв з санок спальні мішки й рушницю. Дорога назад, до іглу, була найдовша в його житті, і коли Авасін добувся, нарешті, до Джеймі, то спромігся тільки загорнути в спальний мішок свого друга й загорнутися сам поряд з ним. Відтак і його самого здолав морок непритомності.

Обидві лайки заповзли до іглу слідом за Авасіном. Вони прилягли, зібгавшись клубком, в ногах у хлопців, додаючи до тепла їхніх тіл своє власне тепло, і через деякий час морозне повітря в сніговій хатинці почало зігріватися, й смертельна небезпека відступила від зморених хлопців та собак.

Авасін не знав, як довго він проспав. Свідомість повільно повернулася до нього, він розплющив очі й побачив над собою світлосіре снігове склепіння, але впродовж кількох хвилин не міг ще збагнути, куди потрапив — надто йому забило памороки. Поступово він пригадав, як боровся з лургою, як знайшов порожню снігову хатинку. І знову думка про ескімосів майнула в його мозку, але цього разу як удар електричного струму.

Він підхопився й сів, перелякано озиралось довкола. Крім Джеймі й собак, в іглу нікого не було. Завивання пурги більше не долинало зовні, бо вона вщухла кілька годин тому. Тьмяне денне світло пробивалося крізь снігові брили округлого даху, вихоплюючи з півтемряви широку снігову лежанку, що займала половину іглу. На ній лежали шкури карібу й шматки м'яса, але ніяких інших ознак присутності людини тут не було.

Однією рукою Авасін підтягнув до себе рушницю, другою поторсав за плече Джеймі. Той застогнав і поволі прийшов до пам'яті. Його розпухлі, почервонілі очі зупинилися на обличчі Авасіна, потім оглянули склепіння іглу.

— Де ми? — спитав він, насилу розтуливши пошерхлі губи.

Авасін квапливо розповів йому, як завершилася їхня подорож, і на закінчення сказав:

— Зараз ми з тобою в ескімоському іглу. Сподіваюсь, ми зможемо перепочити тут трохи, якщо ескімоси не повернуться додому!

Кажучи це, він мимоволі здригнувся й поклав руку на рушницю.

В іглу було холодно, але не настільки, щоб мерзнути. Збудували його, видно, нещодавно, і свіжий спресований сніг не випускав тепло назовні.

Насилу розгинаючи затерплі суглоби, Аvasін і Джеймі вибралися із спальних мішків. Перш за все вони жадібно обмацали м'ясо. Воно промерзло наскрізь, але в ніші над лежанкою хлопці побачили маленький кам'яний каганець, дуже схожий на ті, що їх Джеймі знайшов на ескімоських могилах. Він був наполовину наповнений застиглим жиром.

Аvasін виповз лазом до санок по вогняне свердло. Коло входу його зустріли Ікло й Еюскімо, і, глянувши на їхні розбухлі черева, він зрозумів, що собаки теж знайшли собі їжу.

З безхмарного, але оповитого серпанком неба струменіло розсіяне світло. Довколишній краєвид видався Аvasінові абсолютно незнайомим. Рівний білий килим вкривав тундру до самого обрію. Ген на північному заході невиразно бовванів якийсь горб — можливо, то були засніжені схили Ідтен-сету. Та хоч Аvasін не міг визначити, де саме він зараз стоїть, одне втішало його: жодна жива істота не порушувала нерухомої одноманітності рівнини.

Добре попоморочившись, він запалив на решті каганець. Розігриваючи шматочки м'яса над вогником, хлопці почали їсти. Вони їли довго, жир у каганці поступово згоряв, зігриваючи повітря, і незабаром в іглу зробилося зовсім тепло. Наївшись донесхочу й розімлівши, хлопці знову поснули. Аvasін не забув про небезпеку: перш ніж заснути, він передбачливо

загнав набій у ствол рушниці й поклав її поряд із собою.

За кілька годин Джеймі розбудило хрипке гарчання Ікла, який лежав біля його голови. Не розплющуючи очей, хлопець перевернувся на бік. Але тут Ікло так оглушливо загавкав, що обидва хлопці аж підскочили в своїх спальних мішках.

Собаки стояли, наїжачившись, коло лазу. Раптом Ікло кинувся надвір, Еюскімо — за ним, і звідти долинув дикий гармидер.

Авасінове обличчя перекривилося з страху. Вибравшись із спального мішка, він став навколішки й навів рушницю на лаз. У Джеймі теж злякано закалатало серце, тремтячою рукою він намацав колодочку мисливського ножа, що висів у нього на поясі.

Надворі тим часом гавкіт собак злився в несамовитий гвалт; раптом його перекрив людський голос, що гукав якоюсь чужою мовою. Майже відразу гавкіт припинився й запала напружена тиша.

— Вхід! Стеж за входом! — хрипко прошепотів Авасін.

Його обличчя вкрилося потом, він був такий переляканий, що рушниця трусилася в його руках. Всі розповіді про жорстокість і кровожерливість ескімосів ожили в його уяві. Своїм страхом він заразив і Джеймі.

Ось з лазу долинув шурхіт, і напруження стало нестерпне. Авасінів палець тремтів на спусковому гачку рушниці.

Нараз серце Джеймі наче стрибнуло в грудях: в темному отворі лазу з'явилося обличчя!

Та не саме обличчя приголомшило Джеймі

й Аवासіна так, що вони аж закам'яніли. Їх вразило волосся, що вибивалося з-під каптура незнайомця. Воно було довге і мало яскраво-рудий колір!

Неприродно тонкий, пронизливий крик Аवासіна порушив тишу, його палець конвульсивно зігнувся на спусковому гачку...

Джеймі всім тілом навалився на Аवासіна, й той упав на бік. Обличчя зникло з отвору лазу, але Джеймі вже кинувся до тунелю.

— Це ж був хлопець, і ти його мало не застрелив! — кинув він Аवासінові через плече й зник у лазі.

Коли він виліз і підвівся, йому під ноги, збуджено повискуючи, кинувся Ікло. Прикривши очі обома руками від сонця, він побачив кроків за двадцять од себе нарти, запряжені дванадцятьма собаками. Незнайомець стояв, поставивши одну ногу на нарти, готовий стрибнути на них і кинутися навтіки. Він був убраний в хутра, і з-під яскраво-рудого чуба на Джеймі злякано дивилося обличчя хлопця, ненабагато старшого від нього самого.

Джеймі швиденько виставив вперед руки й розчепірів пальці, показуючи, що в нього немає зброї, відтак спробував усміхнутися. Незнайомець стояв, напружившись, мов олень, готовий втекти.

— Ми друзі! — розпачливо крикнув Джеймі. — Не тікай! Ми друзі!

Незнайомець явно сумнівався в цьому і мав на це всі підстави, коли зважити на гостинність, що йому виявили в іглу. Невідомо, яке рішення він прийняв би, коли б становище не врятувала Еюскімо.

Вона перенюхувалася — ніс до носа — з великими лайками із запрягу незнайомця. Один з цих собак раптом приревнував її до свого сусіди й накинувся на нього. За мить весь запряг сплівся в клубок, наповнивши повітря гавкотом і гарчанням.

Незнайомиць зіскочив з нарт і кинувся розбороняти собак. Джеймі подався йому на допомогу, й кілька хвилин обидва борюкалися із зграєю розлючених лайок.

Несамовитими вигуками й влучними ударами по собачих носах вони спромоглися нарешті припинити бійку. Потім, відсапуючись, рудоволосий хлопець і Джеймі оглянули один одного.

Незнайомиць мав смагляву, як у індіян, шкіру, але риси обличчя в нього були правильні й чітко окреслені. Несподіваним у його зовнішності був не тільки рудий чуб, а й ясно-блакитні очі. Минуло кілька секунд, і на устах хлопця з'явилася ледь помітна усмішка.

Невимовно зрадівши, Джеймі вказав на іглу й зробив жест, що мав означати: «їсти». Тепер незнайомиць усміхнувся вже широко і, на превеликий подив Джеймі, сказав по-англійському:

— Атож. Ми їмо «тукту» — оленів. Але той хлопець — він поводитьсь так, ніби хоче з'їсти мене!

Він указав пальцем на іглу, і Джеймі, обернувшись, побачив Аvasіна, який стояв, роззявивши рота, й лупав на них очима. В руках у нього все ще була рушниця.

Аvasін мав вельми дурний вигляд: нижня

щелепа в нього відвисла, очі вирячилися так, що, здавалось, от-от вискочать з орбіт.

Коли Джеймі перешкодив йому вистрелити з рушниці, Аvasін вирішив, що його друг просто збожеволів. Та хоч який наляканий, індієнин кинувся рятувати Джеймі від жахливої смерті, що — він не сумнівався в цьому — чатувала на нього надворі. Проповзши лазом, він приготувався дорого віддати своє життя, захищаючи Джеймі од ворога, але замість кривавої сцени розправи побачив бійку між собаками, а потім став свідком того, як страшний незнайомец, цей ескімос, цей пожирач сирого м'яса, весело всміхнувся до Джеймі і — заговорив по-англійському!

Це вже було занадто для Аvasіна. Рушниця вислизнула з його рук і уткнулася дулом в сніг. Дивлячись на нього, Джеймі зайшовся нестримним реготом. Незнайомец теж розсміявся, а Аvasін спромігся тільки покрутити головою, неначе все ще не міг повірити власним очам...

За годину всі троє сиділи в іглу, з апетитом уминаючи м'ясо, котре незнайомец, який сказав, що його звать Пітюк, приніс зі своїх нарт.

Англійську мову Пітюк знав не дуже, і спочатку хлопці насилу розуміли його. Та наступного дня, коли хлопці втрюх від'їздили від маленького іглу в напрямі річки Казон, до ескімоського селища, Джеймі й Аvasін уже знали, в загальних рисах, цікаву історію життя свого нового приятеля.

Ця історія розпочалася сімнадцять років тому, коли Пітюк народився в іглу недалеко

від річки Қазон. Його мати була ескімоска, а батько був білий — той самий білий, що двадцять років тому вирушив з берега озера Танаут на північ торгувати з ескімосами, а назад так і не повернувся, залишивши по собі тільки хату, руїни якої індіани й досі називали факторією Рудоволосого.

Молодий англієць дістався тоді до країни ескімосів, але там з ним стався нещасливий випадок, який мало не коштував йому життя: його нарти перевернулися разом з ним, налетівши на обмерзлий кригою валун. Ескімоси знайшли торговця, одвезли до свого селища й там відходили. Через деяких час він одружився з ескімоскою, і за рік чи два в них народився син Пітюк.

Англієць весь час мріяв повернутися з дружиною й сином на свою далеку батьківщину, але рани його не вигоювалися, і коли Пітюкові було тільки чотири роки, його батько помер.

Перед смертю хворий торговець зробив усе, щоб забезпечити повернення свого сина до країни білих людей. Він навчив матір Пітюка говорити по-англійськи і взяв з неї слово, що вона й хлопця навчить цієї мови. Крім того, мати пообіцяла, що коли син підросте, вона відпустить його на південь — до батькових білих одноплемінників.

Мати Пітюка щиро прагнула виконати свою обіцянку. Але ні вона, ані інші ескімоси ніколи не наважувалися спускатися на південь, у ліси, бо ескімоси боялися індіанців ще більше, ніж індіани боялися їх. Отож, коли Пітюк підріс і навчився керувати собачим за-

прягом, він сам почав шукати зустрічі із загадковими мешканцями півдня.

Саме Пітюк, який спробував спізнатися з мисливцями Деніказі на березі Річки Замерзлого Озера, мимоволі спричинився до того, що Джеймі й Аvasін стали полоненими снігової пустелі. Але зробив він це, певна річ, ненавмисно, і хоч багато лиха натерпілися згодом хлопці, Пітюк повною мірою спокутував тепер свою провину, врятувавши їм життя.

Реакція чіпевеїв на його появу коло їхнього табору тієї ночі відбила б охоту зустрічатися з ними будь-кому, але тільки не Пітюкові. Він усе ще сподівався, що йому пощастить виконати батькову волю.

Одного дня, від'їхавши досить далеко від селища в пошуках двох собак, які відбігли своїх (тих самих лайок, що їх знайшли Джеймі й Аvasін), хлопець натрапив на Табір Кам'яного Іглу на березі Річки Замерзлого Озера, і в душі його знов спалахнула надія.

В ескімоських снігоступах, зроблених з напнутої на круглі лозові рами оленячої шкури, він обійшов покинутий табір, сподіваючись знайти якусь провідну нитку, що повела б його до батькової країни. І саме оті круглі таємничі сліди його снігоступів хлопці знайшли згодом коло своєї криївки.

Пітюк не підозрював, що хлопці оселилися в Затишній Полонині, але на початку зими він кілька разів обходив південні відноги Ідтенсету, сподіваючись знайти там людей, що спорудили склади в Таборі Кам'яного Іглу. Під час однієї такої подорожі Пітюк збудував маленьке іглу в тундрі, в тому місці, де він зви-

чайно робив свій перший нічний привал, щоб другого дня вирушити далі на захід чи на схід. Це іглу ї врятувало життя Джеймі та Авасінові, коли на них налетіла пурга.

Р

ік тому ні Джеймі, ані Авасін нізащо не повірили б, що одного дня вони сидітимуть у великій сніговій хаті, оточені принаймні тридцятьма убраними в хутра людьми, котрих протягом століть індіани вважали кровожерливими дикунами. Але саме в такому будинку вони опинилися за день по тому, як познайомилися з Пітюком.

Пітюк позичив їм трьох своїх собак на додачу до Ікла та Еюскімо, й їхні санки полинули твердим настом слідом за нартами їхнього нового друга.

Впродовж п'яти годин, не зменшуючи швидкості, хлопці прямували на південний схід. Нарешті вони дісталися до вкритого сні-

гом Казону, що його Пітюк називав Іннуїтку — Річкою Людей. З годину вони мчали крижаною поверхнею річки, а потім, об'їхавши якийсь закрут, опинилися перед селищем із сімох іглу, що тулилися під високим і крутим береговим схилом.

З півсотні собак зайшлися збудженим гавкотом, коли побачили нарти, що наближались і з усіх іглу надвір повисипали люди. Сміючись і перегукуючись, вони підбігли до хлопців і оточили Пітюка, кидаючи цікаві погляди на двох юних незнайомців, які ніяково стояли трохи осторонь.

Ескімоси говорили всі разом, і гармидер стояв страшний; нарешті Пітюк підвів їх до Джеймі й Аvasіна. Всміхаючись, він широким жестом вказав на натовп веселих, цікавих людей і крикнув:

— Мої родичі. Ваші друзі!

Відтак він запросив хлопців іти слідом за ним і повів їх до найбільшої із снігових хатин.

Лаз до цієї хати був десять футів завдовжки й тільки три — заввишки. Зігнувшись, хлопці ввійшли до нього. Десь напівдорозі, в ніші, викопаній у стінці, лежала лайка з виводком новонароджених щенят. На снігових полицях були розкладені великі шматки м'яса й купи хутряного одягу.

Діставшись до середини іглу, хлопці випро-сталися. Вони стояли під досить високою сніговою банею, діаметром приблизно п'ятнадцять футів. Навпроти входу половину круглої долівки займав піл — підвищення три фути заввишки, складене з квадратних снігових брил і вкрите шурами карібу.

Хлопців здивувала теплота цього приміщення — тут було просто-таки жарко, в той час як надворі стояв мороз. Три великих каганці горіли в нішах коло стін, а що снігові брили не пропускали тепла, то воно майже не звірювалося.

На піл незабаром набилося повно людей. Всі вони з приязними усмішками дивилися на Аvasіна й Джеймі. Попереду сидів кремезний дід з копицею шорсткого чорного волосся й довгими вузькими баками. Він мав плескатий ніс, широкі вилиці й чорні очиці, глибоко сховані під зморшкуватим чолом.

Коли всі посідали, він підвівся і, всміхаючись до хлопців, повільно заговорив. Пітюк перекладав його слова.

— Ця хата належить вам, — сказав він. — Іжте з нами. Живіть з нами. Тепер це ваш дім.

Поки старий говорив, з'явилися три жінки, кожна з важким казанком. На піл поставили велику дерев'яну миску, і жінки з одного казанка вилили в неї густу юшку, з другого висипали варені оленячі язики й ребра. Третій казанок був повен гарячого лабрадорського чаю. Ескімоси потіснилися на полу, із сміхом запрошуючи хлопців сісти. А коли Аvasін і Джеймі вмостилися серед них, Пітюк сказав: «Іжте!» — і сам нетерпляче вихопив з миски оленячий язик.

Коли всі наїлися донесхочу й зручніше вмостилися, Пітюк почав розповідати, як він знайшов Аvasіна й Джеймі. Тим часом усе нові й нові чоловіки, жінки й діти заходили до іглу, аж доки воно стало повне-повнісіньке людей. Всі вони з величезною цікавістю слу-

хали Пітюкову розповідь, гучно плескали в долоні, а коли той розповідав, як зустрів його Аvasін, аж переривалися з реготу.

Потім Пітюк почав рекомендувати своїх друзів, називаючи кожного ескімоса на ім'я. Нарешті він дійшов до старого, якому, очевидно, належало це іглу.

— Кекут,— сказав Пітюк. — Мій батько-батько.

— Він, видно, хоче сказати, що це його дід,— прошепотів Джеймі Аvasінові.

Пітюк поклав руку на плече широколицій, веселій жінці і, ласкаво всміхаючись до неї, мовив:

— А це моя м...

Він замовк, бо забув те слово. Жінка прийшла йому на поміч.

— Я його мати,— сказала вона з усмішкою. — Батько помер багато зим тому. Біла людина, як ти,— вона вказала на Джеймі.

Коли церемонія знайомства завершилася, Кекут дістав кам'яну люльку й набив її якимсь сухим листям. Розкуривши люльку, старий простягнув її хлопцям. Ні Джеймі, ані Аvasін ніколи раніше не курили, але вони вирішили, що відмовлятися було б нечемно. Після двох-трьох затяжок їдким димом обидва зайшлися надривним кашлем. Якусь мить ескімози здивовано дивилися на них, а тоді вибухнули реготом, деякі аж попадали на долівку й качалися, тримаючись за животи.

— Щодо одного я більше не маю сумніву,— сказав Джеймі Аvasінові з легким докором у голосі,— ці люди лагідні, як діти. І вдача в них куди краща, ніж у чіпевеїв!

Веселощі в іглу тривали багато годин. Ескімоси співали, сміялися—Джеймі й Аvasін ніколи в житті не чули так багато сміху. Хлопці теж жартували, намагаючись не відставати від господарів, і Пітюк насилу встигав перекладати їхні слова. Та кінець кінцем тепло, ситна їжа і втома зморили їх, їхні очі почали злипатися...

Помітивши це, Кекут промовив кілька слів — і іглу спустіло, залишилися тільки родичі старого. Джеймі відчув, як хтось накриває його шкурою, і з думкою про те, що він серед друзів, поринув у глибокий сон.

Так завершилися пригоди хлопців, що почалися в таборі Деніказі майже півроку тому. Довгим місяцям випробувань, небезпеки й самотності настав кінець у селищі ескімосів.

За тиждень по тому, як їх зустріли в цьому селищі, Джеймі й Аvasін уже знов прямували на південь. Але цього разу вони були не самі.

Після багатьох нарад Пітюкові одноплемінники умовили нарешті Кекута відрядити невеличкий загін до заборонених і небезпечних досі індіанських земель. І от ясного січневого дня трое нарт вирушило на південь замерзлою річкою Казон. Попереду мчали великі нарти самого Кекута. На них сидів Аvasін, що мав бути за провідника, коли знайома ескімосам місцевість залишиться позаду.

Джеймі й Пітюк влаштувалися на саморобних санках хлопців, але тепер Іклу й Еюскімо допомагали всі Пітюкові собаки.

Третім їхав один із старших двоюрідних братів Пітюка.

Подорож минала без будь-яких лихих пригод, бо ескімоси віддавна володіли таємницею, що її Джеймі так пізно розкрив для себе в засніженій тундрі, коли його й Аvasіна уразила снігова сліпота. Ескімоси знали, що треба завжди додержувати законів Арктики і ніколи не діяти всупереч їм.

Маленький загін подорожував тільки за гарної погоди. Коли з'являлися ознаки того, що насувається пурга, ескімоси відразу зупинялися й споруджували зручні тимчасові іглу, в яких, у разі потреби, можна було проводити по кілька днів поспіль. Втім, погода майже весь час залишалася сприятливою, і на дев'ятий день подорожні побачили на обрії чорну смугу лісу.

Далі, річкою Білої Куріпки, загін вели вже Аvasін і Джеймі. Про всякий випадок вони зробили великий гак, об'їхавши стороною селище Деніказі: несподівана поява ескімосів могла вкинути чіпевеїв у паніку, і хтозна, чим би тоді це все скінчилося.

Одного січневого дня нарти перетнули широкий простір озера Касмір і промчали річкою Касмір до озера Танаут, де загін зупинився на нічний привал.

Поки ескімоси розпалювали вогнище із смерекових гілок — великі, яскраві лісові вогнища весь час викликали у них подив і радість після барренлендських каганців — Джеймі й Аvasін повели Пітюка до руїн факторії Рудоволого. Звідси майже двадцять років тому молодий англієць, сповнений великої сміливості

й бажання дослідити Арктику, вирушив на північ. Повернутись назад йому не судилося.

— Це іглу твого батька,— сказав Джеймі.

Пітюк довго дивився на купу зогнених колод... Коли він одвернувся від руїн, в очах його стояли сльози.

— Пітюк повернувся додому,— мовив він пошепки.

Хлопці не помітили, як із темряви до них вийшов Кекут. Старий заговорив, і хоч Джеймі й Аvasін не розуміли його слів, вони догадувалися, що саме він каже.

— Син іде в країну свого батька,— казав їм Кекут,— і забирає з собою спогади про країну своєї матері. Пітюк був сином серця мого, але він ваш по крові. Прийміть його, і хай братерська любов панує між вами.

Кекут взяв онука за руки і одну подав Джеймі, а другу — Аvasінові.

Потім він лагідно всміхнувся до трьох хлопців і, повернувшись, зник у темряві.

Наступного ранку Джеймі прокинувся тому, що Аvasін гарячково торсав його за плече.

— Вони щезли! — вигукував Аvasін.— Кекут і всі ескімоси щезли!

Це була правда. Вночі нарти ескімосів беззвучно вирушили на північ, залишивши позаду Пітюка і двох його нових друзів. Пітюк теж не спав. Він сидів на колоді коло згаслого вогнища й дивився на північ.

Джеймі поклав руку хлопцеві на плече.

— Не сумуй, друже,— сказав він.— Колись ми втрьох ще повернемося на північ і відвідаємо всіх твоїх родичів.

Пітюк усміхнувся і, підводячись, відповів:
— Гарзд. А тепер їдьмо туди, до ваших родичів.

Він вказав на південний берег озера Танаут, і хлопці побачили там, удалині, тоненькі цівки блакитного диму, що здіймалися над коминами в селищі індіян крі.

27. Повернення

Першим санки помітив молодший Аvasинів брат. Набираючи воду з озерної ополонки, він побачив, що до селища наближаються якісь чужинці. Схожі на вовків собаки й дивні, закутані в хутра постаті на санках видалися хлопцеві злими духами із страшної казки. Кинувши відро, він дремів до селища.

За кілька хвилин на березі було повно люду. Дорослі з тривогою видивлялися на санки, діти були явно перелякані. Та коли між

санками й берегом залишилася остання сотня ярдів, Мері Мівасін впізнала свого сина.

Який гармидер зняли індіани! За хвилину Мері, плачучи й сміючись водночас, уже притиснула до себе Джеймі й Аवासіна так, що хлопці мало не задихнулися. Дітлахи кинулися до хатин, сповіщаючи репетом неймовірну новину, і незабаром геть усі мешканці селища з'юрмилися навколо санок. Вигуки, запитання, сміх злилися в оглушливий гамір.

Коли люди, нарешті, трохи заспокоїлися, Аवासін ухопив за руку батька й повів його до санок, на яких сидів зніяковілий Пітюк.

— Це Пітюк, — сказав Аवासін. — Його батько був торговець, що зник з озера Танаут. Пітюк і ескімоси з річки Казон врятували нам життя, а тепер він приїхав на південь, щоб жити серед нас.

Смугляве Альфонсове обличчя розпливлося в широкій усмішці. Взявши Пітюка за руку, він сказав:

— Сьогодні мій син повернувся з країни тіней. Для мене це велике щастя. А ще більше я щасливий тому, що він привів до мене ще одного сина.

Індіани, що оточували їх, хором вигукнули слова вітання. Вони стовпилися навколо санок, і кожен хотів тепер поплескати Пітюка по плечу...

Того дня надвечір до селища примчав тобоган, запряжений дюжиною втомлених собак. Погоняв їх індіанин, якого відрядили до озера Макнейр, як тільки Мері здалеку впізнала

хлопців. Він привіз із собою Енгуса. Кілька хвилин кремезний шотландець тільки потискав Джеймі руку й схвильовано бурмотів:

— Отже, це правда, хвалити бога, це правда...

Тій ночі не було кінця. В хатині Мівасіна грубка розпеклася до червоного жару, і Мері перевершила саму себе в мистецтві готувати рум'яні коржі й незліченні порції смаженої оленини та риби. Кожен стілець, кожна лава в хаті були зайняті, і тютюновий дим огортав усе, мов густий туман. Троє хлопців сиділи коло грубки в оточенні старійшин племені крі, які разом з Енгусом Макнейром мов зачаровані слухали історію їхніх пригод. Надворі вже давно розвидніло, коли люди порозходилися спати.

Наступного дня, коли загальне збудження трохи зменшилося, Джеймі й Аvasін дізнались про те, що сталося по тому, як чіпевеї загубили їх. Їм розповіли, як Деніказі приїхав до Енгуса та Альфонса й сказав, що готовий заплатити власним життям за загибель хлопців. Потім Енгус оловів, як вони з Альфонсом вирушили в каное до Ідтен-туа і як їх примусив повернутися назад льодостав. Хлопці почули й історію про те, як чіпевеї під проводом Деніказі безуспішно шукали їх у тундрі — на запряжених собаками нартах — до останніх днів листопада. А напередодні повернення хлопців до селища крі Альфонс і Енгус розпочали готуватися до нової експедиції; цього разу вони зібрались розшукати ескімосів, сподіваючись, що, можливо, ті знають щонебудь про долю хлопців.

Лише тепер хлопці по-справжньому зрозуміли, яких страждань завдали своїм близьким, і це затьмарило їхній радісний настрій. Але затьмарило ненадовго: адже всі довкола були такі щасливі...

Про Пітюка теж не забули. Енгус був добре знайомий з його батьком, Френком Ендерсоном, і часто гостював у нього — у факторії Рудоволосого. Отже, він міг багато чого розповісти хлопцеві про його батька. На завершення своєї розповіді Енгус сказав:

— Френк був моїм добрим приятелем, і тебе, хлопче, я візьму до себе. Житимеш у нас.

Пітюк погодився, і кілька років вони з Джеймі прожили, майже як брати, в хаті Макнейра.

Енгуса особливо зацікавила розповідь хлопців про Велику Кам'яницю, і він уважно оглянув свинцеву штабку.

— Звичайно, останнє слово в цій справі має сказати фахівець-експерт,— мовив він нарешті,— але я не сумніваюся, Джеймі, що твоє припущення щодо вікінгів — правильне. Наступного літа ми відвідаємо оту твою Кам'яницю. А заодно навідаємося й до Пітюкових родичів, бо мені хотілося б віддячити їм. Що ви на це скажете, хлопці?

Певна річ, Джеймі, Авасін і Пітюк відповіли згодою. А потім проводили ще багато довгих зимових вечорів коло пічки в Енгусовій хатині, обговорюючи плани подорожі. Але про те, що з тих планів вийшло, я розповім вам уже іншим разом.

З М І С Т

Розділ 1. Джеймі й Аवासін	3
Розділ 2. Табір індіян крі	9
Розділ 3. До табору оленеїдів	18
Розділ 4. На північ — до Барренленду	30
Розділ 5. Про ескімосів та індіян	36
Розділ 6. Нічийна земля	44
Розділ 7. Пороги!	53
Розділ 8. Віч-на-віч із тундрою	60
Розділ 9. Каяки на озері	67
Розділ 10. Велика Кам'яниця	79
Розділ 11. Втеча на захід	87
Розділ 12. Річка Замерзлого Озера	96
Розділ 13. Плани й готування	105
Розділ 14. Табір коло оленячої загорожі	115
Розділ 15. Деревя в тундрі	125
Розділ 16. Навала оленів-самців	134
Розділ 17. Спорудження хатини	146
Розділ 18. Про росомах і санки	164
Розділ 19. Дарунки від мертвих	173
Розділ 20. Зима вступає в свої права	181
Розділ 21. Нові друзі	190
Розділ 22. Чудовисько Барренленду	201
Розділ 23. Втеча	213
Розділ 24. Біле полум'я	220
Розділ 25. Пітюк	230
Розділ 26. Пожирачі сирого м'яса	241
Розділ 27. Повернення	250

Для СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Моуэт Фарли. ПЛЕННИКИ БЕЛОЙ ПУСТЫНИ. Повесть
(На українском языке). Редактор О. І. Терех. Ху-
дожній редактор В. Ю. Тернавський. Технічний
редактор Т. І. Розум. Коректори Т. О. Крижна,
Р. М. Зарембовська.

Здано на виробництво 29. XI. 1968 р. Підписано до друку 29. I. 1969 р. Формат 70×90^{1/32}. Папір друк. № 2. Фіз. друк. арк. 8. Обл.-вид. арк. 9,16. Умовн. друк. арк. 9,35. Тираж 30.000. Зам. № 1435. Ціна 37 коп. Видавництво «Веселка», Київ, Кірова, 34. Друкоffsetна фабрика «Атлас» Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР. Львів, Зелена., 20.

NO. 1.

